

malium aut timorem. Nam et ex timore vel a stigo A nec iste, quibus oneribus ingravetur, intelligit. Prohibet ergo hujusmodi homines diabolicis fraudibus insideri, et vitiorum oneribus prægravari, ne male obediendo superbix magis partibus addicantur. Verum istis talibus quid dicitur esse faciendum? scilicet quod animalibus imprudentibus. His enim comparationibus stultes homines veritati subdit invitos. Nam quod ait, *in freno*, ad equum pertinet. Frenum enim a fero retinendo dictum est: ferum quippe antiqui caballum dixerunt: *in camo*, ad mulum respicit. Ergo hæc animal a supradicta cobibent ista retinacula, ut ad arbitrium jubentis incedant, ne suis voluntatibus efferantur. Maxillæ vero adminicula sunt animalium, quibus esca manditur, ut corporis vitæ procuretur. Ipsas ergo maxillas per figuram allegoricam dicit inobedientibus debere constringi, id est, copias vituales parcius dari, ut juniorum necessitate conclusi, Creatoris subdantur imperio. Allegoria est enim, sicut sæpe dictum est, quando aliud dicitur, et aliud significatur. Et quoniam diximus, in hac parte Dominum Christum loqui: *constringe* scilicet dicitur Patri: sanctæ tamen Trinitatis unum velle, una potestas, una cooperatio est.

BEATI RABANI MAURI

FULDENSIS ABBATIS ET MOGUNTINI ARCHIEPISCOPI

OPERUM OMNIUM PARS TERTIA,

SIVE

Scripta dum archiepiscopus ageret et alia sine temporis nota ab ipso edita.

EXCERPTIO DE ARTE GRAMMATICA PRISCIANI.

De voce.

Auctoritas philosophorum ostendit proprietatem vocis in aeris percussione esse, quocunque modo ietus fiat. Quam etiam diviserunt in quatuor species, articulatam, inarticulatam, litteratam et illitteratam. Sed de his duæ conjunctæ, videlicet articulatam et litteratam, præcipuam commodamque, sine necessariam, vocem efficere haud dubium est, quia ipsa solammodo litterarum et intellectus capax esse disposeitur; cæteræ in tantum utiles non sunt; quia simul natura et intellectu capi non possunt: verum invicem per singulas cœuentes, si quis inquirere voluerit, sine dubio inveniet vocem eas reddere sine intellectu; si tamen ea utantur, litteris carent; quod supra dictis non contingit.

De littera.

Littera est pars minima vocis articulatæ, hoc est, quæ constat compositione litterarum: minima au-

tem, quantum ad totam comprehensionem vocis litteratæ: Nam vox est quidquid loquimur, ut puta, si dicas: *Orator venit et docuit*; nam potest solvi: *Orator venit, et docuit* per singula verba; ipsa autem verba in syllabas, *o* et *ra, tor*; ipsæ syllabæ in litteras; littera quoque ipsa minime potest dividi, unde hæc a philosophis atomos dicitur, id est, indivisibilis. Scaurus sic eam definiit: *Littera est vocis, quæ scribi potest, forma*. Elementum est enim minima vis, est indivisibilis materia vocis articulatæ; et uniuscujusque rei initium, a quo sumitur incrementum, et in quod resolvitur, hujus figuræ littera vocatur. Veteres etiam litteras elementa dixerunt, ad similitudinem mundi elementorum; eo quod sicut illa cœuentia omne perficiunt corpus, sic D etiam ista conjuncta orationem conservant et disjuncta dissolvunt. Hoc ergo interest inter elementa et litteras, quod elementa proprie dicuntur ipsæ pro-

nuntiationes, id est, vis soni, quæ auditur ac intelligitur; figuræ vero earum litteræ, a vero et b, et c, et alia quælibet, nomen est et pronuntiationis, et figuræ; legitur elementum, intelligitur littera, scribitur et nominatur.

Littera dicta quasi *legitera*, quia legitur et quod legentibus iter ostendit, et a litura quam patitur, et quod legendo iteratur. Omnes ergo litteræ quibus Latini utuntur, viginti et tres sunt: quarum differentiarum tres sunt. Prima differentia qualitates habet duas, quæ aut Latinæ sunt, aut Græcæ: Latinæ sunt una et viginti; Græcæ, duæ, y vocalis, et z semivocalis, quæ in usum eorum propter Græca nomina venerunt. Sunt et alia quinque, quas post perceptionem Dominicæ fidei, et si non in alphabeti ordine recipiant, divinis tamen paginis inditas continent, h, *proper nomen* Ihesu; A et Ω, propter auctoritatem divini sermonis, *Ego sum αλφα et ωμύγα*, et propter nomen XPI. Secunda differentia in litteris qualitates æque duas habet, quæ aut vocales sunt aut consonantes. Item tertia differentia est inter consonantes, quod quædam sunt semivocales, quædam mutæ, quædam liquidæ, et quædam duplices. Sunt tamen vocales quinque, scilicet, a, e, i, o, u; semivocales septem, l, m, n, r, s, x, z. Mutæ novem, b, c, d, f, g, k, p, q et t. Vocales dictæ sunt quasi *sonantes*, quia et vocem per se faciunt, et aliis vocem præstant; consonantes quidem, quod consonant vocalibus: et bene dicuntur *consonantes*, quod duo soni simul sonant. Semivocales appellatæ, quod plenam vocem non habent, ut semiviri et semidii dicuntur, non quod dimidii, sed quod pleni dii et pleni viri non sint; his si detrahas vocalem, habent tamen et tenuem sonum et sibilum quemdam; ut si dicas, a tolle inde vocalem e, sonat tamen quidam sibilus ac tenuis sonus. Mutæ autem dictæ, non quod omnino voce careant, sed quod ad comparisonem bene sonantium, exigentiam quædam partem vocis habeant; velut *informis* dicitur mulier, non quæ caret forma, sed quæ male est formata; et *frigidum* dicimus eum qui non penitus expertus est caloris, sed qui minimo hoc utitur. Latini omnes vocales dichronas habent, id est, quæ corripipi possunt et produci, quemadmodum Græci tres, α, ι et υ; ε vero et ο semper Græci breves habent, et η et ω semper longas. Breves sunt vocales, ut: amor, erit, iter, operis, utique; longæ: ara, erecta, tuit, omen, utile. Ex his igitur vocalibus i et u transcunt in consonantium potestatem; cum aut ipsæ inter se geminantur, ut: *Juno, vita*; aut vocalibus applicantur, ut: *vates, velox, vox, i ut iecur, focus*, hæc etiam mediæ dicuntur, quoniam in quibusdam dictionibus medium sonum habent, nec naturalem, nec proprium, sed alternos inter se sonos confundunt, ut: *vir optimus*. Et i quidem quando post n consonantem loco digamma functam Æolici ponitur, brevis est; sequente d, et m, et r, et t, et r, sonum y Græcæ videtur habere, ut: *video, vim*,

* Deest aliquid.

A *virtus, vita, viz*. U autem, quamvis contractum, eundem tamen, hoc est y, sonum habet, inter q, et e, et i, et æ, diphthongon positum *atque, quis, quæ*; necnon inter g et easdem vocales, cum in una syllaba sic inveniuntur, ut: *pingues, anguis, linguæ*. I autem pro duplici consonante videtur esse, quando inter duas vocales est posita, ideoque semper priorem syllabam facit longam; ut: *maius, peius, eius*, quia non aliter pronuntiari potest, quam si cum priori syllaba prior i, et cum sequenti altera proferatur; et ideo antiqui in his verbis duo ii semper scribebant. V vero loco consonantis posita, eandem prorsus in omnibus vim habet apud Latinos quam apud Æolos digamma, et ipsius digamma voce *vau* profecta est, pro qua Cæsar hanc figuram, id est F, scribi voluit. B Digamma enim aliquando pro simplici, aliquando pro duplici consonante apud Æolos invenitur scripta, sicque nostrum v locum simplicis videtur habere consonantis, ut:

At Venus haud animo nequidquam exterrita mater;

duplicis quoque cum in præterito perfecto et plusquam perfecto tertiæ et quartæ conjugationis, in quibus i ante v consonantem posita, producitur eademque subtracta corripitur, ut *cupivi, cupii, cupiveram, cupieram; audivi, audii, audiveram, audieram*. Aliquando vero metrici hac digamma, v et i loco consonantis posita, pro correpta vocali utuntur, ut Horatius, *silvæ* trissyllabum protulit in epodo hoc versu:

Nivesque deducunt Jovem
Nunc mare, nunc silvæ.

Est enim dimetrum iambicum conjunctum penthemimere heroico. Et Aurelius Prudentius in Psychomachia:

Egregia comitata viro: nam proximas lob.

Sciendumque quod Æoli digamma causa aspirationis, ut effugerent spiritus austeritatem, et causa hiatus devitandi, assumebant. Nos autem in multis quidem, non tamen in omnibus illos sequimur, ut cum devitantes aspirationem dicimus, *vespera, vis, vestis*; hiatum, ut: *clausus, argivus, pauo, ovum, ovis, bovis*. Ex consonantibus ergo sunt l et r liquidæ, quibus quidam addunt m et n; hæc postpositæ f, semivocali et sex mutis, id est, b, c, d, g, p, t, pro arbitrio poetæ, plerumque in metro vim consonantis amittunt, et brevem syllabam reddunt; ac ideo Priscianus docuit, f magis mutam esse, b qui si est muta quælibet liquidis præponitur et locum litteræ φ Græcæ mutæ apud nos obtinet, præter quod fixis labris, quomodo φ, pronuntianda non est; k enim et q, quamvis figura et nomine videantur aliquam habere differentiam cum c, tamen eandem tam in sono vocum quam in metro potestatem continent; et k quidem penitus supervacua est, nulla enim videtur ratio cur a sequente hæc scribi debeat: Carthago enim et caput sive per k, sive per c scribantur, nullam faciunt nec in sono nec in potestate ejusdem consonantis differentiam;

‡ Locus depravatus.

q vero propter nihil aliud scribenda videtur esse, nisi ut ostendat sequentem v ante alteram vocalem in eadem syllaba positam perdere vim litteræ in metro. *U* autem aspirationis est nota, et nihil aliud habet litteræ nisi figuram, ut Priscianus dicit. Aliqui tamen grammatici litteram eam esse dicunt, quia more consonantis litteræ in metro sæpe brevem syllabam longam reddit. Hæc, si *c* mutæ subjuncta fuerit, *χ* notat Græcam; si *p* præposita fuerit, *φ* significat. Item si fuerit *t* præposita aspirationem pro *θ* ponitur. Si *ps* simul positæ, *ψ* Græcam asserunt litteram, et hæc in peregrinis dictionibus, ut *Chimæra*, *philosophus*, *thesosor*, *psalmigraphus*. Cæterum *h* vocalibus nunquam supponitur nisi in interjectione, *ah*, *oh*, quæ obturbantis et dolentis significant affectum. *S* quoque singularis est potestatis, quæ in metro vim suam frequenter amittit. Hæc aliquando, in capite verbi præposita alteræ consonanti, præcedentis verbi novissimam syllabam in brevem vocalem desinentem producit, aliquando correptam relinquit. Hanc et aliquando in medio verbo alteri consonanti præpositam liquentium more disperire quidam dicunt, ut in illo Virgillii :

Hortator Mnesteus, Nunc, nunc insurgite remis.

X duplex modo pro *cs*, modo pro *gs* accipitur, ut : *apex*, *apicis*, *grex*, *gregis*; transit tamen aliquando in *v* consonantem, ut : *nix*, *nivis*, nec non in *c*, ut : *nox*, *noctis*; subit etiam loco aspirationis, ut *veho*, *vexi*, *traho*, *traxi*; sed hæc contra regulam declinari videntur. *Z* in græcis tantummodo ponitur dictionibus; pro hac veterum quidam *i* vocalem dixerunt, quidam duas *ss* scribere solebant : unde jugum dictum est velut *zugon*, et Jupiter velut *zeuspater*; item *Messentius*, et *petissare*, et *tablissare*, et cætera hujusmodi usum veterem declarabant. Illud præterea nobis intimandum est quod omnium consonantium litterarum ista natura sit, ut semivocales omnes ab *e* incipient, et in *e* desinant, excepta *x*, quæ ab *i* incipit; et mutæ omnes a se incipient, et in *e* desinant, exceptis *k* et *g* et *h*. Postremo illud notandum est quod unicuique litteræ accidunt tres, id est, nomen, quo nominatur et pronuntiat; figura, qua scripta aspicitur et notatur; potestas, qua ad proprietatem suam a reliquis in metrica ratione segregatur et intelligitur, utrum sit vocalis, an consonans, an duplex, an semivocalis, an muta, an liquida. Accidit etiam secundum aliquos auctores littera ordo, quo alia præcedit, alia subsequitur, ita ut *a* prior sit, subsequens *b*, tertia *c*, ac deinde cæteræ in ordinem litteræ. *A* autem in omnibus gentibus ideo prior est litterarum, pro eo quod ipsa prior nacentibus vocem aperit.

De syllaba.

Syllaba est proprie congregatio aut comprehensio litterarum, sub uno accentu et uno spiritu prolata; abusive tamen etiam singularium vocalium sonos syllabas nominamus : syllaba Græce, Latine *conceptio*, sive *complexio* dicitur. Nam syllaba dicta est ἀπό τοῦ συλλαμῶντος τὰ γράμματα, id est, a conce-

ptione litterarum; συλλαμῶν enim dicitur concipere : unde vere est illa syllaba, quæ ex pluribus nascitur litteris. *A* siquidem tamen incipiens syllaba, non plus quam ad sex litteras in Latino sermone procedere potest, ut *a*, *ab*, *est*, *mars*, *stans*, *stirps*. Et sciendum est quod nulla syllaba tres vocales habeat : unde *u* et *i* non aliter junctæ diphthongis, nisi loco positæ consonantium, ut *siluæ*, *Troia*; *u* tantum jungi potest diphthongo, cum amittit vim litteræ, ut, *quæ*, *linguæ*; et sæpe una vocalis producta invenitur pro diphthongo posita, ut *inquiro* pro *quæro*, *includo*, pro *claudio*, *occido* pro *cædo*, *iliudo* pro *ludo*, *Nilus* pro *Neilus*, *musa* pro *moysa*; et e contrario pro longa vocali fiet diphthongo, ut *lavor*, *laurus*; *lavor*, *lavor*; *avis*, *auceps*. Sed et hoc notandum est quod si antecedant tres consonantes vocalem, non possunt nisi duo consequi, ut *monstrans*, *scrobs*. Nec iterum si consequantur, possunt antecedere nisi duæ, ut *stirps*. Tres autem consonantes non possunt aliter jungi in principio syllabæ nisi sit prima *s* et secunda post *s* vel *c*, vel *p*, vel *t*, et tertia *l* vel *r* : ut *sculptile*, *splendens*, *scriba*, *stratum*, *sprevit*. In fine vero dictionis contra invenimus primam liquidam sequentem mutam, postremam *s*, ut, *urbs*, *stirps*: duarum igitur consonantium simul in syllaba positarum ista ratio est. Semivocales aliis semivocalibus præponuntur in eadem syllaba, ut, *Mnesteus*, *amixis*, *Smyrna*, *smaragdus*; nam vitium faciunt qui *sm* scribunt; nunquam enim duplex in capite syllabæ potest cum alia jungi consonante, quod Lucanus ostendit in decimo :

Terga sedente crebro maculæ distincta smaragdo; nam nisi esset *s* ante *m*, subtrahi in metro minime potuisset; *s* enim in metro sæpe vim consonantis amittit, ante aliam consonantem in eadem syllaba posita, *x* autem non nisi sequatur correptam vocalem, et altera mox sibi sequatur. In fine quoque syllabæ omnes liquidæ solent ante *s* poni, ut, *puls*, *ars*, *hyems*, *pons*. Similiter ante *x* excepta, *m*, ut, *falx*, *lanx*, *arx*. In multis autem præponuntur *b* et *g*, sequente *d*, ut, *bdelyros*, *bdellium*, genus lapidis, *mygdonides*; *c* vero et *p* præponuntur sequente *t*, ut, *lectus*, *aptus*. Semivocalis nulla præponitur mutis in capite dictionis, nisi *s* sequente *b*, et *c*, et *q*, et *p*, et *t*, ut, *asbestos*, *scutum*, *squalens*, *sperat*, *stans*. Mutæ quoque omnes pene omnibus præponuntur liquidis, ut, *blandus*, *claret*, *abdallas* (hoc est nomen barbarum), *glacies*, *ilemus*, *planus*, *flavus*, *abnus*, *Cnidum*, *Ariadne*, *Gneus*, *Ætnam*, *contempnit*, *Bronnus*, *creber*, *Drances*, *gratus*, *frater*, *pratium*, *tractus*. Antea autem inveniuntur tantum *c*, *d*, *g*, *t*, ut *Alcmena*, *Admetus*, *dragma*, *rhythmos*. Sin autem syllaba in duas desinit consonantes, necesse est priorum liquidam esse et sequentem, *s* et *χ*, ut supra ostendimus, et *c*, et *t* antecedente *n*, ut, *hinc*, *diuini*, *amant*, *hunc*; nec non et *s* antecedit *t*, ut in præpositione *post*, et in conjunctione *ast*, et in verbo anomali [*At.*, verbis anomalis], ut, *sum*, *es*, *est*. Nam et loco *ψ* Græcæ *bs* et *ps* scribitur, pro ratione genitivi, ut

Arabs, Arabis; Pelops, pelopis; caelebs, caelibis; A princeps, principis. Quibusdam tamen, ut supra docuimus, non aliter videtur ψ Græca nisi *ps* scribenda; quanquam enim ratio genitivi supra dictam exigat scripturam, tamen cognationem soni ad hoc procliviorum *s* aiunt; hoc tamen sciendum est quod principium syllabæ omni modo pro χ *ps* debet habere, ut, *psittacus, pseudulus, ipse.* Nubo quoque *nupsi, scribo, scripsi* faciunt, quamvis analogia per *b* cogit scribere, sed euphonia superat, quæ etiam *nuptam, non nubtam, et scriptum non scribtum* compellit per *p*, non per *b*, dicere et scribere. Omnes denique syllabæ aut longæ sunt, aut breves, aut communes. Longæ dicuntur quæ semper longæ sunt; breves, quæ semper breves sunt; communes, quæ modo breves sunt, modo longæ, prout versificatori placuerit. Sed longæ duobus modis fiunt, natura et positione: natura quidem bifariæ, aut productione videlicet singularium vocalium, ut, *navis, sedes, finis, omen, unus*; aut duarum conjunctione, quod diphthongon vocant; diphthongi autem dicuntur quod binos phthongos, hoc est, voces comprehendant: nam singulæ vocales suas voces habent, ut, *ærum, pœna, augustus, curus, ei*, quod est interjectio dolentis et timentis, ut Virgil. in *Æneid.*:

Ei mihi, qualis erat, quantum motatus ab illo; et *æ* quando in genitivo casu a poetis per diæresin profertur, secundum Græcos per *a* et *i* scribitur sive in propriis nominibus, *Æneai, Anchisai*, sive in appellativis, ut *pictai, aulai*; *utraque* enim longa: Virgilius in III:

Aulai medio libabant pocula Bacchi,
pro *aulæ*; et Cicerò:

Atque oculos urget pedibus pectusque *nopai*,
pro *nopæ*, id est, *scorpii*. Positione vero longæ fiunt syllabæ tribus modis: cum correpta vocalis aut in duas desinit consonantes, ut *ast*, aut in unam duplicem, ut, *dux*, aut in unam desinit consonantem, et excipitur ab altera, ut, *arca*, aut excipitur ab *x* duplici consonante, ut, *axis*, aut excipitur ab *i* loco consonantis posita, ut *Troja*. Quæ positio nonnunquam in metris in tres dividitur syllabas, ut est illud:

Arma virum talyæque et Troia gaza per undas;
aut desinit in consonantem, aut excipitur ab *u* et *t* positis in loco consonantium, ut *aduena, adiutor*. Breves vero sunt syllabæ quæ horum nihil habuerint. Accidit unicuique syllabæ tenor, spiritus, tempus, numerus litterarum. Tenor acutus, et gravis, et circumflexus, qui in unaquaque dictione certa certus esse debet. Similiter spiritus asper et lenis. Tempus unum et duo; aut etiam (ut quibusdam placet) unum semis et duo semis, et tria et quatuor. Unum, si vocalis brevis per se, et si eam una consonans simplex consequatur, ut *caput*. Unum semis in communibus syllabis, de quibus postea dicemus, ut, *lacrymæ*. In longis natura et positione duo sunt tempora, ut *da, ast*; duo semis, ut quando post vocalem natura longam sequitur una consonans, ut *sol*; tria,

quando post vocalem natura longam duæ consonantes sequuntur, et una duplex, ut *mons, rex*; quatuor tempora sunt, ut puta si quis simul ponat in versu *lex prima et lux clara, et pax plena*, et his similia. Vocalis enim natura longa est in *le et lu* et in *pa*, et duo tempora habet, hæc excipitur ab *x* duplici, quæ unum tempus habet, quam sequuntur muta et liquida, quæ item per se unum tempus habent et complent. Hæc ergo omnes simul junctæ quatuor tempora faciunt, tamen in metro necesse est unamquamque syllabam et unius et duorum accipi temporum. Cætera quoque tempora quæ accidunt, superflua a metricis judicantur. Numerus litterarum accidit syllabæ, quia, ut supra diximus, non minus quam unius, nec plus quam sex litterarum apud Latinos potest inveniri syllaba, illudque intimandum est quod omnis syllaba incipit habere rationem a vocali utrum longa sit, an brevis. Deinde et considerari de consonantibus, sequentibus, non de præcedentibus. Præcedentes enim consonantes non ipsi prosunt quæ sequitur, sed anteriori vocali, verbi gratia, ut si quis simul dicat, *gens, stirps, n* enim et duo *ss* cum *t* priori vocali, id est *e*, suum tempus tribuunt; et item *r, p, s*, præcedenti se *i* consociant. Communes autem syllabæ modis fiunt novem, quibus aut naturaliter longæ poetali licentia in breves, aut naturaliter breves transferuntur in longas. Primus igitur modus est cum correpta vocalis in eodem verbo a duobus excipitur consonantibus, quarum posterior sit liquida; est enim natura brevis in hoc, *mens tenebris obscura suis*; est positione longa in hoc, *mortisque tenebris*. Et sciendum quod non solum ante *l* vel *r*, sed etiam ante *m* vel *n* positæ mutæ, apud præscos poetas faciunt communes syllabas, ut Ovidius:

Piscosamque Cuidon gravidamque Amathunta metallic.
Secundus modus est cum correpta vocalis in consonantem desinit, et excipitur ab *h* littera; est enim natura brevis in hoc:

Porcinam tenuere gregem, niger, hispidus, horrens;
longa in hoc:

Vir humilis mesto dejectus lumine terram.
Tertius modus est syllabæ communis, cum verbum aliquod in vocalem desinens correptam, excipitur a duabus consonantibus, quarum prior sit *s*: est enim natura brevis in hoc Fortunati:

(Ordinibus variis alba smaragdus inest.

Est positione longa in hoc Sedulii:

Advenat regnum jam jamque scilicet illud.

Hæc quoque *s* littera, aliis duabus consonantibus, id est mutæ et liquidæ, in principio syllabæ sequentis præposita, inveniuntur communem syllabam facere, ut Horatius, Sermon. lib. I:

Linquimus insani ridentes præmia scribæ.

Est autem modus quartus syllabæ communis, cum post pedem quemlibet una syllaba brevis remanserit de verbo, quæ vel in vocalem desinens excipitur a consonante verbi sequentis, vel in consonantem de-

siuens excipitur altera vocali : est enim natura brevis in hoc :

Cujus onus leve est, cujus juga ferre suave est.

Est longa in hoc :

Frondea ficos erat, cujus in robore nullum.

Item motus quintus, cum pars orationis desinit in diphthongon, sequente statim altera vocali ; est enim longa in hoc, ut, *musæ Aonides* ; brevis in hoc : *Insulæ Ionio in magno*. Virgilius in VII :

Stiptilibus doris agitur sudibusve præustia.

Hoc ergo modo, sicut et priore, recentiores poetæ rarissime utuntur, sed magis synalæpham in eo faciunt, ut Prosper :

Non nostras hoc opis est, sed ab illo sumitur hic ros,
Qui siccam rupem fundere jussit aquas.

Sextusque modus est cum productam vocalem vocalis altera consequitur ; est enim longa in hoc :

O utinam in thalamos invisi Cæsaris læsem ;

brevis in hoc :

Te Corydon, o Alexi, trahit sua quemque voluptas ;
et item Virgilius in V :

Insidunt pariter sulcos, totumque dehiscit
Convulsum.

Quem modum moderni versificatores in eadem potius parte orationis facere consueverunt, ut :

Eoi venere magi...

et :

Splendidus auctoris de vertice fulget Eous.

Septimus modus est, cum pronomen *c* littera terminatum vocalis statim sequitur ; est enim longa in hoc Sedulii :

Non quia quod summus Pater est, et Filius hic est ;
Sed quia quod summus Pater est et Filius hoc est.

Brevis in hoc :

Hic vir, hic est, tibi quem promitti sæpius audis.

Sed et adverbium unum *c* littera terminatum communem syllabam facit ; est enim longa in hoc Paulini :

Donec aspirante Deo conatibus ægris ;

brevis in hoc Prosperi, ut :

Morbo obsessis præstanda est cura medendi :
Donec in ægroto corpore vita manet.

Octavus modus est, cum correptam vocalem in eadem parte orationis consequitur consonans Græca duplex. Est enim longa in hoc Javenci :

Difficile est terris affixos divite gaze ;

brevis in hoc ejusdem :

Et gaze distabat rerum possessio fulgens.

Nonus modus est quo omnis syllaba novissima versus, in quocunque metro, adiaphoros, id est indifferens est, et ad voluntatem poetarum, et correpta producit et producta corripitur ; cujus exempla in omnibus metris sunt plurima. Sciendum autem quod falso *x* litteram dicunt communem syllabam facere posse in metro, quia cum in eadem parte orationis sequitur vocalem, sive natura longa sit, sive natura brevis, semper eam habet longam, ut *pax, lux, vox, rex, lex* ; et item *sax, nex, nix, nox, nux*. Cum vero in primordio fuerit verbi, non potest producere finalem vocalem prioris verbi, ut :

Pontibus in stratis conduxit littora Xerxes.

A Omnes quippe consonantes syllabæ, ut ait Varro, aliæ sunt asperæ, ut *trux, crux* ; aliæ leves [*Fortis, lenes*], ut *luna, lana* ; aliæ proceres, quæ vocaleni longam extremam habent aut penultimam, ut, *mansuetudo, facilitas* ; aliæ retorridæ, quæ mutam habent extremam ; ut *hic, hoc* ; aliæ barbaræ, ut *gaza, mammon* ; aliæ græculæ, ut *hymnos, xenon* ; aliæ duræ, ut *ignotus, cognitus* ; aliæ molles, ut *ædes, ludus* ; et ideo hoc omnino servare debent, qui volunt lubricos et currentes versus facere, ut quodcunque in sanis aures gravet, vel obtusescere faciat, vitare contendant, et euphoniæ in carminibus summam tribuant.

De primis syllabis.

B Primarum syllabarum in omnibus partibus difficultis investigatio est, quam videlicet ipse maxime dignoscere poterit, qui pedum rationem et versuum scansionem in metris sedulus discere curat, quia cum sint multæ dictiones quæ secundum analogiæ qualitatem eadem terminatione finiuntur, tamen non multæ sunt quæ in initiis concordent ; sed cum hæc operosa expositione indigeant, ea solummodo nos quæ a fidissimis artium scriptoribus exquisita reperimus, breviter commemorare satis sit. Nam syllaba aut diphthongon longa esse cognoscitur (qui quinquefarie scribitur, id est, *as, os, au, eu, ei* : hi ubique reperiantur, semper syllabam longam natura esse ostendunt) aut exemplo : quæritur enim in scansione metri, et in cognitione pedum, utrum syllaba longa sit an brevis, verbi gratia, *Musa* nomen appellativum, si nescias utrum *mu* producta sit an correpta, occurrat tibi illud Virgilii :

Musa, mihi cæcæ memora, quo summe læon,
et invenies *mu* productam, quia omnis versus heroicus necesse est primam syllabam habeat longam, cum spondæus vel dactylus in capite versus hujus metri semper constet. Item in elegiaco carmine ad indagandas syllabas exempla prompta sunt : nam prior versus hexameter dactylum quinta regione pene semper tænet, qui primam syllabam longam et posteriores duas breves habet ; similiter et sequens versus pentameter post duos primos pedes et colofon, duobus dactylis et una supersyllaba, versum semper claudit, ut Virgilius in epitaphio quod sibi ante mortem condidisse fertur :

D *Mantua me genuit, Calabri rapuere, tenet nunc
Parthenope : cecini pascua, rura, duces.*

Quod sic scanditur, *Mantua* dactylus, *me genu* dact., *it Cala* dact., *bri rapu* dact., *ere te* dact., *nel nurc* spondæus. *Partheno* dact., *pe : ceci* dact., *ni colofon, pascua* dact., *rura du* dact., *ces colofon*. Ecce, ut diximus in priore versu, quinta regione dactylus *e* longam et *re*, et *te*, breves ostendit ; atque in sequenti versu *pa* longa et *acu* et *a* breves, et item *ru* longa, *ra* et *du* breves similiter idem pes ostendit. Licet enim loca alia in versu vicissim spondæus et dactylus teneant, in istis tamen minime exempla fallunt. Fortunatus in libello quem de beatæ Mariæ laude cecinit, ita ponit :

Rorantur cœli nubes, justumque pluerunt :
Quom Saluatorem germine Virgo dedit.

Quod sic scanditur : Rora spond., runt cœ spond.,
li nu spond., bes ju spond., stumque plu dact., erunt
spond. Quem Sal spondæus, nato spond., rem colofon,
germine dact., Virgo de dactylus, dit colofon.
Ergo, sicut in priore exemplo omnibus locis dactylum,
præter unum spondæum, ambo versus habuerunt ;
ita nunc in sequenti omnibus locis spondæum præter
supradicta tria loca habent. Item aliquando prima
syllaba ex compositione figuræ qualis sit deprehenditur,
ut si nescias qualis sit, *pius* vel *probus*, ex compositione,
quæ est, *impius* vel *reprobus* cognoscitur, licet in
syllabis aliquantis hoc fallat ; nam cum dicimus
nubere, *nu* longa est. Calpurnius in x :

Nubere vis Prisco, non miror, Paula, sapiati.

Item cum dicimus *pronuba*, aut *innuba*, aut *connubium*,
nu brevis in compositione. Virg. in vi Æneid. :
Et Bellona manet te pronuba nec face tantam.

Idem in iv :

Connubio jungam stabili, propriamque diebulo.

Item in *lux*, *lucis*, longa est *lu*, lucerna in derivatione
brevis, *lu*. Item *homo* brevis est ubique, *humanus*
semper longa. *Itur* in antiquam silvam, *i* longa ;
superumque ad lumen ituras, *i* brevis : sed hoc invenire
raro contingit. Verum si quilibet pars orationis præpositionibus
componantur, primas syllabas ex his cognoscimus, nam
talis manebit fere omnis composita syllaba qualis et
ipsa præpositio fuerit, ut, *deceptus*, *eductus*, *abundans*,
reluctans, *de* videlicet et *e* longa, *ab* et *re* brevis.
Item ex ipsis præpositionibus *ad* et *ob* et *in* et *sub*
diverse in verbis ponuntur. Nam corripuntur cum
crescendo dissyllabam reddunt, ut, *adit*, *obit*,
inist, *subit*. Indifferentes sunt, cum trissyllabam
faciunt, ut, *adiicit*, *obicit*, *inicit*, *subicit*.
Producantur tamen cum tetrasyllabas esse reddunt,
ut *adiicio*, *obicio*, *inicio*, *subicio*. Item producantur
quæ per *præ* et per *quæ* in primis syllabis scribuntur,
ut, *præmium*, *præscivit*, *quærens*, *quæsitio*.
Breviantur vero *prætium*, *precor*, *premo*, *prehendo*,
et *queror*, hoc est, querelam depono, et quæ ex
his per derivationem vel compositionem fieri possunt,
ut, *adprecor*, *preces*, *comprimo*, *apprehensus*,
conqueror, *querela*, et *que* conjunctio. Item
breviantur ex iisdem præpositionibus in compositione,
ut, *dehinc*, *profectus*, *profusus*, *professus*,
profatus, *proavus*, *pronepos*, etc. Sunt item aliquanta
verba quæ primas syllabas temporum ratione permutant,
quæ subter collecta in omni præterito perfecto vel in
omni præterito plusquam perfecto, vel in uno futuro
tantum modi conjunctivi producantur. In cæteris autem
modis et temporibus breviantur, ut sunt hæc primæ
conjugationis, *lavo*, *lavi*, *laveram*, *lavisset*,
laverim, *cum laverem*. *Jubo*, *jubi*, *juveram*,
juvissem, *juverim*, *cum juverem*. Et secundæ
hæc : *Sedeo*, *sedi*, *sederam*, *sedissem*, *sederim*,
cum sederem. *Faveo*, *favi*, *faveram*, *favissem*,
faverim, *cum faverem*. *Moveo*, *movi*, *moveram*,
movissem, *moverim*, *cum moverem*. *Foveo*, *fovi*,
foveram, *fovissem*, *foverim*,

A cum *foverer*. *Voveo*, *vovi*, *voveram*, *vovissem*,
cum voverim, *vovero*. *Paveo*, *pavi*, *paveram*,
pavissem, *paverim*, *cum paverem*. *Caveo*,
cavi, *caveram*, *carissem*, *cum caverim*, *cavero*.
Video, *vidi*, *videram*, *vidissem*, *cum viderim*,
videro. *Neo*, *nevi*, *neveram*, *nevissem*,
cum neverim, *nevero*. *Fleo*, *flevi*, *fleveram*,
flevissem, *cum flevim*, *flevero*. *Civo*, *civi*,
vel *cii*, *civeram*, *civissem*. *cum civerim*, *civero*.
Tertiæ vero conjugationis verba, quæ eandem
regulam sequuntur, sunt hæc : *Jugio*, *fugi*,
fugeram, *fugissem*, *cum fugerim*, *fugero*.
Cudo, *cudi*, *cuderam*, *cudissem*, *cum cuderim*,
cudero. *Cepio*, *cepi*, *ceperam*, *cepissem*,
cum ceperim, *cepero*. *Lego*, *legi*, *legeram*,
legissem, *cum legerim*, *legero*. *Facio*, *feci*,
feceram, *fecissem*, *cum fecerim*, *fecero*.
Jacio, *jeci*, *jeceram*, *jecissem*, *cum jecerim*,
jecero. *Lino*, *levi*, *leveram*, *levissem*,
cum leverim, *levero*. *Emo*, *emi*, *emeram*,
emissem, *cum emerim*, *emero*. *Sero*, *seri*,
severam, *sevissem*, *cum severim*, *severo*.
Ex quibus sunt illa quæ in præsentis tempore
et in aliis quibusdam temporibus sua positione
primam syllabam ostendunt se habere longam,
sed quæ natura correptam vocalem habent,
huic regulæ manciantur. *Rumpo*, *rupi*,
ruperam, *rupissem*, *cum ruperim*, *rupero*.
Cerno, *crevi*, *creveram*, *crevissem*, *cum creverim*,
crevero. *Sperno*, *sprevi*, *spreveram*, *sprevissem*,
cum spreverim, *sprevero*. *Fundo*, *fudi*,
fuderam, *fudissem*, *cum fuderim*, *fudero*.
Vinco, *vici*, *viceram*, *vicissem*, *cum vicerim*,
vicero. *Tero*, *trivi*, *triveram*, *trivissem*,
cum triverim, *trivero*. *Frango*, *fregi*,
fregeram, *fregissem*, *cum fragerim*, *fregero*.
Fodio, *fodi*, *foderam*, *fodissem*, *cum foderim*,
fodero. *Odio*, *odi*, *oderam*, *odissem*, *cum oderim*,
odero. Quartæ conjugationis, ut : *venio*,
veni, *veneram*, *venissem*, *cum venerim*, *venero*.
Eo, *ivi*, *vel ii*, *ieram*, *iissem*, *cum ierim*, *iero*.
Queo, *quivi*, *quiveram*, *quivissem*, *cum quiverim*,
quivero. Item contra inveniuntur quæ in præsentis tempore
producta sunt et in præterito breviantur, ut sunt hæc :
pono, *posui* ; *cogo*, *coegi* ; *do*, *dedi* ; *sto*,
steti : et ex eo composita : *præsto*, *asto*,
persto, *resto*. Item omnia verba quæ in
præteritis ante crescunt, in primis syllabis
breviantur, ut sunt hæc : *pendeo*, *pependi* ;
mordeo, *monordi* ; *spondeo*, *spopondi* ;
tondeo, *totondi*, secundæ conjugationis. Tertii quoque
ordinis hæc sunt : *posco*, *poposci* ; *curro*,
cucurri ; *disco*, *didici* ; *cano*, *cecini* ; *tango*,
tetigi ; *tendo*, *tetendi* ; *pendo*, *pependi* ;
pello, *pepuli* ; *tundo*, *tutudi* ; *pungo*,
pupugi vel *punxi* ; *parco*, *peperci* ; *pedo*,
pepedi ; *fallo*, *fefelli* ; *cado*, *cececi* ; *tollo*,
tetuli ; *pario*, *peperi* ; *pango*, *pepigi*, etc.
Item in verbis quæ in eisdem litteris scribuntur
notandum quod *liber* si *librum* significat aut
corticem, brevem habet *li* ; si *liberum*, longam.
Pila si *vas* significat, longam habet *pi* ;
si *sphæram*, brevem. *Securus*, longam *se* ;
securis, brevem ; *domus*, brevem *do* ; *dona*,
id est tectum, longam. *Plaga* cum *clima*
significat, brevis est *pla* ; cum *vindictam*,
longa. *Palus*, *paludis*, brevis *pa* ; *palus*,
pali, longa. *Populus* cum *vulgus* significat,
brevis est *po* ; cum *arborem*, longa. *Nitens* a

nitore brevis est *ni* ; a *nisu*, longa. Item *educo*, *A* *educis*, longa *du* ; *educo*, *educas*, id est nutrio, brevis. *Concido*, *decido*, *incido*, *occido*, si ad casum pertinent, correptam habent *ei* ; si ad concisionem, productam. *Colo*, *colis*, brevis *co* ; *colo*, *colas*, producta. *Placeo*, *places*, correpta *pla* ; *placo*, *placas*, producta. *Pareo*, *pares*, id est appareo, sive obtempero, producta *pa* ; *paro*, *paras*, id est præparo, et *pario*, *paris*, correpta. *Parentes*, cum apparentes significat, producta *pa* ; cum genitores, correpta, sicut et *parientes*. Incipio, *incipi*, *inciperam*, *incipissem*, cum *inciperim*, *incipero*. *Satago*, *sategi*, *sategeram*, *sategissem*, cum *sategerim*, *sategero*, et cuius simplex, ut *ago*, *egi*, *egeram*, *egissem*, cum *egerim*, *egero*. *Sino*, *sivi*, *siveram*, *sivissem*, cum *siverim*, *sivero*. *Dico*, *dicis*, longa *di* : sic et ex eo composita producuntur, ut : *condico*, *prædico*, *contradico*, *interdico*. *Dicas* a *dico*, brevis *di*, similiter et ex eo composita corripiuntur, ut *predico*, unde prædicator ; *dedico*, *abdico*. *Idem*, si neutri generis est, corripitur ; si masculini, producitur in utroque numero. *Levitas*, si instabilitatem mentis designat, aut pusillitatem ponderis, brevis est *le* ; si lenitatem tactus, unde ligna in ædificio levigata dicuntur, longa est. *Lego*, *legis*, correpta *le* ; *lego*, *legas*, producta. *Citum* a *cio*, *cis*, quartæ conjugationis, producta penultima ; a *cieo*, *civi*, secundæ conjugationis, correpta penultima. *Ico* penultimam breve habet in præsentī, sed producit eam in præterito perfecto, ut *iei*, unde ictus. *Ne* autem adverbium prohibendi vel negandi, longum est ; quando autem pro interrogatione vel increpatione ponitur, brevitur. *Labor*, cum nomen est, corripitur ; cum verbum deponens, producitur, ut :

Labitur invalidæ deformis gloriæ formæ.

Liquor, si nomen, corripitur ; si verbum, producitur, ut *Virg. in Georg.* :

Liquitur, et *Zephyro* putris se gleba resolvit.

De mediis syllabis.

Medias syllabas tribus modis agnoscimus, positione, et diphthongis, et accentu ; sed de positione et diphthongis satis, ut reor, supra tractavimus, nunc de accentibus tractemus. Accentus vero est, ut quidam recte putaverunt, vigor ac anima vocis. Nam sicut nulla vox sine vocali est, ita sine accentu nulla est. Et accentus dictus est quasi *adcantus*, quod juxta cantum sit ; sicut adverbium dictum quod juxta verbum est. Hic autem Græcè prosodia dicitur, unde Latini ei nomen posuerunt ; nam Græcè *πρός*, Latine *ad* ; *ᾄδῃ* Græcè, Latine *cantus* est. Qui vocis accentus dno sunt, ad ea quæ tractamus necessarii : correptus et productus ; quia metricis temporis quantitatem quam in unaquaque syllaba habere debeant ostendunt. Cæteri quoque magis pronuntiationi, sive scripturæ, vel scriptioni deserviant. Correptus accentus est in his syllabis quas sine ulla mora vocis enuntiamus, ut, *macula*, *tabula*. Productus est in his quas cum aliqua mora vocis exprimimus, ut, *majestas*, *libertas*, quia unaquæque longa syllaba tan-

tum bis temporis occupat quantum semel brevis. Medias tamen syllabas ita pronuntiationis accentus demonstrant, ut in trissyllabis partibus si penultima correpta est, et nec natura nec positione longa, ad antepenultimam accentus transferatur, et penultima velocius pronuntietur, ut *mænia*, *vincula*. Si vero penultima sive natura sive positione longa est, ipsa accentum tenebit, vel circumflexum, vel acutum, ut *natura*, *potestas*. Sciendum est tamen, quæ in verbis i correpta proferuntur, cum in medium venerint, et ipsa *r* in *e* mutaverint, ut *legis*, *lege*, *legere*, ubique breviantur, excepto cum a tribus consonantibus excipiuntur, *b*, et *m*, et *t*, ut : *legebam*, *legemus*, *legetur*. Cæterum eas dictiones, quæ polysyllabæ sunt, necesse est ut exemplis et positione ac figuris, sicut et accentibus, investigemus, ut si quæramus, *truculentissimorum* quibus syllabis coæstet, ediscimus primam et secundam exemplo breves esse, ut :

Domini truculentos persequor hostes ;

tertiam et quartam positione longas, quintam brevem accentu didicimus ; quia cum dicimus, *truculentissimus*, penultimam brevem esse probamus : sextam cum circumflexo accentu pronuntiamus, longam eam demonstramus. Item *cornigerorum*, si quæramus quibus syllabis constet, invenimus primam positione longam, secundam accentu brevem, ut *corniger* penultima correpta ; tertiam ex compositione figuræ deprehendimus esse correptam, quia *corniger*, nomen appellativum figuræ est, compositæ ex *cornu* nomine et *gero* verbo. In *gero* quoque *geris* brevis est *ge*, similiter et in compositione corripitur. Quartam accentu longam esse ostendimus ; ultimæ vero qualitatem per singulas partes orationis monstrabimus in ratione subjecta.

Medias syllabas sex modis agnoscimus, diphthongis, positione consonantium, compositione partium, regula, auctorum exemplis, et accentu. Sed de diphthongis et positione litterarum supra disseruimus, cum de syllaba tractabamus ; nunc de cæteris dicemus. Compositione ergo partium mediæ syllabæ dignoscuntur, quia fere partes omnes compositæ ejusdem potestatis habent syllabas in compositione, cujus habuere simplices, excepto cum vel correptæ a priori statu fuerint, et demptis vocalibus conglutinatio consonantium sit, ut *parricida*, a *parente* nomine et verbo *cædere*, et *quadrigæ* pro *quadrijugæ*, *bini* pro *bis uni*, *deni*, pro *decies uni* ; vel cum concurrunt inter se duæ consonantes in compositione, id est, finalis prioris dictionis et inchoativa sequentis, et in hoc brevem syllabam prioris membri positione producunt, ut *paterfamilias*, *ejusmodi*, *satisfactio*, *uterque*, quod sæpius accidit præpositionibus quæ in consonantem terminant et breves sunt natura, ut *inter*, *subter*, *super*, producuntur autem positione, ut *intersector*, *superstes*, *subterfugit*. Aliter enim pene semper supra dictum jus servant, ut *benevolus*, *malevolus*, quæ quia simplicia fuerunt omnibus syllabis brevia, sunt et in compositione similiter. Nam quæcunque a *gero* verbo sunt composita, vel *fero*, vel

teneo, vel possum, vel facio, vel gigno, omnia mediis syllabis breviantur, quia ipsa verba supra dicta simplici figura primam partem corripunt, ut *corniger cornigeri, aliger aligeri, armiger armigeri, lauriger laurigeri, congero, degero, congerans, degerans* [Forte, *congerens, degerens*]. Item *astrifer astriferi, stellifer stelliferi, somnifer somniferi, vocifero, vociferans, auferens ab aufero, confero conferens*. Item *omnipotens, arripotens, almpotens, omnitenens, arcitenens, et contineo continens, detineo detinens*. Item *pacificus, pacifice, pacificans; magnificus, magnifico, magnificans; mirifico, mirifice, mirificans; glorifice, glorifice, glorificans, et similia his*. Item, *verbigena, terrigena, nubigena, trojugena, unigenitus, primogenitus*. Et sciendum quod omnia hæc quæ in priore membro ultimam i habent, eandem corripunt. Regula quoque auctorum tam copiosa est relatu, tamque multiplicibus distincta varietatibus, et tam idoneis suffulta testimoniis, ut vix eam aliquis memoriæ totam commendare possit, aut stricto sermone exponere. Sed quia penitus a nobis hanc sileri non oportet, licet totam edisserere brevi hoc opusculo nostro non possimus, in insignioribus tamen locis stylo contingere curemus. Nominis ergo rationem Priscianus scribens ubi de denominativis disputavit, uniuscujusque terminationis penultimas syllabas vel antepenultimas sagacissime investigavit. Cujus auctoritatem nos quoque in hoc loco secuti sumus; ita tamen ut et quæ ille de aliis speciebus eorum composuit, nos mixtim pro brevitate operis et juxta convenientiam terminationis inseramus. Ergo in *a* desinentia denominativa, si *i* habent ante *a*, hanc semper breviant, ut *sapientia, acrimonia*, nec non et secundæ declinationis nomina quæ in *cus* desinunt, nisi sint regionum nomina quæ ex his derivantur, antepenultimam *i* sicut et penultimam corripunt, ut ab *amicus, amicitia, inimicus, inimicitia, pudicus, pudicitia*; sic et alia quædam ejusdem declinationis nomina dissyllaba, ut *lætus læti, lætitia*; *durus duri, duritia*; *mœstus mœsti, mœstitia*; *stultus stultus, stultitia*. Similiter et illa quæ in tertia declinatione similem habent nominativo genitivum; nam istorum denominativa a dativo derivantur, sicut priorum a genitivo, ut *segnis segni, segnitia*; *tristis tristi, tristitia*. Consonante vero antecedente in *a* desinentia denominativa seu verbalia formas habent tres: *la, na, ra*; *la* est longa antecedente *e*; *cautus, cautus, cautela*; *tutus, tutus, tutela*; *custos, custodi, custodela*; *mandatum, mandati, mandatela*; *cliens, clienti, clientela*. Et nota quod omnia extremam vocalem genitivi, si secundæ sint, sint tertiæ dativi in *e* longam convertentia, assumunt *la*, quæ vero a verbis fiunt secundæ conjugationis, a secunda persona abjiciunt *s* et assumunt *la*: *candeo candes, candela*; *suadeo suades, suadela*. *Na* vero desinentia, omni modo longam habent penultimam, vel natura vel positione: *officium, officina*; *medicus, medicina*; *rex regis, regina*; *leo læna*; *doctrinx, doctrix, doctrix*; *piscis, piscina*; *cocus, cocina et culina*; *cantus, cantilena*; *far, farina*; *lux lucis, lucina*; *lueo, lucerna*; *lateo, laterna*. *Fiscina* corripit penultimam, quomodo *fuscina, mutina, pagina*; et hoc ideo quia non derivativa sunt, sed primitiva: sic et *sagana*; *sagana* enim et *saga* idem significant. *Ra* autem terminantia omnia participiis femininis futuri temporis similem habent formam, unde penultima quoque sine dubio producitur, *scriptura, censura, pictura, tonsura, usura, litura, natura, armatura*. Et notandum quod supradictæ omnes formæ, id est in *a* desinentes, proprie sunt feminini generis. Inveniuntur tamen pauca verbalia masculini generis, sive communia, ut *hic scriba* a *scribo*, *i longa*; *a lego, le, collega*; *fugio, hic et hæc perfuga*; *assequor, assecula*; *advenio, advena*; *convenio, convena*, penultima in his correpta; in *consiva, longa*. Nam propheta, poeta, proreta primitiva, *e* penultimam producant. In *ne* autem desinentia patronymica feminini generis, quæ sunt iadis linguæ, *i* longam habent penultimam, si principale non habuerit eandem *i* vocalem, ut *Adrestos, adrestine*; *Nereus, nerrine*: sin autem principale habuerit *i*, *o* producta ante *ne* invenitur, ut *acrisios, acrisione*. In *e* desinentia derivativa neutra sunt, ut *sedile, civile, monile, cubile*, quæ penultimam longam habent; et quia pleraque a communibus nascuntur neutri generis, quæ in masculino et feminino in *ilis* terminantur, ex eorum regulis horum penultimæ nascuntur. In *o* masculina quidem sive communia pauca inveniuntur, ut a *cicere Cicero*, a *capite Capito*, a *labe, labeo*, a *latendo latro*; a *leniendo vero natura longa leno*, a *catus Cato*, a *cometendo comedo*, ab *epulando epulo*, penultima naturaliter brevi; a *palpando palpo* positione longa est; feminina namque plurima sunt derivativa modo in *io*, modo in *go*, modo in *do* desinentia. In *io* igitur terminantia plerumque a participiis præteriti temporis fiunt, quorum genitivus, assumpta *o* et correpta *i*, facit hujusmodi nomina; *oratus, orati, oratio*; *accusatus, accusati, accusatio*; *status, statii, statio*; *datus, datii, datio*; *nexus, nexi, nexio*; *abolitus, aboliti, abolitio*; *lectus, lecti, lectio*; *munitus, muniti, munitio*. Internectus autem internecti *internecio* fecit euphonie causa, abjecta *t*. Diminutiva quoque omnia quæ *i* ante *o* habent, hanc corripunt, ut *dixi, homuncio*. In *go* vero desinentia, sive sint derivativa, sive primitiva seu composita, penultimam vel natura vel positione longam habent: *virago, compago, Carthago, sartago, caligo, uligo, rubigo, ferrugo, ærugo, virgo, margo*; excipitur unum *ligo*, cujus penultima corripitur; nec mirum cum sit masculinum et solum dissyllabum vocalem ante *go* habens. In *do* desinentia derivativa tam a nominibus quam a verbis vel participiis veniunt: hæc quoque modo *e* longam vel *i*, modo *tu* habent ante *do*: ut *acris, acredo*; *dulcis, dulcedo*; *intercapio, intercapedo*; *torpeo, torpedo*; *libet, libido*; *cupio, cupido*; *formido, formidas, formidinis*, quod ideo fecit simile nomen verbale primitivo verbo, quia ipsa positio verbi talem habuit formam. In

tudo quoque *fortitudo*, *magnitudo*, *habitus*, *amplitudo*, *firmitudo*, *celsitudo*, *suavitus*, i antepenultima ubique correpta; *testa* sive *testu*, *testudo*, quod est corporale. Nec non omnia in *do* desinentia, quamvis nou sint derivativa, penultimam u habentia, produciunt eam, natura vel positione, ut *hirundo*, *arundo*, *kirudo*. In *al* desinentia denominativa, si primitiva eorum penultimam natura vel positione habuerint productam, ea quoque longam habent penultimam; *cervix*, *cervicis*, *cervical*; *tribunus*, *tribunal*; *vectus*, *vectigal*; *lupercus*, *lupercal*; sin illa brevem, ea quoque correptam: *torus*, *toral*; *animus* et *anima*, *animal*. In *um* desinentia derivativa, sive etiam composita, diversas habent formas: quædam enim vocalem *e* habent longam vel i correptam ante *um*; *e*, ut *diæctum*, *coriletum*, *roselum*, *dumelum*, *quercetum* ac *sculetum*, *myrtelum*; *iu*, ut *augurium*, *solarium*, *potarium*, *solatium*, *suavium*, *basium*, *odium*, *remedium*, *concupium*, *palladium*, *officium*, *convivium*, *convivium*, *exilium*, *consilium*, *judicium*, *meritorium*, *municipium*, *præsidium*, *domicilium*. Consonantes quoque ante *um* habent: derivativa diversas habent formas; alia enim in *butum* desinunt, quæ forma assimilis est diminutivis, et veniunt a nominibus vel a verbis, ut: *cuna*, *cunabulum*; *vesta*, vel *vestis*, *vestibulum*; *thus*, *thuris*, *thuribulum*; *voco*, *vocas*, *vocabulum*; *concilias*, *conciliabulum*; *stas*, *stabulum*; *pasco*, *pabulum*; *prosto*, *prostibulum*; *patior* vel *patio*, *patibulum*. [Et attendendum, quod penultima in omnibus corripitur, antepenultima vero, si habeat *i*, corripitur, ut, *vestibulum*, *patibulum*.] Sin vero, *a* producitur, ut *cunabulum*, *pabulum*; excipitur *stabulum*, quod corripit *a*; nec mirum, cum verbum quoque *stabulo*, *stabulas*, eandem corripit syllabam; et *stabilis*, et *status*, et quæcunque a verbo *sto*, *stas*, derivata fuerint, excepto uno verbo supino *statum* et *stamen* nomine, et *statura*, quod tam nomen quam participium est: *staturus* quoque et *staturum* producuntur, quamvis *status*, *stata*, *statum* corripiantur. Inveniuntur etiam quædam in *culum* desinentia, quæ a secunda derivantur persona, ut *devertis*, *deverticulum*; *verris*, *verriculum*; *vehis*, *vehiculum*; *perior* *periris*, unde *peritus* et ab eo compositum *imperitus*, *periculum*; *oras*, *oraculum*; *propugnans*, *propugnaculum*; *obstas*, *obstaculum*; *miraris*, *miraculum*; *perpendis*, *perpendicularum*; *specio*, *specis*, *speculum* pro *speciculum* per syncopam; *fero*, *fers*, *ferculum*. Et sciendum quod omnia penultimam u corripunt: similiter et diminutiva quæ in *culus*, *cula*, *culum*, et *ulus*, *ula*, *ulum* desinunt, ut *igniculus*, *tantulus*, *regulus*, *navicula*, *tantula*, *cornusculum*, *capitulium*, quorum et quæcunque i antepenultimam habent, eandem breviant, ut *dulciculus*, *dulcicula*, *dulciculum*, *monticula*, *fidicula*, *corniculam*, *versiculus*, *anicula*, *geniculum*. Excipitur *cuticula*, quod *i* in antepenultima producit. Juvenalis:

Conhibet æstivam contracta cuticula solem,
et apiculæ. Quæ vero *e* ante *cula* habent producunt

A eam, ut *vulpecula*, *nubecula*, *dilecula*. Alia vero verbalium in *mentum* desinunt, ut: *vestio*, *vestis*, *vestimentum*; *hortor*, *hortaris*, *hortamentum*; *orno*, *ornas*, *ornamentum*; *sacro*, *sacras*, *sacramentum*; *fundo*, *fundas*, *fundamentum*; *moneo*, *monitus*, *munimentum*; *alui*, *alitus*, *alimentum*; *munivi*, *munitus*, *munimentum*. Et sciendum quod antepenultimam productam habent, vel correptam, prout sint penultimæ syllabæ præteriti temporis eorum verborum ex quibus derivantur. In *monium* etiam inveniuntur derivata, i correpta antecedente *mo* sive sequente, ut: *patrimonium*, *matrimonium*, *testimonium*. In *em* desinentia derivativa, *m* antecedente, pene omnia verbalia sunt et neutra; et si sint a prima conjugatione *a* longam habent penultimam, ut: *solor*, *solaris*, *solamen*; *foro*, *foras*, *foramen*; *curvas*, *curvamen*; *oblectas*, *oblectamen*; *purgo*, *purgas*, *purgamen*; *irrito*, *irritas*, *irritamen*; *ligas*, *ligamen*. Si a secunda vel tertia, *i* habent correptam, ut: *moneo*, *mones*, *monimen*; *rego*, *regis*, *regimen*; *tego*, *tegis*, *tegimen*, et per concisionem *tegmen*; a specis vel specie *specimen*; vel *a* productam, si in *uo* desinit verbum; *acuo*, *acumen*; *fluo*, *flumen*; *nuo*, *numen*; *numes* enim est Dei nutus; unde Virgilius:

Meo sine numine venti.

id est, sine meo nutu; *luo*, *lumen*, quo omnia abluuntur, id est purgantur a tenebris. A verbis u quartæ venientia i productam habent; *munio*, *munimen*; *lenio*, *lenimen*; *molio*, *mollimen*. Pauca inveniuntur in *en* derivativa generis masculini: a peccando *pecten*, a filo *filamen*, quod per syncopam i *flamen* dicimus; et a canendo composita masculina i correptam habent penultimam: *tubicen*, *cornicen*, *fidicen*; excipitur unum, *tibicen*, quod ideo solum i productam habuit penultimam, quod syncæresis facta est duorum ii brevium in unam longam. In *ar* desinentia derivativa, si consonantem habeat ante *ar*, penultima syllaba producitur, ut: *cæsus*, *cæsar*; *lacus*, *lacunar*; *lupa*, *lupanar*: si vocalem, corripitur, ut: *laqueus*, *laquear*. In *er* derivativa a nominibus pleraque *s* et *t* habent ante *r*, ut: *equester*, *pedester*, sicut et diminutiva habent, ut *antester*, *paritaster*, *antoniaster*, *catulaster*. Pleraque verbalia verborum consonantem correptam servant, ut: *rubeo*, *ruber*; *pigro*, *piger*; *macero*, *macer*. In *or* et in *ur* a verbis inenio fieri abiectione *o*, ut *coloro*, *color*; *laboro*, *labor*; *honoro*, *honor*; *decoro*, *decor*; *adoro*, *ador*; *murmuro*, *murmur*; *auguro*, *augur*; *saturo*, *satur*; *cujus* femininum *satura*, et neutrum *saturum*. Alia assumunt verbo *r*, ut: *amo*, *amor*; *furo*, *furor*. Alia a participiis mutant *us* in *or*, et ejus accentus servant, ut *senatus*, *senator*; *monitus*, *monitor*. Et sciendum quod omnia comparativa in *or* desinentia penultimam i semper correptam habent, ut: *senior*, *doctior*, *fidelior*, masculini et feminini generis, sic et eorum neutra, ut *doctius*, *fidelius*. In *as* desinentia denominativa, si i habent penultimam aut *e*, corripunt, ut *probus*, *probi*, *probitas*; *bonus*, *boni*, *bonitas*; *timidus*, *timidi*, *timiditas*; *pious*, *pii*, *pietas*; *socius*, *so-*

ej, *societas*; capax, capaci, *capacitas*; felix, felici, *felicitas*; celer, celeri, *celeritas*; auctor, *auctoritas*: quædam enim produunt *e*, ut pauper, *paupertas*; uber, *ubertas*; major, *majestas*. Sunt autem ex his quædam communia, ut *primas, optimas, ultima circumflexa*. In *es* desinunt correptam denominativa et verbalia, ut *eques, equitis*; *struo, strues*; *sepio, sepes*. In *es* productam inveni verbalia, ut *luxurio, luxuries*; *illuvio, illuvies*. Inveniuntur quoque patronymica hujus formæ, ut *Anchisades*. De hac igitur forma qua utuntur nostri, diligentius dicendum est. nam si nominativus Græcus in *as* desinat, genitivus vero in *ou* diphthongon, *a* penultima brevis ante des invenitur in patronymico, ut *Pelias, Peliades*; *Æneas, Æneades*; *Menæcius, Menætiades*; *Lerchios, Lerchiades*. Nam *Æneides* magis contra regulam auctoritate poetica posuit Virgilius in IX, *e* et *a* correptas in *i* productam convertens:

Sit salis, *Æneide*, telis impune Numanum
Oppetitæ tuis. . . .

Hippotes, hippotades; *butes, butades*; *Corinetes, Corinæides*, *i* penultima brevi. Excipiuntur tamen hæc, quæ contra regulam penultimas vocales produunt, *æolides, demæda, codrides, licoorgides, lagides, belides, everides, licomedides*: hæc apud Græcos contra regulam penultimam diphthongon habent, pro qua nos *i* longam ponimus. In *is* denominativa sive verbalia multas et diversas habent formas: alia enim in *alis*, alia in *elis*, alia in *ilis*, *ulis*, finiuntur, ut *curialis, fidelis, docilis, virilis, curulis*; alia vero *i*: *ris*, *a* longa antecedente, ut *Apollinaris, scholaris*; alia in *ensis*, ut *Atheniensis*; alia duas consonantes habent ante *is*, ut *agrestis, muliebris, Samnis, insignis*. Ergo in *alis* desinentia vel *ale*, si sint a nominibus primæ declinationis, assumunt nominativo primitivorum *lis* vel *le*, et produunt *a* penultimam, ut *curia, curialis*; *memoria, memorialis*; *mensa, mensale*; *via, vialis*: sin secundæ, extremam *i* genitivi; sin tertie, *is* mutant in *a* longam, et assumunt *lis*, ut *Martius, Martii, martialis*; *fluvius, fluvii, fluvialis*; *liber, liberi, liberalis*; *theatrum, theatralis*; *caput, capitis, capitalis*; *virgo, virginis, virginalis*; *cardinis, cardinalis*; *hospitis, hospitalis*; *navis, navalis*; *dotis, dotalis*; *floris, floralis*; *corporis, corporalis*; *cælibis, cælibalis*; *juvenis, juvenalis, vel juvenilis*; *princeps, principis, principalis*; *vox, vocis, vocalis*: si a quartæ declinationis nominibus deriventur, abjecta *s*; si a quintæ, *es* ex nominativo, et assumunt *alis*, ut *mannus, manualis*; *census, censualis*; *species, specialis*. Verbalia quoque a prima conjugatione inveniuntur in *alis*, ut *penetro, penetralis*. In *elis* pauca inveni denominativa: *fidus, fidi, fidelis*; *crudus, crudi, crudelis*; *patruus, patrum, patruelis*; *frater, fratris, fratruelis*. Et nota quod omnia extremam syllabam genitivi in *e* productam mutantia assumpserunt *lis*: *frater* vero *fratris*, *is* in *a* conversa, assumpsit *elis*. Omnia in *ilis* quæ a nominibus derivantur, nec non in *ile* neutra, *i* longam

• Locus corruptus et simul mancus.

A habent, ut *ædis, ædilis*; *senex, senilis*; *anus, anilis*; *puer, puerilis*; *vir, virilis*; *scurra, scurrilis*; *civis, civilis*; *servus, servilis*; *quintus, quintilis*; *sextus, sextilis*; *gens, gentilis*; *hostis, hostilis*; *sabtel, subtilis*: excipitur *par, parilis*. Exilis etiam *a* agrem. . . . factum, denominativorum servabit regulam. Nam in *ilis* desinentia verbalia sive participialia corripunt eandem *i* penultimam: *fero, fertilis*; *utor, utilis*; *futtuo, futtilis*; *volo, volatilis*; *textus, textilis*; *altus vel alitus, altilis*; *fictus, fictilis*. Sic et in *bilis* desinentia omnia penultimam *i* corripunt, et si sint a verbis primæ conjugationis, *a* longam habent antepenultimam, ut *amo, amas, amabilis*; *penetro, penetras, penetrabilis*; *paro, paras, parabilis*; *miror, miraris, mirabilis*; excepto *stabilis*. Lucanus in v:

B Quam non e stabili tremulo sed culmine cuncta
Despiceret.

Quæ vero a verbis secundæ vel tertie, vel quartæ conjugationis nascuntur, si antepenultimam habeant *i*, eam quoque corripunt: *doceo, docibilis*; *credo, credibilis*; *utor, utilis, utilis*; *sensio, sensi, sensibilis*; *audio, audibilis*. Sciendum tamen quod quædam a præsentis, quædam ex præterito, quædam ex futuro derivantur; ex præsentis, ut *doceo, docibilis*; ex præterito, ut *plausi, plausibilis*; ex futuro, ut *flebo, flebilis*, unde *e* productam ante *b* habuit. In *aris* desinentia derivantur a nominibus, ultima parte genitivi in *a* longam conversa, et sumunt *ris*, ut *populus, popularis*; *singulus, singularis*; *Apollo, Apollinis, Apollinaris*; *schola, scholæ, scholaris*; *peculium, peculii, peculiaris*; *mola, molæ, molaris*; *velum, veli, velare*, neutrum. In *ensis* desinentia, si sint a nominibus primæ vel secundæ declinationis, mutant extremam partem nominativi singularis vel pluralis in *en*, et sumunt *sis*, ut: circa [*Forte, circus*], *circensis*; *Sardinia, Sardinensis*; *castrum, castrensis*; *Athenæ, Atheniensis*, quod *i* habuit euphoniæ causa. Sin vero tertie sunt declinationis, abijciunt extremam *s* genitivi, et assumunt *ensis*, ut *pistoris, pistoriensis*; *Carthaginis, Carthaginensis*. Quæ vero duos consonantes habent ante *is*, vel a nominativo sunt primitivorum, abjecta ejus extrema littera, et assumpta *bris*, ut *salus, salubris*; *mulier, muliebris*; vel a genitivo, mutata ejus extrema parte in *e*, et assumpta *stis* vel *stis*, ut *ager, agri, agrestis*; *terra, terræ, terrestris*. In *tis* quoque desinentia, vel natura, vel positione longam habent penultimam, ut *Samnitis* pro *Samnis*, sicut *tiburis* pro *tiburis*, et *ceretis* vel *ceritis* pro *Ceres*, quod tam corripit quam producit penultimam. In *us* igitur terminantium diversæ sunt formæ et varii intellectus, quia in hac terminatione inveniuntur possessiva, ac superlativa, diminutiva, derivativa, denominativa quoque et verbalia, quorum species singillatim edisserendæ nobis sunt. Possessiva namque dicimus non solum possessionem significantia, sed etiam quæ formam habent possessivorum. Sunt enim quædam gentilia similem possessivis habentia formam. ut *Romanus civis* vel *ager*: quædam

autem propria et gentilia, atque possessiva, ut *Latinus filius Fauni*, et *Latinus civis*, vel *ager*. Alia tamen modo propria, ut : *Quintilianus, Julianus*; alia loco patronymicorum posita, ut *Octavianus Cæsar, Æmilianus Scipio*; alia sunt agnomina, ut *Africanus, Persicus*; alia derivata a materia, ut *ferreus, a ierro factus, aureus, argenteus, marmoreus*; alia ex morbis, ut *cardiacus*; alia a professionibus, ut *mechanicus, grammaticus*; alia a disciplinis, ut *Aristotelicus, rhetoricus*; alia similia primitivis, ut *Thracius* pro *Thrax*. Sunt igitur formæ possessivorum quas a Græcis accepimus, hæc : in *cos*, quam mutavimus in *cus*, antecedentibus a brevi vel i vel y, ut *Hebraicus, Cypriacus, Italicus, grammaticus, rhetoricus, Libycus*, quod solum y ante *cus* habet. In us quoque puram desinunt possessiva, tam Græca quam Latina, antecedente e correpta et producta, vel i correpta, sive o producta, aut æ vel æ diphthongo, e brevi, ut *Hectoricus, Agenoreus, Cæsareus, Romuleus, aureus, argenteus, ferreus, ligneus, marmoreus*, et fere omnia ad materiam pertinentia, e brevem autem *us* habent. Inveniuntur tamen pauca sine e, ut *querens, columnus, abiegus*; e vero longam, *spondens, phæbens*, et quando pro diphthongo ponitur, ut *Achilleus* pro *Achilleios*, *Alpheus* pro *Alpheios*, *Pythagoreus* pro *Pythagoreios*, quam tamen Virgilius in nomine *Tiphoeus* corripit in i :

Natus patris summi, qui telis Tiphoea tenens;
sed dicitur *tiphoeus* et *tiphos* vel *tiphon*. Peregrinas quoque maxime e habent ante us productam, *Pharissæus, Matharus, Judæus*, i autem brevi, ut *martius, hereditarius*; i tantum longam in paucis nominibus secundum Græcos producunt Romani, ut *philius dius, phitia dia, conius cius, argius, langius, lycius, Sperchius*. Inveniuntur autem u pro digamma functa i penultimam producere, ut *argivus, nominativus, genitivus, imperativus, optativus* et his similia; o producta, ut *herous, eous*; æ diphthongo, ut *Sabæus, Cretæus, Ptolomæus, Timæus*; æ ut *cubæa*. In us autem desinentia, si a habent penultimam vel e, producuntur, ut *Romanus, Hispanus, fontanus, montanus; Dardanus* quoque proprium est et primitivum, ideoque a correptam habet; *terrenus, egenus, alienus, amenus* : i ante *nus* aliquando producitur, ut *camerinus, reginus, masculinus, vicinus, seminivus, follinus, marinus, taurinus, porcinius*; aliquando vero corripitur, id est in his quæ ab arboribus derivantur, ut *oleaginus, saginus*; et in his quæ ab adverbis nascuntur temporalibus, ut *cras, crastinus*; horum, *hornocinus*; diu, *diminus*; u quoque longa ante *nus*, ut *tribunus*; alia positionem habent et derivantur, ut ab heri, *hesternus*, ab estate *æternus*, a die *diurnus*, a semper *sempiternus*. In *mus* desinent superlativa, et omnia penultimam i brevem habent, ut *infimus, optimus, doctissimus, humillimus, minimus, celeberrimus, maximus*; exceptis paucis quæ longam ante *mus* habent et ab adverbio sive præpositione derivantur, ut ab extra *extremus*, a supra *supremus*, a post *posterior, postremus*. Diminutiva

A quoque formas multas habent et in tribus generibus, ut *culus cula culum, ulus ula ulum, olus ola olum*, penultima semper brevi, ut *igniculus, anicula, corpusculum, tantulus, silvula, capitulum, sergiolus, unciola, lauriolum*, nec non et *homuncio, et aculeus*, breves sunt penultima; reliqua vero aut positione tantum producuntur, ut *agellus, capella, novellum, pugillus, anguilla*, aut natura simul et positione, ut *pauzillus pauzilla pauzillam, ullus ulla ullum*. De antepenulimis quoque horum satis sit huic brevitati, quod supra diximus. Denominativorum ergo atque verbalium terminatione diversæ reperiuntur formæ, in *ius*, in *uus* divisas, in *bus*, in *cus*, in *quus*, in *dus*, in *lus*, in *rus*, in *sus*, in *tus*, in *stus*. In *ius* terminantia, ut *nuntius, Virgilius, Silvius, saucius, scius, nescius, Fabricius*, omnia i penultimam corripiunt; et si habent i antepenultimam, eandem corripiunt, ut *tribunitius, advectivus, patricius*. Sim autem, a producunt, ut *gallinacius, membranacius*. In *uus* divisas desinentia u penultimam corripiunt, ut *annuus, patruus, ambiguus, vacuus, menstruus*. In *quus* : *obliquus*, penultima natura longa, et *longinquus*, positione. In *cus* vel *bus*, ut *parcus, superbus*. Quæ in *dus* desinunt, vel penultimas corripiunt, ut *herbidus, turbidus, uvidus, rabidus, timidus, aridus, squalidus, frigidus*; vel positione producunt, ut *errabundus, moribundus, amandus*. Quæ in *lus*, similiter penultimam corripiunt, ut *credulus, pendulus, bibulus*. In *rus* autem denominativa sive verbalia pauca inveniuntur quæ penultimam producunt : honor, *honorus*; odor, *odorus*; decor, *decorus*; canor, *canorus*. In *sus* desinentia, si o habent penultimam, eandem producunt, ut *curiosus, herbosus, spumosus, saxosus, scelerosus, odiosus*. In *tus* quoque terminantia verbalia, si i habent ante *tus*, eam breviant, ut *sonitus, habitus*; si autem sunt denominativa, sciendum quod si a primæ declinationis nominibus derivantur, a habent penultimam productam, ut : *barbatus, stellatus, trabeatus, purpuratus*; sin' a secundæ vel tertiæ, in quibusdam a, in vitæ i productam, ut *pallium, palliatius*; *annulus, annulatus*; *gratus, avitus, maritus, cerricus*, a *grates, avo, mare, cerere*. A quartæ declinationis nominibus derivata, u productam habent ante *tus*, *coranrus, verditus, astutus, versutus*; excipitur a manu *manutentus*, quod a longam habet penultimam. Namque in *stus*, vel *xus*, vel *plus*, vel *cus* desinentia omnia penultimam positione producunt, ut *honestus, mansus, robustus, laxus, flexus, fluxus, acceptus, aptus, sanctus, amicitus*.

De nominativo singulari.

Nominativus singularis hæc regula per singulas terminationes, qualis sit, apertissime dignoscitur. In a desinentia nomina correptam Græca sunt vel Latina, masculina vel feminina vel neutra, ut : *hic poeta, scriba; hæc musa, Roma; hoc torrenum, emblema; hic et hæc anriga*. In e correptam Latina sunt neutra, ut : *hoc monile, mare*. In e productam Græca

sunt et feminina, ut *hæc Euterpe, Libye, schole, Andromache*. In *i* productam Latina sive Græca inveniuntur et neutra sunt, vel omnis generis, et aptota, ut *hoc gunni, sinapi, hic et hæc et hoc frugi, nihili, mancipi, hujusmodi, illiusmodi, ejusmodi, istiusmodi, et cordi, nauci* quoque, quod putamen nucis significat, et pro nihilo accipitur. In *o* correptam, quam tamen frequenter produciunt poetæ, Latina sunt vel neutra, masculina vel feminina vel communia; *hic Cicero, leo, hæc virgo, Carthago, hic et hæc homo, nemo neminis*, quod est compositum ex *non* et *homo*. Quæ ergo ex his *o* in obliquis retinent, eandem productam habent, ut *Cicero Ciceronis*; quæ autem in *i* eam vertunt, correpta penultima pronuntiantur, ut *virgo virginis*. In *o* productam desinentia Græca sunt feminina, ut *Manto, Dido, Sapho, Erato*; hæc vel Græcæ declinantur, ut *Manto Mantus*, quod est genitivus. Virgilius in *x* :

Valdicæ Mantus et Tuscii filius amuls;

vel addita *nis* faciunt genitivum secundum Latinos, *o* producta tamen, ut *Dido Didonis*. In *u* Latina sunt generis neutri, ut *cornu, genu, genu*, vel in quibus quamvis videatur quibusdam artium scriptoribus temporum esse differentia (dicunt eum nominativum quidem, et accusativum, et vocativum corripitur, reliquos vero produci), inveniuntur tamen in usu pariter in omnibus produci casibus hæc nomina nec irrationabiliter. Omnis enim in quacunque parte terminatio in *u* desinens produciuntur, ut *fluctu, Panthu, tu, diu*. Ovidius in viii *Metamorphoseon* :

Dextroque a poplæ lævum
Pressa genu digitis inter se pectine junctis.

Ecce enim hic accusativus est sine dubio et produciuntur. Apud Virgilium quoque in *i* :

Nuda genu, nodoque sinus collecta fluentes.

Quomodo enim *sinus collecta* accusativum junxit nominativo, sic etiam *nuda genu*. In *c* duo sunt generis neutri, ut *hæc, quod longum est*, ut Martialis :

Capparim et putrirepas halece ostantes;

est autem hæc genus piscis; et *lac lactis*, de cujus declinatione dubitatur. In *d* duo sunt neutra correpta, ut *aliud et quid*, et ex eo composita, ut *aliquid, siquid, nequid*. In *al* correptam Latina et barbara, masculini generis vel neutri, ut *hic Hannibal, hoc tribunal, corvical*; sed neutra *a* produciunt in obliquis casibus. In *al* productam unum monosyllabum masculinum, ut *hic sal*, quod tamen in obliquis casibus corripitur. In *el* correptam neutra Latina, ut *hoc mel, fel*. In *el* productam barbara, ut *hic Daniel, Michael, Gabriel*. In *il* correptam masculina, vel communia, latina, ut *hic pugil, hic et hæc vigil*, et *nihil*, aptoton, quod est compositum a *non* et *hilum*, quod sine dubio nomen est, id est, ullum. In *il* productam unum Etruscum femininum, ut *hæc Tanaquil*, id est, uxor Tarquinii Prisci. In *ol* masculinum, Latinum, ut *hic sol*, quod longum est. In *ul* brevia masculina vel communia Latina, ut *hic consul et hic et hæc exsul*. In *am* brevia unum desinit

A generis omnis, indeclinabile, ut *hic et hæc et hoc nequam*. In *um* correptam Latina seu Græca, apud Græcos in *on* desinentia, neutra sunt, ut *hoc templum, regnum, lignum, hoc pectus, hoc hostorium*, quod est lignum quo modius æquatur. Inveniuntur autem apud comicos multa hujusmodi neutrorum formam habentia mulierum nomina, quibus articulos feminini generis necessario significationis gratia præponere solebant, ut *hæc Dorcium, hæc Glycerium, hæc Sophronium* : hoc autem solet adulationis causa sive diminutionis ætatis. In *on*, in *an*, in *in*, Græca sunt masculina, vel feminina, et produciuntur omnia, ut *hic Titan, Pean, Pan, hic delphin, hæc trachin, hic Memnon, hæc Sidon*. Et sciendum quod omnia in *in* desinentia etiam in *is* productam finiuntur, ut *delphis, trachis, Eleusis*. In *on* quoque desinentia nomina genitivi Græci supra dictam servant regulam, penultima secundum Græcos manente producta vel correpta, ut *Memnon Memnonos, Simon Simonos, Lacoon Lacoontos*, id est *Memnon Memnonis, Simon Simonis, correpta*; *Lacoon Lacoontis*, producta; et canon canonis. In *en* desinentia correptam Latina sunt masculini vel neutri generis, ut *hic flamen, cornicen, fidicen, tubicen, tibicen, hoc nomen, carmen*. In *en* productam Latina sunt generis masculini, ut *hic lien, rien, vel ren renis, splen*; et Græca, ut *hic Damen*, nomen proprium historici; et *Seben*, nomen herois socii Ulyssis, qui habitavit Tenesæ, et *hæc siren, hæc Trixen*. In *ar* correptam Latina et Græca et barbara masculini vel neutri generis, ut *hic Cæsar, hic bostar, hoc nectar, hoc calcar*; sed neutra, si derivativa sunt, produciuntur *a* in obliquis casibus; *a lupa lupanar, lupanaris*; *a lacu, lacunar lacunaris*; *a laqueo, laquear laquearis*; *a calce, calcar calcaris*. In *ar* productam Latina masculini vel neutri vel communis generis, et sunt vel monosyllaba, vel ex monosyllabis composita, ut *hic Nar, Naris*, id est nomen fluvii, quod et *a* productam servat in obliquis casibus; et *hoc torcular, hoc pulvinar, hoc far farris*, quod positione produciuntur in obliquis; *hic et hæc et hoc par, dispar, impar*, quæ *a* corripitur in obliquis. Virgilius in *Bucolico* :

Numero Deus impare gaudet.

Lucanus in viii :

Ergo pari voto et paribus se sustulit aris.

Similiter, *lar laris*. Plautus :

Ego sum lar familiaris.

Virgilius :

Pergæonque larem, et cane penetratis Vestæ.

Notandum quod in *nar*, si nasum velimus significare, melius nominativum similem genitivo proferemus, ut *hæc naris, hujus naris*, ut Ovidius in vi *Metamorphoseon* :

Defluxere comæ cum quis et naris et aures.

Lucanus in xi genitivum protulit :

Hic aures, alius spiramina naris aduncas
Amputat.

In *er* correptam feminina, masculina, et neutra, et

communiam Græca sive Latina, ut *hic puer, hic pater, hic Alexander, Menander, hæc mater, hoc tuber, hic et hæc pauper*. In *er* productam Græca masculina et unum Latinum, vel magis nothum, neutri generis, *hic Hiber Hiberi*, pro Hispanus, et ab eo compositum, *Celtiber*; Hiber tamen Hiberis dicimus, quando de illa gente loquimur quæ est juxta Armenios; *hic aer, aeris, hoc ver, veris*. *Æther* quoque Virgilius in VIII corripit:

Namque improvise vibratus ab æthere fulgor
Cum sonitu venit, et ruere omnia vasa repente;

quamvis vel aliqui alii grammatici hoc productum esse dicunt. In *ir* correptam masculina sunt, ut *hic vir, leir*, et ex *vir* composita, ut *duumvir, triumvir, &c.*; et unum gentile masculinum ut *hic Trevir*, et aliud femininum, ut *hæc Gaddir, Gaddiris*, id est, Tarsessum, Hispania civitas, quam nunc Tyrii, mutato nomine, *Gaddir* habent; unum neutrum indeclinabile, ut *hoc ir*, quod Græci *θίρα* dicunt; quidam addunt *hic abaddir, ὁ βατηλός, hujus abaddiris*, id est nomen lapidis quem pro Jove devoravit Saturnus, huicque deum esse sixerunt. In *or* correptam masculina, feminina, et neutra, et communia, tam Græca quam Latinaveniuntur, ut *hic Nestor, hic orator, hæc uxor, hoc æquor, hic et hæc et hoc auctor*. Sed et hoc notandum est quod in hac terminatione, si sint Latina nomina masculini generis vel feminini aut communis, *o* productam habent in obliquis casibus, ut *hic doctor, salinator, hæc uxor, soror, hic et hæc auctor, pallor, pudor, macor sive marcor*, id est macies, *hujus doctoris, uxoris, auctoris, marcoris*. Quæ vero *o* in *i* vertunt in penultima, corripuntur, ut *hic ordo, ordinis*, exceptis his, *hic et hæc et hoc memor, immemor, hujus memoris, immemoris*, quæ a verbo *memoro* nata sunt, et penultimam ejus syllabam servant; et *hic et hæc indecor, indecoris*. Virgilius in XI:

Non tamen indecorem tua te regina relinquit;

cujus etiam simplex, id est *decor, decoris*, apud veteres corripitur, quando pro *decorus, decora, decorum* accipitur, quæ quia, ab eo quod est *decus, decoris*, derivata sunt vel composita, illius declinationem servant; sicut a *corpore* quoque composita, ejus declinationem servant, ut *bicorpor, tricorpor, bicorporis, tricorporis*. Virgilius in VI:

Delphines aspiæque (Harpiaæque) et forma tricorporis umbræ;

hæc arbor quoque *arboris*, quod a robore derivatum, illius declinationem servans, corripuit penultimam genitivi. Et a *puero* composita corripuntur, ut *Puplior, Marcipor, Puplioris, Marciporis*. Ita enim, Probo teste, dicebant antiqui pro *Puplii puer, et Marci puer*. Neutra quoque et Græca omnia correptam *o* habent in obliquis casibus, ut *hoc marmor, æquor, marmoris, æquoris, hic Hector, Hectoris, auctor, auctoris*, quando est nomen proprium Græcum. Virgilius:

Auctoris aurunci spoliū quassatque trementem.

Ut breviter igitur supra dictam colligamus regulam: in *or* desinentia neutra et Græca, et quæcumque derivantur vel componuntur a primitivis penultimam corripientibus, ea et in obliquis corripiant penultimam. Cætera vero producant, exceptis, *cor*, quod assumit *d*, ac sua se positione in genitivo producit; et *ador*, cujus derivativum Virgilius in VII producit:

. . . . Et adorea liba per herbam
Subjiciunt epulis. . . .

In *ur* correptam Latina masculina desinunt, et communia et neutra, ut *hic satur, hic turtur, hic et hæc augur, hoc tibur*, nec non et illa quæ pro *u o* correptam habent per obliquos casus, ut *hoc robur, roboris, ebur eboris, femur femoris, et jecur jecoris, vel jecinoris*, genitivus videtur a nominativo *jocinus* venire, qui in usu non est. In *ur* productam unum invenitur commune duum generum, *hic et hæc fur, hujus furis*. In *as* correptam Græca masculini vel feminini generis, vel neutri vel communis; *hic Arcas, proprium, hujus Arcadis; hæc Pallas, Palladis; hoc Ceras, proprium loci, hujus Ceradis; hic et hæc arcas, gentile, hujus arcadis*. In *as* productam Græca et Latina masculini, vel feminini, vel neutri generis, vel communis, ut *hic Æneas, hic Mæcenus, hæc civitas, hoc vas, vasis, hic vas, vadis* (quod in obliquis corripitur), *hic mas maris, et hoc fas, nefas, et hic et hæc et hoc nugas* (sic), indeclinabilia; *hic et hæc Capenas, Capenatis, primas primatis, optimas optimatis, Arpinas, Crotonas, Pontius, Larinas*; quæ ideo circumflexum habent in ultima accentum, quia perfecta eorum apud antiquos fuerunt *hic et hæc Arpinatis, primatis*. In *es* correptam Latina masculina, vel feminina, vel communia duum vel trium generum, hæc duobus modis brevia esse intelliguntur, cum aut *e* correptam in *i* mutaverint in genitivo, ut: *hic miles, militis, trames tramitis, hic et hæc sospes, sospitis, pedes peditis, eques equitis, et hic et hæc superstes, superstitis*, aut *e* penultimam correptam in genitivo habuerint, ut *hæc seges, segetis, hæc leges, tegetis, hic et hæc et hoc prapes, prapæis*; et quæ a verbis derivantur, ut a *tero, teris, hic et hæc et hoc teres, teretis*; habeo habes, *hic et hæc et hoc habes, hebetis*; indigeo, *hic et hæc et hoc indiges, indigetis*; impeto, *impes impetis*. Interpretor, *interpres interpretis*. In *es* productam tam Græca, quam Latina masculini generis, vel feminini, vel communis; *hic Anchises, hic Ermogenes, hic Chremes, hic Verres*; sed Latina quinque modis producta esse invenitur, id est, cum aut nomina fuerint quintæ declinationis, ut *hic vel hæc dies, diei*; aut cum totidem syllabas genitivus habuerit quot et nominativus, ut *hic et hæc proles, prolis, cædes cædis, hæc strages*; aut cum in genitivo crescentes productam *e* in medio habuerint, ut *hæc merces, mercedis, hic et hæc hæres, hæredis*; aut cum monosyllaba nomina fuerint, vel de monosyllabis ducta, ut *hic pes, semipes, bipes, quadripes, cornipes*; aut cum *i* ante *es* in fine habuerint, ut *hic aries, hæc paries, abies, quies*: quæ tamen omnia, præter *quies, quietis*, et ex eo compositum,

ut hic et hæc et hoc iniquis, inquietis, in obliquis A corripuntur similiter, sicut pes pedis, et ex eo composita. Virgilius :

Stat sonipes ad frena ferox spumantia mandit.

Juvenalis in quarto :

Squalidus in magna fastidit compede fossor.

Item Virgilius in tertio Bucolicorum :

Creditur ipse aries, et jam nunc vellera siccat.

Item in secundo libro Æneidos :

Custodes sufferre valent, labat arlete crebro.

Item Virgilius in Ecloga VII :

Populus in fluviis, abies in montibus altis.

Idem in II Æneidos :

Adstrant, sectaque latent abiete costas.

In is correptam tam Græca quam Latina masculini generis, vel feminini, vel communis, ut hic Paris, Paridis, vel Paris, hic collis, hujus collis, hæc Thetis, Thetidis, hæc cuspis, cuspidis, hic et hæc utilis, hujus utilis. In is productam Græca et Latina, masculina, vel feminina, vel communia; hic delphis, delphinis, hic Aris (proprium), hujus Arinis, hæc soteris, soterinis, hic Dis (id est, propriam Plutonis), hujus Ditis, et hic et hæc dis (appellativum), hujus ditis, hæc vis, hujus vis, hic glis, gliris, hic et hæc Samnis, Samnitis, hæc sis, lisis. In os correptam tam Græca quam Latina, masculina, neutra, vel communia, hic Delos, Delei : et omnia corripuntur in os desinentia Græca, quæ in genitivo diphthongon habuerint, hoc os, hujus ossis, quod etiam hoc ossum antiqui protulerant, hic et hæc compos, compositis. Seneca in Phædra : compote voto; et est adonium. In os productam Græca et Latina masculini, vel feminini, vel communis, vel neutri generis, hic heros, hujus herotis, hic nepos, nepotis, hæc dos, dotis, hæc cos, cotis, hic lepos, leporis, mos moris, flos floris, ros voris, hic et hæc bos, bovis (quod in genitivo penultimam corripit), hoc os, oris, hic et hæc custos, custodis, hic et hæc sacerdos, sacerdotis, impositio. In us correptam Latina, masculini, vel feminini, vel neutri, vel communis, duum vel trium generum : hic lepus, hic pius, sanctus, justus, dignus, hæc verus, hæc manus, hoc tempus, nemus, manus, hio et hæc Liger, Ligeris, hic et hæc et hoc vetus, veteris. In us productam Græca masculina sunt, quæ apud Græcos in dos finiunt genitivum, apud Latinos dos in dis convertunt, ut Οἰδίπους, τοῦ Οἰδίοδος, hic Œdipus, hujus Œdipodis; hic Melampus, hujus Melampodis. Latina vero, quæ in supra dictam syllabam, id est us productam desinunt, sine dubio femininae sunt et tortiæ declinationis, quæ et in obliquis penultimam u producant, ut hæc servitus, servitutis, senectus, senectutis, juvenus, juventutis, tellus, telluris; nullum enim Latinum masculinum, nec neutrum, nec commune, in us productam desinit, exceptis his, unum epicænon [ano epicæno], quod a Græco mutavit y in u longam, ut hic mus, muris (Græci enim μῦς scribunt), et neutris his, hoc rus ruris. crus

cruris, fus juris, plus pluris, thus thuris; et communibus his, hic et hæc grus, et hic et hæc sus, quæ tamen duo in obliquis corripuntur, et hujus gravis, hujus suis. Virgilius in X Æneidos :

Strymonice dent signa græca. . . .

Et Horatius, Sermonum lib. II :

. . . . Discerpta ferentes

Membra gruis sparsi sale multo non sine farro.

Palus quoque paludis corripitur, ut Virgilius :

. . . . Sterilisque diu palus, aptaque remis.

In ys Græca masculina vel feminina : hic amphibrachys, hujus amphibrachys, hic capys, hujus capyis, hæc erinnyis, erinnyis. In æs diphthongon unum masculinum Latinum, hic præes, hujus prædis, hoc æs, hujus æris, eujus pluralium obliqui in raro sunt usu, ut æra, ærarum, æribus. In aus diphthongon Latina duo feminina : hæc laus, laudis; hæc fraus, fraudis. In eus diphthongon desinentia Græca sunt, us in i mutantia in genitivo, ut hic Tithæus, Tithæi; vel eus diphthongon in es longam mutatur apud Latinos, ut Ἀχιλλεύς, Achilles, Περσεύς, Perses, Οὐλύπεύς, Ulixes, eujus genitivum in ei profert Ovidius in XIV Metamorphoseon :

Neritus, Macareus comes experientis Ulixei ;

ex quo apparet Latinos quoque tam in eus quam in es hæc nomina solitos esse proferre. In ans quoque vel in ens, vel in ons, vel in uns desinentia nomina, semper et in nominativo positione consonantium producantur, atque inde in cæteris casibus sive penultimam sive antepenultimam positione semper longam habent, et omnia sunt Latina, et masculini, vel feminini, vel communis generis, ut hic dodrans, quadrans; hæc glans, glandis; hic et hæc et hoc infans; hic ufens, hæc mens, hic et hæc parens, hic et hæc et hoc prudens, sapiens, hic mons, hæc frons, hic et hæc et hoc insons, et sons sontis, hic arrans. Similiter et in ars, vel in ers, vel in ars, vel in uls, terminantia positione longa sunt, et sunt Latina masculini, vel feminini, vel communis generis, ut hic Mars, hæc ars, hic et hæc et hoc iners, inertis, hic Mavors, hæc cohors, hæc sors, hic et hæc et hoc concors, hic et hæc et hoc Tiburs, Tiburtis, quod tamen et gentile est; hæc puls, hujus pullis. In ems correptam unum femininum, hæc kiems. Virgilius in I Georg. :

Humida solstitia atque hiemes orate serenas

In abs brevem Græca et Latina masculina et feminina : hic Arabs, Arabis; hæc trabs, trabis. Virg. in II Georg. :

Easque domos Arabum pictosque Gelocæ.

In ebs correptam Latina omnis generis : hic et hæc et hoc cælebs, hujus calibis. In ebs productam unum femininum Latinum hæc plebs. In obs correptam feminina Latina hæc scobs, scobis, et scrobs, scrobis, Virg. in II Georgicorum :

Et scrobibus superavit terra repletis.

In ybs brevem unum masculinum : hic Chalybs, hujus Chalybis. Virg. in I Georg. :

At Chalybes nudi ferrum, virosaque Pontus
Castoreum. . . .

In *urbs* unum femininum, quod positionem suam in obliquis servat, *hæc urbs, urbis*. In *aps* correptam unum femininum, *hæc daps, hujus dapis*. In *eps* correptam masculini et omnis generis, *hic maniceps, manicipis*; *hic et hæc et hoc particeps, participis*; *adeps vel adipis, adipis*, qui in utroque genere invenitur. Varro in *ii Rerum rusticarum*, *adipes illa*. In *ops* productam Latium femininum unum, *hæc Ops, hujus Opis*, id est mater Deum. Virgilius in *Georg. iv* :

Atque Ephyre, atque Opis, atque Asia Deliopeia.

Et in *ops* brevem unum commune, *hic et hæc et hoc ops, opis*, quod significat copiam; ex eo componitur *hic et hæc et hoc inops, inopis*. Inveniuntur et in hac terminatione Græca masculina, ut *hic Pelops, Æthiops, hydrops, merops, hujus Pelopis, Æthiopis, hydropolis, meropis*. Lucanus in *vi* :

Aut Pelopis latis Ephyren abruptare regais.

Virg. in *ii Georg.* :

Quid memora Æthiopum molli carentia lana.

Idem in *iii* :

Pinguibus ab stabulis meropesque aliæque volucres.

In *yps* productam Græca, ut *cinyps, cinyphis*. Virg. in *iii Georg.* :

Nec minus interea herbas incanaque menta
Cinyphii todent hirci, setasque comantes.

In *irps* unum Latinum semper positione longum, *hic et hæc stirps, stirpis*. In *i* unum neutrum correptum, ut *hoc caput, capitis*. In *ax* correptam Latina et Græca sunt masculina, vel feminina, vel omnis, *hic Pheax, Pheaxis, Ajax, Ajacis, hæc pax, pacis, hic et hæc et hoc audax, audacis; capax, pericax, rapax, fallax, pellax, vorax, tenax, emax, sagax*. In *ex* correptam Græca et Latina, masculina, et feminina, et communia trium generum: *hæc telex, telegis; hic grex, gregis; apex, apicis, hæc ilex, ilicis, hic et hæc et hoc artifex, artificis*. In *ex* producta Latina masculina et feminina sunt, vel communia trium generum: *hic rex, hujus regis, hæc lex, legis; hic et hæc et hoc exlex, exlegis*. In *ix* correptam Latina masculina vel feminina ut *hic calix, calicis; hic fornix, fornix; varix, varicis; hæc pix, picis; nix, nivis; salix, salicis*. In *ix* productam Græca et Latina, masculina vel feminina, vel communia trium generum: *hic phœnix, phœnicis, hæc cornix, cornicis, hæc nutrix, nutricis, hic et hæc et hoc pernix, pernixis, felix, felicis*. Oportet autem scire quod Greci *i* et *y* ante *x* brevem esse volunt, etiamsi in obliquis producantur, ut *phœnix phœnicos, bombyx bombycos*; a vero secundum genitivum etiam in nominativo produci vel corripi dicunt, ut *κόλαξ κόλακος*. Latini tamen omnes vocales *bitemporis*, id est *διωχροῦς* habentes, ad genitivum respicientes, dicunt produci vel corripi vocales ante *x* positas in nominativo. In *ox* correptam feminini *nox, noctis*; et ex hoc compositum commune, *hic et hæc et hoc pernox*: hæc

A licet positionem semper habeant, tamen quia a *noceo* verbo *nox* venisse dicitur, brevem inde hoc natura vocalem habere intelligitur. In *ox* productam feminini vel omnis: *hæc vox, vocis, hic et hæc et hoc velox, velocis, serox, ferocis, atrox, atrocis*. In *ux* correptam barbara vel Latina masculina vel feminina ut *hic volux, volucis, hæc nux, nucis, crux, crucis, hic et hæc dux, ducis, trux, trucidis*. In *ux* productam masculinum, *hic Pollux Pollucis*; femininum, *lux lucis*. In *yx* correptam Græca tam masculina quam feminina: *hic sandyx, sandycis, hæc styx, stycis*. In *æx*, vel in *aux*, vel in *alx*, vel in *anx*, desinentia Latina et feminina sunt, et semper vel diphthongo vel positione longa sunt: *hæc fax, facis, hæc faux, faucis, hæc falx, faleis, hæc lanx, lancis*. B In *unx* unum commune, *hic et hæc conjunx*: quod tamen in obliquis corripitur, ut *hujus conjugis, huic conjugi*, etc. In *arx* unum femininum semper positione longum, *hæc arx, arcis*. Has autem ideo dixi quasdam terminationes nominativi partim esse correptas, partim productas, licet positione semper longæ sint, ut natura earum qualitas patelleret, et in obliquis, ubi sine positione sunt manifestarentur.

De obliquis casibus.

Genitivus singularis primæ, vel secundæ, vel quartæ, vel quintæ declinationis in ultima producitur, ut: *hujus poetæ, docti, fructus, speciei*. Tertiaræ vero declinationis corripitur, ut *hujus fortis*, excepto uno *monosyllabo*, ut *hæc vis, hujus vis*. Dativus quoque singularis ultimam syllabam semper longam habet, ut *huic poetæ, docto, forti, fructui, speciei*; ubi notandum est quod nomina quintæ declinationis, si in nominativo habeant penultimam (ut *hæc facies, dies*), servant e longam in genitivo vel dativo, ut *hujus vel huic diei, et hujus vel huic faciei*. Sin autem consonantem habeant ante *e* licet et divisas similiter faciant, corripunt tamen penultimam, et tantum in genitivo quam in dativo, ut *fidæ, fidet, spes, spei, plebes, plebei, res, rei*: accusativus ergo semper brevis est, ut *huic poetam, doctum, fortem, fructum, speciem*. Vocativus quidem singularis similis est ubique suo nominativo, excepto cum in secunda declinatione *us* mutatur in *e* brevem, ut *doctus, docte*; sive cum propria ejusdem declinationis quæ *i* ante *us* habent, in nominativo abjecta *us*, faciunt vocativum ultima producta, ut *hic Virgilius, o Virgili, hic Sallustius, o Sallusti*; nec non et uno appellativo, quod tam in *c* correptam quam in *i* productam facit; *hic filius, o filie, vel, o fili*; ubi et notandum est quod hæc propria nomina, quæ in *i* terminant vocativum, penultimam licet correptam habeant, tamen in eadem penultima accentum tenent, quia perfecti vocativi, quem antiquissimi proferebant in *e*, ut *Virgilie, Mercurie*, acutum accentum, qui in antepenultima apud eos ponebatur, juniores, gaudentes brevitate, per abiectionem extremæ litteræ in penultima prætulerunt. Moratius in primo Carni-

Mercuri, facunde nepos Atlantis.
Idem in eodem :

Multis ille bonis febilis occidit ;
Nulli febilior quam tibi, Virgili.

Ablativus enim singularis semper producitur, ut *ab hoc poeta, docto, fructu, specie*, excepta tertia declinatione, in his videlicet nominibus quæ in *e* terminant ablativum ; hæc autem omnia corripuntur, ut *ab hoc patre, ab hac matre*, excepto uno quod producitur, *ab hac fame*. Virgilius in sexto :

Offam
Objicit : ille, fame rabida tria guttura pandens.

Lacanus in x :

... Mandante fame multas volucresque ferasque
Egypti possere deos. . . .

Et hæc productio ideo ei accidit quia veteres magis secundum quintam quam secundum tertiam hoc nomen declinabant, ut *hujus et huic famei*, non *hujus famis*, vel *huic fami*. Cæterum quotiescunque tertia declinatio ablativum in *i* mittit, eum semper longum habet. Juvenalis in quinto :

Præterea lateris vigili cum febre dolorem.

Virg. :

Stans celsa in puppi. . . .

Stat. in i Thebaidos :

Funditur et veteri sumavit Lerna veneno.

Item nominativus et accusativus et vocativus pluralis in masculino, et feminino, et communi genere semper producuntur, ut *hi et o poætæ, hos poetas, hi et o magistri, hos magistros, hi et hos et o sapientes, hi et hos et o magistratus, hæc et hæc et o res*. In neutro corripuntur, ut *hæc et o mandata, hæc et o capita, hæc et o dogmata, hæc et o cornua*. Præterea duo nomina dualis numeri, *ambo et duo*, quando sunt masculini videlicet generis, producuntur, ut Virgilius in ecloga vii :

Ambo florentes statibus, Arcades ambo ;

quando neutri corripuntur. Genitivus pluralis in um semper corruptam terminat, ad ejusque penultimam cognoscendam ita ratio perspicua est, ut intimum a quo casu singularium deriveretur, quia primæ declinationis, vel secundæ, vel quintæ genitivus pluralis, cum ex ablativo singulari producto earundem declinationum nascitur, servat eandem productionem etiam in penultima sua, ut *ab hoc poeta, horum poetarum : magistro, magistrorum ; die, dierum*. A tertiæ declinationis ablativo brevi genitivus descendens, si penultimam *i* habuerit, hanc semper corripit. In quarta autem declinatione cum idem casus non ex ablativo producto, ut quidam aestimant, sed ex nominativo singulari fiat, abjecta *e*, et assumpta *am*, utramque *e* brevem habet. Virg. :

Accipe et hæc, manuum tibi quæ monumenta mearum
Sint, puer. . . .

Juvenalis in primo :

Viscera magnarum domuum deminique futuri.

Dativus igitur et ablativus pluralis, si *is* terminantur, longi sunt, ut *his et ab his poëtis, magistris ; si bus*, breviantur, ut *his et ab his patribus, fluctibus*,

A *rebus*. Sed et hoc notandum quod si *i* vel *u* sit ante *bus* in his casibus, penultima corripitur. Virg. in ecloga :

Prostides implereant falsis angustibus agros.

Et idem :

O virgo infelix, tu nunc in montibus erras.

Ovidius in iii Fastorum :

Præmia de læcebus proxima mesta tuis.

Si autem *a* vel *o* ante *bus* erit, producitur, ut *his et ab his natabus, filiabus, doabus, equabus, mulabus, libertabus, asinabus*; et, *his* vel *ab his ambobus, duobus*. Præterea quinta declinatio *e* penultimam in his casibus semper longam habet, ut *his et ab his diebus, faciebus*. Virg. in primo Georgicorum :

Quippe etiam festis quædam exercere diebus,
Fas et jura sinunt.

In Græcis vero nominibus græce declinatis genitivus singularis brevis est, cum *dos* vel *tos* habuerit in fine, ut *archados, poematos*. Dativus cum *i*, ut *Palladi*; accusativus cum *a* vel *on*, ut *Thesea, Delon*. Virg. in iii Georg. :

Pellion hinnitu fugiens implevit sento ;

alias longus est vocativus, cum *a* terminatur : in masculinis tamen longus est, ut *Ænea*, nam in femininis corripitur, ut *cathedra* : *e* terminatus producitur, ut *schole, synagoge, pentecoste, parascere, Tydide*, exceptis his quorum nominativus *os* terminatur, ut *petros, petre, Phæbos, Phæbe*. *I* terminatus corripitur, ut *Nai, Alexi*. Virgilius in Bucolicorum ix :

Quo te, Mæri, pedes, an quo via ducit, in urbem ?

O finitus longus est, ut *Dido, Sappho*. Nominativus et vocativus pluralis, cum *a* vel *s* terminantur, breves sunt, ut *poemata, rhetores*. Rufinus in libello de pedibus ;

Spondeo narrare solent tibi rhetores acta ;

alias longi sunt, ut *ecclesiaste*. Genitivus longus est, ut *philonen, laon, cedron*; dativus in terminatus corripitur, ut *arcasin*; alias longus est, ut *lays*. Accusativus si *as* fuerit terminatus, et a genitivo singulari venerit *os* finito, corripitur, ut *arcados, arcadas*. Lucretius :

Lampades igniferas manibus retinentia dextris ;
alias autem productione lætatur, ut *ecclesias*.

D De pronomine.

Igitur pronomem in nominativo singulari *o*, vel *e*, vel *is*, vel *er*, vel *us*, terminatum corripitur, ut *ego, ille, ipse, iste, is, meus, tuus, suus, noster, vester*; *u* quoque terminatum producitur, id est, *tu* et circumflexo accentu pronantur : *e* littera finitum poetis commune habetur, et modo in versu corripitur, modo producitur, quia apud plerosque auctores ei per omnes casus *ce* syllaba addebatur, ut *hicce, huncce, hocce, hisce, hosee, hasce*; unde vocali quoque sequente per apocopam abstracta, duabus, *ce*, manentibus solebant illud producere, ut Virgilius in xi Æneidos :

Hocce erat, alma parens, quod me per tela, per ignes,
Eripis. . . .

Sed scriptorum negligentia prætermisit unam *c*, sic etiam vetustissimi Romanorum libri adhuc testantur, cum ipsi duo *cc* in hoc pronomine ubique tenerent scripta. Sunt et alia duo pronomina communis generis : *nostras, vestras*, producta, quorum perfecta, *nostratis, vestratis*, erant; unde quia si syllabæ syncope facta est, mansit in *a* accentus perfecti, et ultima circumflectitur. Itaque neutrum eorum in *e* finitur, *nostrate, vestrate*; ex quo ostenditur illorum quoque nominativos in *is* secundum analogiam a vetustissimis prolato esse. Novem autem mobilia nomina, quæ quia pronominum sequuntur declinationem quidam ea inter pronomina posuerunt, omnia in nominativo singulari et per omnia genera corripuntur, excepto uno quod in feminino genere diphthongon habet, id est *quæ et qui*, quando pro infinito vel interrogativo, id est, pro *quis* ponitur; *quis* autem et *quid* breves sunt : *unus, una, unum; solus, sola, solum; totus, tota, totum; alius, alia, aliud; ullus, ulla, ullum; nullus, nulla, nullum; alter, altera, alterum; uter, utra, utrum*; et ex eo compositum : *neuter, neutra, neutrum*. Similiter correpta sunt omnium pronominum feminina quæ in *a*, et neutra quæ in *um* vel in *ud* finiunt nominativum, ut *illa, ipsa, ista; illud, istud, ipsum*. Genitivus singularis in pronominibus *i* vel *æ* terminatus, longus, ut *mei, tui, sui; meæ, tuæ, suæ*; aliter quidem brevis, ut *illius, nostratis*; ubi notandum quod genitivus qui in *ius* desinit, sive in pronominibus sive in nominibus, penultimam *i* semper natura longam habet, licet eam poetæ sæpius pro licentia eis concessa corripiant; absque uno *alterius*; quod quia solum duabus vicibus syllabis proprium nominativum, corripit semper penultimam *i*; *alius* quoque semper *i* penultimam producit in omni casu. Dativus singularis semper producitur, ut *nostro, illi, illæ*, exceptis *mihî, tibi, sibi*, quæ indifferenter ponuntur. Cui quoque et *huic, et ei*, monosyllaba esse Priscianus testis, et plerique poetarum metris comprobant, ut Virgilius in IV Æneidos :

Cuique loci leges dedimus, connobis nostra
Reppulit. . . .

Idem in I Georgicon :

Huic a stirpe pedes temo protentus in octo;
et ubique hoc servat. Inveniuntur tamen, sed raro, per diæresin bisyllaba facta, et maxime *ei*, differentie causa, ne interjectio esse putetur. Sciendumque quod quando divisæ fuerint, penultimam corripunt; *ei* autem et *eis* per diæresin divisas esse Juvenalis ostendit in V :

Implet et ad marchos dat eisdem ferre cinædis.

Stations in *i* syllabam *huic* dividit :

Falsus huic pinas et corvæ sumere tetrae.

In eodem :

Lætus huic dono videas dare jura nepotes.

Cui quoque in ambabus syllabis corripit Terentianus de Litteris :

Verum ut cuique est proximitas locis oriri;

Idem in eodem :

Ex ordine fulgens cui dat nomen Syopes,

A est cuius notadeum ex duobus Ionicis, a majore et tribus trochæis; quod sic scanditur : *verum ut cui*, Ionicus; *quæ est proximi*, Ionic.; *tas lo*, trochæus; *cis o, troc, riri, troc.* [spond.]. Item : *ex ordine*, Ion.; *fulgens cui*, Ion.; *dat no*; troc.; *men Sy, troc.*; *nope*, troc. Accusativus singularis semper corripitur, ut *illum, illam, illud*, excepto cum *e* littera terminatur, et positione producitur, ut *hunc* et *hanc*, vel cum *e* longa finitur, ut *me, te, se*. Vocativus quidem regulam sui sequitur nominativi, ut *tu, o tu*. Licet in us desinentium pronominum seu nominum vocativus in *e* finiatur; tamen eandem correptam habet. Notandum quod *meus*, cum secundum regulam vocativum debuit facere, *o mee*, euphoniae causa duas *e* breves in *i* longa convertit. Terentius in Adelphis :

O mi Æschine, o mi germane;

nec ideo æstimandum est *o* pronomem esse quia nomini vel pronomini in vocativo casu vice articuli fungitur, cum sine dubio adverbium est vocandi et optandi : est etiam et interjectio dolentis, nec aliquid interest inter *o* hoc vocativum et *heus*; quomodo enim dicimus, *heus juvenes*; sic, *o juvenes*. Ablativus singularis semper producitur, ut *a me, ab illo*, exceptis his duobus quæ tertiam sequuntur declinationem, ut *ab hoc* vel *hac* vel *hoc nostrate, vestrate*. Nominativus, et accusativus, et vocativus pluralis tunc tantum corripuntur, cum *a* fuerint terminati, ut *illa, nostra*. Genitivus pluralis semper corripitur, ut *nostrorum, vestrorum, illorum, nostrorum*, nisi cum *i* sit terminatus, ut *nostrî*. Dativus et ablativus, si *is* terminantur, longi sunt, ut *meis, tuis, illis, vobis*; si *bus*, breves sunt, ut *quibus, nostratibus, vestratibus*, quæ etiam et penultimam corripunt, ut Virg. in ecloga VI :

Quo cursu deserta petiverit, et quibus ante.

Verborum itaque cum multiplex in accidentibus et varia sit de verbo regula, ea tamen quæ ad utilitatem metricæ artis pertinent sicut a magistris nobis tradita sint, vel quantum ipsi investigare pro modulo ingenio nostri potuimus, Lucili, puerorum dulcissime, hoc in loco tibi nunc scribere dispono : ita ut non solum ultimarum syllabarum, imo etiam penultimarum atque ante penultimarum rationem, quæ non minus sciri poetis necessaria est, quam nominum (prout brevis opusculi nos sinit) stylo currente diligentius intimare curemus. Tu ergo si enim [modo] velocis es ingenii, reliqua omnia tunc facilius conjicere poteris, si ista intentius percipere modo studueris. In verbis igitur omnibus hæc in finalibus syllabis breviantur : *o*, ut *amo, doceo, pono, nutrio, amabo, docebo*, quod tamen auctoritas variet; *m*, ut *amabam, docueram, ponam*; *r*, ut *amor, docebar, ponerer, nutriar*; *t*, ut *amat, docebat, posuerat, nutriret*; *us*, ut *amamus, docemus*; *re*, ut *amare*; *te*, ut *docete*; *is*, ut *ponitis*; *stis*, ut *amavistis*; *ris*, ut *doceris, ponebaris*; *se*, ut *nutrivisse*. Producentur autem *a*, ut *ama*; *e*, cum in secundæ conjugationis imperativo sit, ut *doce*; *i*, ut *nutri, amari, amavisti, doceri*, *u* ut *amatu*; *c*, ut *fac, dic*; *as*, ut

umas, docebas, posueras; es, ut doces, amares, posuisses; t autem, cum in tertia persona plurali *t*, vel *n*, vel *s*, vel *r* ante se habet, syllabam facit positione longam, ut *amant, docebant, ponerent, nutrierint, et vult, fert, est*. Denique penultimarum atque antepenultimarum notitia a quatuor conjugationibus maxime percipitur, quia omnia verba quæ secundum analogiam declinantur, quatuor conjugationes habent.

Prima igitur est conjugatio, quæ in indicativo modo, numero singulari, tempore præsentis, secunda persona, verbo activo et neutrali in *as* productam desinit. Secundam quidem declinationem quam ipsa habet in præsentis, omnium conjugationum præteritum imperfectum et plusquam perfectum in indicativo, nec non secundæ et tertiæ et quartæ conjugationis optativum futurum et præsens subjunctivum declinantur, ut *amas, amat, amamus, amatis, amant; amabam, amabas, amabat, amabamus, amabatis, amabant; docebam, bas, bat, bamus, batis, bant; ponebam, bas, bat, bamus, batis, bant; nutriebam, bas, bat, bamus, batis, bant; amaveram, amaveras, amaverat, amaveramus, amaveratis, amaverant; docueram, ras, rat, ramus, ratis, rant; posueram, ras, rut, ramus, ratis, rant; nutriveram, ras, rat, ramus, ratis, rant; doceam, doceas, doceat, doceamus, doceatis, doceant; ponam, nas, nat, namus, natis, nant; nutriam, as, at, annus, atis, ant; et ob id hæc omnia penultimam *a* in prima ac secunda plurali producunt. Similiter et in verbo passivo hæc eadem tempora absque præterito plusquam perfecto præsentis temporis declinationem sequuntur, ut *amaris, amatur, amamur, amamini, amantur; amabar, baris, batur, bamur, bamini, bantur; nutriebar, baris, batur, bamur, bamini, bantur; ponebar, baris, batur, bamur, bamini, bantur; docear, aris, atur, amur, amini, antur; ponar, ris, atur, amur, amini, antur; nutriar, aris, atur, amur, amini, antur; et ob hoc ipsa quoque penultimam secundæ personæ et tertiæ singularis, nec non et primæ ac tertiæ pluralis, productam habent, et secundam personam pluralem in antepenultima producunt.**

Secunda ergo est conjugatio quæ in indicativo modo numero singulari, in stanti tempore, secunda persona, genere activo et neutrali *es* in fine productam habet. Cui [Quam] declinationem sequuntur in omni conjugatione optativi modi præsens et præteritum imperfectum atque præteritum perfectum et præteritum plusquam perfectum, et subjunctivi præteritum imperfectum, et plusquam perfectum, nec non et optativi futurum et subjunctivi præsens, in prima conjugatione, ut *doces, docet, docemus, docetis, docent; amarem, amares, amaret, amaremus, amaretis, amarent; docerem, res, ret, remus, retis, rent; nutrirerem, res, ret, remus, retis, rent; amavissem, amavisses, amavisset, amavissemus, amavissetis, amavissent; docuissem, ses, set, semus, setis, sent; posuissem, ses, set, semus, setis, sent; nutrivissem, ses, set, semus, setis, sent; amem, ames, amet,*

amemus, ametis, ament. Hæc quoque similiter sicut superiora penultimam *e* primæ ac secundæ personæ pluralis ad formam præsentis temporis producant. Similiter et in passivo eadem tempora absque præterito perfecto et plusquam perfecto præsentis temporis declinationem imitantur ut *doceris, docetur, docemur, docemini, docentur; amarer, reris, retur, remur, remini, rentur; docerer, docereris, retur, rerur, remur, remini, rentur; doceret, doceretur, retur, rerur, remur, remini, rentur; amaret, meris, ametur, amemur, amenit, amentur.* Et ista quidem in secunda et tertia persona singulari, et prima ac tertia plurali penultimam longam habent et antepenultimam in secunda plurali.

Tertia conjugatio est quæ in secunda persona indicativi modi, temporis præsentis, singularis numeri, significatione activa et neutrali *is* finalem corripit. Ad hujus similitudinem declinantur futurum indicativi prima et secunda conjugatione, nec non et quarta in his verbis quæ in prima persona præsentis temporis in *eo* desinunt. Item subjunctivi præteritum perfectum atque futurum, ut *pono, ponis, ponit, ponimus, ponitis, ponunt; amabo, bis, bit, bimus, bitis, bunt; docebo, dis, bit, bimus, bitis, bunt; ibo, ibis, ibit, ibimus, ibitis, ibunt; quibo, bis, bis, bimus, bitis, bunt; amaverim, ris, rit, rimus, ritia, rint; docuerim, ris, rit, rimus, ritia, rint; posuerim, ris, rit, rimus, ritia, rint; nutriverim, ris, rit, rimus, ritia, rint; amavero, ris, rit, et rel.; docuero, ris, rit, et rel.; posuero, ris, rit, et rel.; nutrirero, ris, rit, et rel.* Id [Et] Ideo hæc in illis locis ubi superiora producta esse diximus, corripiantur. Sic et in passivo futurum indicativi in prima vel secunda conjugatione ad instar præsentis temporis declinantur, ut *poner, poneris, ponitur, ponimur, ponimini, ponuntur; amabor, amaberis, amabitur, amabimur, amabimini, amabuntur; docebor, doceberis, docebitur, docebitur, docebitur; et in cæteris his similibus. Meminisse ergo debes quod, sicut neutrum verbum activi verbi regulam sequitur in omni conjugatione, sic passivi, commune et deponens, et in hoc eorum potestatem investigare per syllabas potes. Notandum autem quod primæ conjugationis verba non solum illam *a* quam ad formam præsentis in cæteris temporibus secundam predictam rationem producant quin etiam illam quam a præsentis indicativo secunda persona singulari acceperant, sive in penultimam, sive in antepenultimam seu in quartam ante finem syllabam veniat, semper eam longam habent:*

in his videlicet temporibus et modis, quorum verba subter notantur, ut a præsenti, *donas, donamus, donatis*; imperfecto, *donabam*; perfecto, *donavi*; plusquam perfecto, *donaveram*; futuro, *donabo*. Imperativo modo præsenti, *donas, donate*: futuro, *donato, donatote, donanto*: optativo, imperfecto et conjunctivo, *donarem*; plusquam perfecto, *donassem*; conjunctivo perfecto, *donaverim*; futuro, *donavero*; infinitivo præsenti, *donare*; perfecto, *donavisse*; et in præsenti indicativo genere passivo, *donaris, donatur, donamur, donamini, donantur*; imperfecto, *donabar, donabaris*; futuro, *donabor, donaberis*; imperativo præsenti, *donare*; futuro, *donator*; optativo, præterito imperfecto, *donarer, donareris, donaretur, donaremur, donaremini, donarentur*. Infinitivo præsenti, *donari*; sic et omnia hujus conjugationis verba, excepto uno monosyllabo, *do, das*, quod contra [regulam] penultimam in plerisque corripit, ut in præterito imperfecto, et futuro, et infinito, et in participio ac supino verbo, nisi quando positione producit et nomine verbali, ut *damus, datis, darris, datur, dabam, dabo, darem, dare, datus, daturus, datum, datu, dator*, et quæ ex his solent fieri, ut *dabamini*; ubique enim in his breviatur *da*. Virg. in *Æneid.* l. :

Vix e conspectu Siculae telluris in altum
Vela dabant læti.

In eodem :

Adsit lætitiæ Bacchus dator et bona Juno.

In eodem :

O passi graviores, dabit Deus his quoque finem.

Item in eodem :

Si datur Italiam sociis et rege recepto.

Item in vi :

Cui datus hærobarum custos, cursusque regebam.

Item in iii :

Et pater Anchises dare fati vela jubebat.

Persius :

Quis datus id superis de magna quod dare lancee,
Non possit magis Messalæ lippa propago.

Virg. in iv :

Ferte citi flammæ, date tela, impellite remos.

Lucanus in iv :

Maxima sed fati ducibus momenta daturam.

Et secundæ conjugationis verba, similiter illa quæ longam a præsenti indicativo, persona secunda singulari, originaliter tulerant, ubicunque eam in modis vel temporibus habent, semper eam producunt, ut a *doces, docemus, docetis*; imperfecto, *docebam, docebas*, et rel.; futuro, *docebo, docebis*, et rel.; imperfecto præsen., *doce, docete*; futuro, *doceto, docetote, docento*; optativo imperfecto, *docerem, doceres*, et rel.; infinit. præsen., *docere*. Item indicativo præsentis passivi generis, *doceris, docetur, docemur, docemini, docentur*; imperfecto, *docebar, docebaris*, et rel.; futuro, *docebor, doceberis*, et rel.; imperativo præsentis, *docere, docemini*; futuro, *docetor, docentor, docemino*. optativo vel conjunctivo imperfecto, *docerer, doceretur*, et rel.; infinitivo præsen., *doceri*. Hæc item quæ a prima persona indicativi, correpta, *e*, nascuntur

ubique eam servant correptam, ut *a doceo*, imper. præsen., *doceat, doceant*; et optat. futuro sive conjunct. præsen., *doceam, doceas*, et rel., et in passivo, iidem modi et tempora eadem, ut *doceatur, doceamur, doceantur*, et *docear, docearis*, et rel. Hocque sciendum quod non tantum hæc conjugatio in prima persona indicativi *e* ante *o* corripit, imo etiam in cæteris conjugationibus aliæ vocales ante *o* similiter corripiuntur. In prima conjugatione *e* vel *o* ut *inchoo, meo, creoo*; in tertia *i* vel *u*, ut *facio, ruo, induo*. In quarta quoque similiter *i* breviatur, vel *e*, ut *eo* et *audio*. Fit hoc non in his solum, raro enim in Latinis dictionibus vocalem penultimam ante alteram vocalem productam invenies. Ideo autem diximus raro, quia in *fo* verbo auctores producunt penultimam, ut Virg. in *Bucolicis* :

Omnia vel medium flant mare, vivit e silvæ.

Initio [*Forte* et in *ius*] terminantis genitivi penultima anceps, sicut jam ante commemoravimus. In Græcis autem dictionibus sepe hoc invenitur, ut *Menelaus, spondæus, diacamilla*. Tertia quoque conjugatione persona singularis indicativi præsentis in *is* brevem finitur; notandum quod omnia verba hujus conjugationis, si *i* brevem in fine verbi vel in medio in *e* mutaverint, ubique eam corripiant, ut *legis, lege, legere, legerer*, excepto cum a tribus in medio verbi excipiuntur consonantibus, *b, m, vel t*, ut *legebam, legebar, legemus, legemur, legetur*. Cæterum *i* in medio verbi positam ubique breviant, ut *legimus, legitis, legite, legito, legitur, legimur, legimini*, et rel. Quæ autem in quarta conjugatione a secunda persona indicativi præsentis nascuntur, sicut supra diximus, *i* semper longam habent, ut in indicativo, ab *audis, audimus, auditis*. Imper., *audi, audite, audito, auditote*. Optat. *audirem, audires*, et rel. Infinitivo, *audire*, et in passivo præsentis indicativi, *audiris, auditur, audimur, audimini*; imp., *audire, auditor*; opt. vel conjunc., *audirer, audireris*, et rel. Infinit., *audiri*. Quæ vero a prima persona generantur *i* semper brevem habent, ut in præsentis indicativo tertia persona pluralis, *audio, audiunt*, et in futuro ejusdem modi, *audiam, audies*, et rel.; imper. præsen., *audiat, audiamus, audiat, audiant*, et fut., *audiunto vel audiuntote*. Optat. vel conjunc. imper., *audiam, audias*, et rel. Et in passivo, eisdem modis et temporibus, ut *audiuntur, audiar, audieris*, et rel., *audiatur, audiamini, audiantur, audiuntur, audiar, audiaris*, et rel. Quod maxime in his verbis quartæ conjugationis, quæ in eo in prima persona indicativi desinunt, ostenditur; quia quæ a secunda persona nascuntur, *i* longam habent, ut *is, imus, itis, ibam, ibas, ivi, iveram, ibo, ite*, et rel. Quæ autem a prima, *e* correpta pronuntiantur, ut *eo, eunt, eam, eas*, et rel. Notandum ergo est quod præteritum imperfectum tertiæ vel quartæ conjugationis indicativo modo non a secunda persona, ut primæ vel secundæ conjugationis, venit, ut *amabam, docebam*, sed a prima, *o* finali in *e* longam conversa, et addita *bam*, ut *faciebam, induebam, legebam, vi*

audiebam, serviebam, muniebam; vocali tamen ubique ante *e* evenit, correpta. Si autem in quarta conjugatione *e* per syncopam abstracta fuerit, *i* producit, ut *audiebam, veniebam, ibam*. Præteritum ergo perfectum in activi verbi declinatione, prima persona indicativi, in *i* longam terminat, quam et natura productam habet eodem tempore in penultima secundæ singularis atque pluralis, ut *amavisti, amavistis*. In tertia quoque persona singulari, ut in prima plurali eam corripit, ut *amavit, amavimus*. In tertia vero plurali, eandem *i* productam in *e* longam in penultima convertit, ut *amaverunt* vel *amavere, docuerant* vel *docuere*. Et sciendum quod præteritum plusquam perfectum indicativi modi, et præteritum perfectum subjunctivi modi, atque futurum ex supradicto tempore nascitur, *i* longa in *e* brevem conversa per omnes conjugationes, et omnibus personis atque utroque numero, ut *amavi, amaveram, amaverim, amavero*. Nec non et præteritum plusquam perfectum optativi sive conjunctivi, et ex eis veniens præteritum infinitivi, ex eodem tempore nascuntur, ut *utinam* vel *cum amavissem, amavisset; docuissem, docuisset*; hæc et natura et positio in longam habent. Penultimas igitur syllabas supra memorati temporis, id est, præteriti perfecti indicativi modi primæ personæ singularis, ante *i* finalem, quales sint, non parum juvat cognoscere, maxime cum ad originem ejus cæterorum modorum omnia præterita perfecta sive plusquam perfecta respiciant, et ejus qualitatem in his syllabis, quas incorruptas ab eo acceperant, servant. In *vi* ergo syllabam terminantium omnis penultima longa est, vel natura, vel positio, ut *amavi, lavi, rovi, movi, cupivi, munivi, audivi*. Tertia vero et quarta conjugatione in *ivi* desinentia verba, si *v* consonans intercipitur, corripunt *i* penultimam, ut *cupivi, cupii; arcessivi; sivi, sivi; munivi, munii; audivi, audivi*. In *ui* divisas omnium conjugationum verba inveniuntur terminantia: primæ, ut *tonui, secui*; secundæ, ut *tenui, habui*; tertiæ, ut *annui, posui*; quartæ, ut *aperui, prosilui*. Omnis autem penultima hujus formæ, id est, in *ui* divisas desinentium corripitur. In *si* terminantium perfectorum penultimæ, vel natura, vel positio produciuntur: natura, ut *rideo, risi; suadeo, suasi; evado, evasi; haurio, hauri*; positio, ut *maneo, mansi; repo, repsi*. Et in *xi* terminantia præterita penultimam semper produciunt, ut *frigeo, frixi; pelliceo, pellexi; pergo, perrexi; diligo, dilexi; sancio, sanxi; vincio, vinxi. Bibo* quoque *bibi*, tertiæ conjugationis verbum, et ex eo composita, ut *ebibo*, et in præsentem et in præterito corripunt penultimam. *Scindo* enim et *findo*, etiamsi in præsentem positio sint longa, in præterito tamen penultimam *i* corripunt, ut *scidi, fidi*. Sic et *contingo, contigi; attingo, attingi*. Primæ quidem conjugationis duo monosyllaba, *sto* et *do*, corripunt penultimas in præterito, ut *steti, dedi*. Sic et ex eis composita, ut *resto, restiti; reddo, reddidi*. Tertiæ autem quædam in principio syllabas repetunt, quædam in fine. In prin-

A cipio repetentia, si in præsentem penultimam brevem habuerint, in præterito quoque corripunt eam, ut *cado, cecidi; cano, cecini; pario, peperii*. Sin longa sit in præsentem penultima naturaliter, in præterito quoque produciunt, ut *cædo, cecidi; pedo, pepedi*. Si positio sit penultima in præsentem longa, est quando servatur in præterito; quando abjecerit consonantem, corripitur. Servatur in his: *posco, poposci; parco, peperci; fallo, fefelli; tendo, tetendi; pendo, pependi; curro, cucurri*: abjecta consonantie corripitur in his, *disco, didici; pello, pepuli; tango, tetigi; pango, pepigi; pungo, pupugi; tundo, tutudi*. Quæ autem in fine repetunt, penultimam semper corripunt, ut *credo, credidi; vendo, vendidi; perdo, perdidi; prodo, prodidi; condo, condidi; addo, addidi; abdo, abdididi; abscondo, abscondidi*. A *pario* vero composita tria quarti ordinis verba, ut *reperio, comperio, deperio*, corripunt penultimam in præterito, ut *reperi, comperi, deperi*, nec non et ista et omnia quæ ex eodem verbo videntur esse composita, natura semper *pe* syllabam brevem habent, in quocumque sit loco, ut *aperio, aperui; cooperio, cooperui; experior, operior*. Lucanus in IV:

Traditus Hesperis gentes, aperimus *EOS*.

De anomalis.

In anomalis nempe rationem producendi vel corripendi, prout possumus, nunc breviter pandemus. *Fero*, verbum inæquale, generis activi, primam syllabam semper brevem habet in omnibus modis et temporibus, excepto quando positio produciuntur. In secunda enim persona singulari præsentis indicativi syncopam facit, id est, concisionem, ut *fero, fers*, et ob hoc omnia quæ a secunda persona nascuntur, servant ejus concisionem, ut *fers, fert, fertis; fer, ferte, ferto, fertote, ferre*. Et hæc cuncta, excepto uno *fer* præsentis imperativi singularis, positio longa sunt. In aliis quoque omnibus modis, temporibus et personis tertiæ conjugationis rationem servat, videlicet quia quæ a prima persona accipiunt regulam, rectam declinationem sequuntur, ut *fero, ferebam, feram*. Nam præteritum perfectum abusu- vum habet, id est, *tuli*, quod alterius verbi perfectum est, id est, *tollo, tollis, tuli*, facit; hoc tamen præteritum et omnia quæ a se nascuntur, primam syllabam corripunt, ut *tuli, tulisti*; et *tuleram, tuleras, tulissem, tulisses, tulerim, tuleris*; vel *tulero, tuleris, tulisse*. In passivo quoque similiter corripitur, nisi quando positio produciuntur et redit ad analogiam, declinaturque secundum regulam prædictæ conjugationis, nisi quod in præterito et his quæ ex hoc nascuntur, litteraturam mutat. Nam facit indicativo præsentem, *feror, fereris, fertur, ferimur, ferimini, feruntur*; præteritum imperfectum, *ferebar, ferebaris*, et rel.; præteritum perfectum, *latus sum, es, est*, et rel. Sic omnia secundum analogiam declinantur; istud tamen præteritum primis syllabis producendum esse ostendit participium præteritum, a quo est compositum. Lucanus in IV:

Orant Cecropiæ prælata fronde Minerva.

Et in eodem :

Et post translatae orationis Phocides areca.

Notandum vero quod *aufero, affero, infero, suffero, confero, profero, praefero, transfero, circumfero, antefero*, et omnia quae ex hoc verbo videntur esse composita, ejus declinationem in utroque genere servant. *Volo* quoque verbum neutrale, sive primas syllabas in *e* mutet, sive cum *o* seruet, easdem tamen semper corrumpit natura, ut *volo, volumus, volui, volueram, voluerim, voluero, etc., velim, velis, velit*; et rel. In quibus tamen *e* positione producit, ut *vellem, velles*, et rel. Secunda namque indicativi persona singularis in praesenti producit natura, id est, *vis*. Et in optativo futuro, sive conjunctivo praesenti, finalem syllabam secundae personae singularis, et penultimam primae et secundae pluralis, simili modo natura producit, *velis, velimus, velitis*; in caeteris vero pluralis numeri, sive *u*, sit penultima, ut *volumus*, sive *i*, ut *voluimus*, semper breves sunt: ubi autem forma sit primae conjugationis, ut *rolebam, volueram*, vel secundae, ut *vellem, velles, voluissim, voluissis*; illarum conjugationum regulam sequuntur quarum formam habent. Ex hoc igitur verbo composita sunt alia duo verba, id est, *nolo* et *malo*. Nolo vero ex *non* et *rolo*, et ideo juxta suum simplex in prima parte semper producit. Martialis in Epigrammatis :

Ut recitem tibi nostra epigrammata nolo,
Non audire celer, sed rectare cupis.

Et Albanus in Monasticis :

Omnia quae dicunt homines, tu credere noli.

Malo quoque ex *magis* et *rolo* compositum est, ma tamen producta. Virg. in Georg. III :

Et quos aut pecori maluit submittere habendo.

Edo quidem anomale [anomalum] generis activi secundam personam corrumpit, ut *es, e* tamen longa ante *s*, et in omnibus personis vel temporibus quae solent ex hac secunda nasci persona, corruptam invenies regulam conjugationis, *es* tamen productam, quam a secunda acceperint persona, servatam ubique : *es, est, este, esto, estote, essent, esse* : tamen in plurali numero praesentis indicativi servat regulam tertiae conjugationis *e* ubique correpta, ut *edimus, editis, edunt*. Similiter in praeterito imperfecto et futuro, *edebam, edam*, et in omnibus quae solent a prima nasci persona, hoc est, in tertia persona imperativi, ut *edat*, et in futuro optativi qui est etiam subjunctivum praesens, *edam, edas, edat*, et rel. prima syllaba correpta, ut Martialis de palumbis :

Inguina torquenti tardant hebetantque palumbi,
Non edat hanc voluerem, qui cupit esse salax.

Ex hoc utique verbo derivantur *comedo, ambedo, abedo, circumedo*, et ejus declinationem in utroque genere servant. Sciendum tamen quod veteres istud verbum non corrupte, sed integre secundum tertiam conjugationem declinabant, ut *edo, edis, edit, correpta* prima syllaba, et rel. Cato ad filium de oratore : *Lepus multum somni affert, qui illum edit*. Et Virg. in IV Georg. :

A Quis dubitet? nam expe faros ignotus abedit
Stillio.

Et Martialis :

Ipse suas nunquam barbarus edidit aves :

e ubique longa. *Sum* itaque verbum substantivum anomale per omnes modos, numeros et personas, primas syllabas breves natura habet, ut *sum, es, et sumus*; imperfecto, *eram, eras, et rel.*; perfecto, *fui, fuisti, fuit, fuimus, et rel.*; plusquam perfecto, *fueram, fueras, et rel.*; futuro, *ero, eris, erit, et rel.*; optativo, *fuissem, fuisses, et rel.*; conjunctivi perfecti, *fuerim, plusquam perfecti, fuisset; fut. fuero*; excepto uno futuro tantum optativi vel praesentis subjunctivi, ut *sim, sis, sit, simus, sitis, sint*, quod secunda persona singulari producit monosyllabum, et in prima atque secunda plurali penultimam. Fit tamen et in hoc verbo aliquibus personis productio positionis, et in tertia persona praesentis indicativi, ut *sunt*; sive secunda persona pluralis, ut *estis*, et imperat. fut. secunda persona, *esto, estote*; et praesentis optat., *essem, esset, esset, et rel.*; infinitivo praesent., *esse*. Similiter et quae ab eo composita ejus declinatione dignoscuntur vel producta vel correpta esse, ut *possum, assum, praesum, desum, absum, intersum, prosum, supersum*; quod plurimis exemplis probari potest. Martialis in Epigram. :

Et helle cantas, et saltas, Attice, helle :
Bellus es arte lyrae, bellus es arte lyrae.

Idem in eodem :

Nunquid securus non potes arrigere.

C Virg. in Bucol. :

Huc ades, o Galatea, quis est nam ludus in undis?

Et idem :

Huc ades, insani feriant, sine, littora fluctus.

Idem in eodem :

Non omnia possumus omnes.

Et idem :

Hae tibi semper erant, et cum solemnia dona.

Item :

Hic tamen hac mecum poteris requiescere nocte.

Item :

Fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo.

Memini quoque et *odi* in indicativo tam praesentis temporis quam praeteriti vim habet ultima producta. In caeteris autem temporibus et modis tertiam conjugationem sequuntur. Nam *novi* praesens *nosco* facit.

De gerundiis.

Gerundia, vel participia, vel supina, quinque sunt in hujusmodi vocibus, ut *amandi, amando, amandum, amatum, amatu*. De ultimis eorum syllabis jam diximus; nunc vero de penultimis dicendum est, quia non minimum adjuvat eas sciri, cum participia praeteriti et futuri temporis inde veniant, ut *amatu, amatus* vel *amaturus*, et nomina verbalia, ut *auditor, auditio*. Regula enim quaedam aliarum partium hinc videtur oriri, quae ad medias syllabas cognoscendas promptissima sit, et totius rationis perspicacissima norma, de quo manifestius in sequentibus dicemus. Tria igitur priora supina penul-

timas positione semper produciunt, licet vocalis natura sit correpta vel producta per omnes conjugationes, ut *amandi, amando, amandum; monendi, monendo, monendum; gemendi, gemendo, gemendum; nutriendi, nutriendo, nutriendum*. Sequentia autem duo delinere exponentur. Omnia primæ conjugationis verba quæ in *vi* præteritum terminant, *vi* in *tum* convertentia faciunt supina penultima producta, *amari, amatum; donavi, donatum; oravi, oratum; flavi, flatum; juvi, jutum, et ex eo adjuvi, adjutum*, nec non et in cæteris conjugationibus quæcunque in præterito in supra dictam syllabam terminant, id est, *vi* vel *ii* omnia penultimam produciunt in supino, ut *mori, motum; nevi, netum; savi, satum; cupivi, cupitum; solvi, solutum; volui, volutum; calui, calutum; audiri vel andii, auditum; muniri, munitum; exceptis his, liri, litum; sivi, situm; ivi, itum; quivi, quitum; civi, citum; sevi, satum; cognori, cognitum; agnori, agnitum, et ex eis composita, obitum, aditum, præteritum, nequitum*. Ab ambio quoque supinum vel participium producit penultimam *i*. Ovidius in *i* Metamorphoseon :

Jussit et ambitæ circumdare littora terræ;

quando nomen est, eandem corripit. Quæ vero in *vi* divisa in præterito desinunt, si non positione produciuntur in supino, ut *æcui, sectum; mico, micui, mictum; docui, doctum; tenui, tentum; rapui, raptum; aperui, apertum; vel u* penultimam habent, ut *acui, acutum; indui, indutum; cætera omnia corripuntur, ut vetui, vetitum; crepui, crepitem; candui, canditum; studui, studium; habui, habitum; monui, monitum; vonui, vomitum; genui, genitum; fremui, frenitum; tremui, tremitum; et unum u* penultimam habens brevem, *ru, rutum; et ex eo composita, ut obrui, obrutum; dirui, dirutum; erui, erutum*. In *si* quoque vel in *xi* terminantia præterita penultimam supini aut natura aut positione semper produciunt, ut *risi, risum; indulsi, indultum, vel indulum; lusi, lusum; læsi, læsum; ussi, ustum; luzi, luctum; auzi, auctum; duxi, ductum; dixi, dictum; vinxi, vinctum; sanxi, sanctum; flexi, flexum; fluxi, fluxum*. Steti vero *statum* supinum, penultima producta, debet facere, unde Lucanus in *xi* :

. . . Constatura fides superum,

cum datum et datus, sicut superius ostendimus, corripit *a* penultimam. Est tamen in hoc quoque notandum quod nomina ab eo derivata *a* penultimam vel antepenultimam corripunt, ut *status, stata, statum, stabilis*. Lucanus in *x* :

Quorum stata tempora status.

Idem in *v* :

Quam non stabili tremulo sed calceolæ cuncta
Despiceret.

Composita ab eo variæ vetustissimi protulerunt, *asto, astitum et astatum; præsto, præstitum et præstatum, i* correpta, et *a* producta. Et sciendum quod in nullo alio supino sive participio seu nomine participiali *a* penultima corripitur, nisi in supra dictis

A duobus, id est, *datus* et *status*, ab uno verbo deponenti secundæ conjugationis, id est, *reor, ratus*, atque uno tertiæ conjugationis, activo, *sero, seri, satum, satus*. Difficile enim invenies, *e* verbi in *a* converti participium sive supinum, nisi in supra dictis. In compositione vero supra dictorum supinorum sive participiorum in *i* convertitur correptam, *satus, insitus, obsitus*. Virg. in *ii* Georgic. :

Vertere in alterius, mutatamque insita mala
Ferre pyrum.

In *di* desinentia præterita vel in *sum* terminant supinum, et positione penultimam produciunt, ut *fodi, fossum; prandi, pransum; pandi, pansum; defendi, defensum; momordi, morsum; sedi, sessum; scidi, scissum; fisci, fissum; vel in itum, brevi penultima*.

B et maxime in his verbis quæ iterationem novissimæ syllabæ in præterito faciunt, ut *reddidi, redditum; credidi, creditum; perdididi, perditum; condidi, conditum; vendidi, venditum*. Vidi quoque et ejus composita *providi* et *invidi*, penultimam in supino natura produciunt, *visum, provisum, invisum; fudi, fustum, u* longa. In *gi* quoque finita verba in præterito, *i* penultimam in supino breviant, ut *fugii, et ex eo composita, confugii, perfugii, refugii, faciunt, fugitum, confugitum, perfugitum, refugitum; legi* quoque *lectum* facit, *egi, actum, fregi, fractum, et ex eis composita ut collegi, collectum*. In *bi* desinens præteritum, corripit penultimam in supino, *bibi, bibitum, ebibi, ebibitum; compesco* et *deposco, et posco, et disco, a præsentis tempore faciunt supinum mutatione*

C *o* in *i* correptam et additione *tum; posco, poscitum; compesco, compecitum, et deposco, deposcitum; disco, discitum*. *Peperci* vero vel *parsi, parsum* facit. *Feci* et *jeci, factum et jactum; ici, icium; reperi* vero et *comperi, et cætera ejusdem originis positione in supino produciunt penultimam, ut compertum, repertum, expertum, opertum*. Deponentia quoque vel communia quædam sunt, quæ in supino penultimam natura produciunt, quædam natura corripunt, quædam positione tantum, quædam natura simul et positione eam longam habent, sed positio plana est. Cæterum quæ natura vel producit vel corripit exponemus. Omnia autem deponentia vel communia, quæ penultimam *a* in supino habent, produciunt eam, ut *irascor, iratum; criminor, criminatum; excepto*

D uno, quod supra commemoravimus, *reor, ratus*. Quæ vero habent *i* correptam in penultima, secundæ sunt vel tertiæ conjugationis, ut *vereor, veritum; intueor, intuitum; polliceor, pollicitum; adipiscor, adipiscitum; obliviscor, quoque debuit facere obliviscitum, sed per synæresin facit oblitum, i* producta. Cætera enim quæ *i* produciunt, quartæ sunt conjugationis, ut *mentior, mentitum; metior, metitum; largior, largitum*. Quæ autem dubia sunt inter tertiam et quartam conjugationem, aliquando auctores produciunt, aliquando corripunt, ut *potior, orior, morior*. Virg. in *iii* Æneid. :

Fas omne abrupit, Polydorum obruncat, et auro
Vi potitur.

Item in II :

... Tels
Nostrorum obruimur, oriturque miserrima caedes.

Lucanus in IV :

Non gratis moritur, jugulo qui provocat hostem

Nevius in Iliadis II :

Penetrat peuitus, thalamoque potitur.

Lucilius in III :

Conturbare animam potis est, quicunq;ue adocitur.

Ennius in XIV Annalium :

Nunc est illa dies, cum gloria maxima sese
Nobis ostendat, si vivimus, sive morimur.

Supina eorum sunt, *ortum, potitum, moritum, i* penultima vel secundum tertiam conjugationem correpta, vel secundum quartam producta. Ergo quæ penultimam habent in supino, eandem producunt, ut *loquor, locutum; sequor, secutum; utor, usum; et* B *ex eis composita, ut alloquor, allocutum; consequor, consecutum; abutor, abusum.* Quæcunq; enim de anomalis faciunt supina, aut ea positione producunt, ut *tero, tersum; volo, vultum; aut natura, ut edo, esus, et ab eo composita, ut comedo, comesus; ambedo, ambesus; adedo, adeus.* Virg. XI :

... Et postibus læsit adesit.

Item in II :

Ambesas subigat malis consumere mensas.

Hujus tamen verbi et aliud supinum invenitur, *esitus, i* correpta, quod ab *edo, edis, edit,* venit integra declinatione. Sciendum autem quod in *um* desinens supinum, accepto verbo infinito quod est *ire,* facit infinitum futuri, ut *oratum ire, doctum ire, lectum ire, auditum ire;* frequenter tamen antiquissimi neutro participio futuri addebant *esse,* et infinitum futuri significabant, ut *oratum esse, pro oratum ire* dicentes, et *facturum esse* pro *factum ire.*

De adverbis.

Adverbiorum ergo per singulas terminationes necesse est ita formas inspicere, ut quæ sint primitiva, quæve derivativa, diligenti cura intinemus, ut inde productionis regula vel correptionis manifestus eluceat. A igitur terminantia vel primitiva sunt, ut *ita,* quod solum a correptam habet, quamvis quidam *puta* quoque adverbium esse accipiant, ideoque Persium id corripuisse, ut :

Hoc *puta* non *justum* est, *illud male,* rectius *illud.*

Vel composita, ut *præterea, interea, postea, antea,* quæ omnia producunt a terminalem, vel ablativi sunt nominum qui pro adverbis accipiuntur, ut *una, qua, nequa, Roma, quæ a* longam nemo habere dubitat. In *e* correptam, vel primitiva sunt, ut *pone, pene, prope, nempe, quippe, sæpe, inde,* et ex eo composita, *deinde, subinde, exinde, proinde,* quæ omnia antepenultimam habent acutam, sive quia per adjectionem habent *de,* ut quibusdam videtur, unde frequenter invenimus *exin* et *dein.* Virg. in VII :

Exin gorgoneis affecto infecta venenis;

seu magis quia præpositiones separate gravantur; ut autem conjunctæ esse ostendantur, acutum in his assumpserunt accentum : quomodo conjunctio *si* et

A *ne* adverbium, cum præponuntur *quando,* ut *siquando, nequando.* Nam *aliquando,* differentie causa ab *aliquanto,* quod consimilem sonum habere videntur, acuit antepenultimam. Vel derivativa sunt a verbis, ut *peragro, peregre; puio, impune; abundo, abunde; rito, unde irrita, rite.* Nomina quoque pro adverbis in *e* correptam desinentia invenimus, ut *facile, forte, sublime,* quamvis *facile* et *sublime* accusativi sint, *forte* autem ablativus : sic etiam *sponte sua* et *mane primo* nomina esse ostenduntur conjunctione aliorum casualium, ut *domi suæ; pote* enim ab eo quod est *potis* nascitur, ut *hic* et *hæc potis* et *hoc pote.* Unde Persius :

Qui *pote* vis dicam nugaria cum tibi, *calve;*

id est, quomodo possibile? Ab eo autem quod est *hic* et *hæc potis* et *hoc pote,* sit comparativum, *hic* et *hæc potior,* et *hoc potius,* et superlativus, ut *potissimus,* ex quibus etiam adverbia, *potius* et *potissime* sunt, et a *pote* ut *pote* compositum adverbium. In *e* productam primitiva non inveni, sed derivativa a nominibus secundæ declinationis, quorum dativus in *o* desinens, in *e* longam vertitur, et facit adverbium, ut huic claro, *clare; pigro, pigre; pulchro, pulchre;* a valido, *valde* per syncopam, a fabro, *affabre; sano, sane; sero, fere.* Excipiuntur *bene* et *male,* a bono et malo, in *e* brevem desinentia, quæ inæqualiter comparantur, ut *bene, melius, optime;* et quæ in comparatione deficiunt, ut *pie, piissime; ulterius, ultime, novissime.* Multa autem ex supra dictis nominibus ipsa terminatione dativi pro adverbis accipiuntur, ut *falso, consulto, postremo, sedulo, auspiciato, augurato, manifesto, privato, precario, merito,* et sæpe corripunt *o* terminalem, quando in adverbii significationem transeunt, ut *cito, sero, modo.* Juvenalis in III :

Et cito rapturus de nobilitate comesa
Quod superest.

Virg. in IV Æneidos :

Tu modo posce deos veniam sacrisque litatis.

Statius in Thebaidos I :

Sero memor thalami iucente solatia mortis
Phæbe paras.

Necessario dicitur, et necesse eget verbo substantivo. A quintæ quoque declinationis nominibus composita, et producunt, *pridie, hodie, postridie; meridie* quoque pro adverbio accipitur, cum sit nomen. In *i* quoque productam desinentia inveniuntur adverbia, sed pauca primitiva, ut *heri.* Alia vero nomina sunt loco adverbii posita per genitivum pleraque, ut *domi, Taurominii, Lam. saci, Tyri, Ephesi, belli;* per dativum, ut *vesperi, sorti;* nec non etiam per ablativum, ut *qui pro quomodo* vel *inde.* In *i* correptam duo inveniuntur, *ubi* et *ibi,* et ex eis composita, ut *sicubi, inibi.* In *o* primitiva quidem, ut *quando,* temporale, et ex eo composita, *siquando, nequando, aliquando,* quæ antepenultimam habent acutam, ne duæ partes, ut supra dictum est, esse putentur divisæ, vel differentie causa. Derivativa vero a facto, *fatuito;* ab omni, *omnino;* a fortuito, *fortuito;* a cis, *citro* et *citra;* ab in, *intro* et *intra, infra.* Sunt etiam composita, præ-

sto, *perfecto*. Alia vero nomina sunt vel pronomina adverbialiter prolata, ut supra ostendimus, *falso, merito, solito, sedulo, citu, zero, vero, utro, utroque, aliquo, eo, illo*. Sed quando pro adverbis accipiuntur, inveniuntur interdum corripientia *o*, quia in verbo et in adverbio *o* indifferens habetur. In *æ* pauca inveniuntur denominativa, ut *diu*, et ex eo compositum *interdiu*, et a nocte, *noctu*, nam *asta* nomen est indeclinabile quomodo *cornu*. In *æ* diphthongon nomina sunt genitivi casus loco adverbii posita, ut *Romæ, cosæ, Capuæ*. In *c* primitiva inveniuntur, *sic, donec*, quod etiam *donicion* antiqui dicebant; et derivativa pronominum, *illic, istic, huc, illuc, istuc, hinc, illinc, istinc, hac, istac, illac*, et omnia vel natura vel positione produciunt extremam syllabam, excepto *donec*, et in fine circumflectuntur, si vocalem longam natura habuerint; composita quoque inveniuntur, ut *adhuc, abhinc, dehinc*. In *l* correptam pauca inveniuntur, ut *semel, pol, ædepol, et vel conjunctio*, quando pro *valde* accipitur. Nam omnia quæ in *m* desinunt, adverbia brevia sunt, qualibet vocali antecedente, *utinam*; primitiva, *clam, coram*; derivata vel composita, *nequicquam, nequaquam*, penultima producta; præterea, *quam*, quando est similitudinis vel comparationis sive electionis, adverbium accipitur. Virg. in XII :

Quam facile accipitur saxo sacer ales ab alto.

Sallustius : *Mare ponticum dulcius quam cætera maria. Bisariam et trifariam, et omnisariam*, composita sunt a *ferendo* et præpositis dictionibus. In *em* primitiva, *item, tandem*; composita, ut *idem, ibidem, indidem, identidem*. In *im* denominativa inveniuntur et verbalia sive participialia, ut a parte, *partim*; a viro, *viritim*; a vice, *vicissim*; ab ostio, *ostiatim*; a statu, *statim*; a raptu, *raptim*; a saltu, *saltuatim*; a cursu, *cursim*; a stricto, *strictim*; a sensu, *sensim*; a singulis, *singillatim*; a saturo, *affatim*, vel magis a Græco ἀφρονος, id est abunde, unde et corripitur *sa*; a privato, *privatim*; a paulo, *paulatim*; a singulto, *singultim*; a tractu, *tractim*; a carpto, *carptim*; a ducto, *ductim, præsertim, confestim*. In *um* primitiva pauca sunt, *iterum, sursum, rursum* et *rursus, prorsus* et *prorsum*. Derivativa vel composita, *dextrorsum, sinistrorsum, deorsum, orsum, orientem versum, occidentem versum, deorsum*: hæc enim composita videntur esse, cum sub uno accentu proferantur; melius tamen dicimus quod inclinant sibi supra posita nomina. Similiter *actutum* derivatum ab *actu*, id est celeritate. Virg. in IX :

Tam cætera reddet
Artutum pius Æneas, atque integer ævi
Ascanius.

Nomina quoque neutri generis loco adverbiorum in eadem terminatione inveniuntur, ut *multum, primum, nimium, parum* pro *parvum*. In *n* duo inveniuntur productam, ut *non, en*; in *n* correptam cætera, ut *forsan, forsitan*. In *r* desinentia omnia corripuntur primitiva, *cur* et *per* quando pro *valde* accipitur. Derivativa a nominibus vel participiis tertiæ declina-

tionis veniunt in *ter* exeuntia, sed si in *ens* desinat nominativus, *is* genitivi in *r* convertunt, ut *sapiens, sapientis, sapienter; prudens, prudentis, prudenter*. Alia vero assumunt dativo *ter*, penultima correpta, ut *fortis, forti, fortiter; utilis, utili, utiliter; audax, audaci, audaciter*, vel per syncopam, *audacter*. Excipitur *facilis*, quod pro *faciliter, facile*, adverbii loco habuit in usu, *e* brevi. *Difficilis* autem *difficulter* facit. Aliquando autem nomina neutra pro adverbis veteres usurpabant, ut *sublime volans, pro sublimiter, et utile, acule, pro utiliter, aculiter*. Notandum autem quod in hac terminatione ea adverbia quæ a secunda declinatione veniunt, extra hanc regulam in *e* productam sicut et in *r* correptam desinunt, ut a duro, *dure, duriter*; a largo, *large, largiter*; ab humano, *humane et humaniter*; ab inhumano, *inhumane et inhumaniter*; a firmo, *firme, firmiter*. Sic et alia inveniuntur, ut *insane, insaniter; severe, severiter; benigne, benigniter; aspere, asperiter; proterve, proterviter*: quæ tamen usus ita dicere nolo respuit. Præterea a *tribus* et *quatuor* nascuntur adverbia *ter* et *quater*; sunt et composita, ut *obiter, paulisper, tantisper, parumper*. In *as* productam primitivum *eras*, et denominativa in hac terminatione inveniunt extrema circumflexa, ut *alias*. In *es* productam: *sodes, Hercules*, et numeri adverbia, id est, quæ a numeris nascuntur, scilicet a quinque usque ad mille, ut *quinquies, sexies, decies, vicies, centies, quingentes, millies*. In *is* correptam, *bis* et *nimis*, quod etiam *nimum* dicimus. *Satis*, quod etiam loco nominis positivi accipitur, et quod comparativum recipit, ut *satius* pro *melius*. Juvenalis in III :

Hoc satius quam si dicas : Sub iudice vidi.

In *us* unum longum, primitivum, *plus*. In *us* correptam primitiva, ut *penitus, rursus, prorsus, secus*; derivativa, ut a cælo, *cælitus*; a stirpe, *stirpitus*; a fundo, *funditus*; a radice, *radicitus*; ab humano, *humanitus*; divino, *divinitus*; dicitur tamen et *divine*, et *humane*, et *humaniter*. *Eminus* quoque et *cominus* localia sunt. *Adversus* quoque, quod etiam nominativus est, quomodo *nullus*, pro *minime*, et omnia comparativa quæ nominum comparativorum generis neutri similia sunt, ut *doctius, clarus, prudentius, ociosus, satius, felicius, sapientius*, nec non et illa quæ, quamvis a nominibus non deriventur, tamen habent comparativa vel diminutiva, ut *sæpe, sæpius, sæpissime; ultra, ulterius, ultime, ulterior, ultimus*. Non enim hujuscemodi adverbia a nominibus, sed ab adverbis nomina nascuntur, *supra, superius, supreme, superior, supremus; citra, citerius, citime, citerior, citimus; extra, exterius, extreme, exterior, extremus; infra, inferius, infime, inferior, infimus; diu, diutius, diutissime, diutior, diutissimus; nuper, nuperius, nuperrime*. Positione longa inveniuntur adverbia, in *rs* ut *fors*. Virg. in II :

Fors et vota fact, cunctique altaria donis,
quod similiter sicut *forsan, forsitan, forte, fortasse, fortassis*, a *forte* nomine derivatur, et *fors* qui.cem

et forsitan, et forsitan, dubitandi sunt; forte vero, A eventus, pro fortuito; fortasse autem et fortassis pro temere. In ns. ut totiens, quotiens, multotiens, aliquotiens. In x. ut tix, mox, pax, quod est Græcum quando significat tantummodo. In nc, nunc, hinc, illinc, istinc. In ps, deinceps.

De participio.

Participiorum igitur omnium novissimæ syllabæ secundum [sequuntur] regulam nominum per omnes casus, id est præteriti temporis et futuri, secundum mobilia nomina, ut justus, justa, justum; amatus, amata, amatum; amaturus, amatura, amaturum; amandus, amanda, amandum; præsentis vero secundum fixa declinantur, ut infans, infans; emens, ementis; amans, amantis; docens, docentis; legens, legentis; audiens, audientis; et ex eorum ratione B participia per casus et genera producendi et corripiendi regulam sumunt. Penultimarum namque et cæterarum syllabarum cognitio a verbis percipitur unde derivantur. Fit autem participium præsentis temporis a præterito imperfecto indicativi modi, mutatione extremæ syllabæ, id est, bam in us, ut amabam, amans; docebam, docens; legebam, legens; acciebam, faciens; muniebam, munitis, exceptis in eo desinentibus quartæ conjugationis verbis, quæ, contra aliorum regulam, i habent ante bam, productam, ut ibam, quibam, quod etiam in aliis verbis solet fieri; ut polibam pro poliebam, insignibam, pro insigniebam; nec tamen id prohibuit participia ad perfectorum regulam nasci: dicimus enim iens, audiens, quiens, poliens, insigniens. Hæc tamen eadem C participia, quæ a verbis in eo desinentibus quartæ conjugationis nascuntur, anomale per obliquos casus pro ie eu habuerunt: iens, euntis; quiens, queuntis; et ex eis composita, ut prodiens, prodeuntis, nequiens, nequeuntis. Futuri vero temporis participia, si sint a verbis activis vel neutris, vel deponentibus, fiunt ab extremo supinorum, addita rus: amatu, amaturus; doctus, docturus; lectus, lecturus; auditu, auditurus; statu, staturus; cursu, cursurus; molitu, moliturus; vertitu, vertiturus [Forte verritu, verriturus]. A communi quoque verbo, quod in futuro tempore duo habet participia, unum quidem activum, rus, alterum vero passivum in dus, illud quod in rus desinit secundum prædictam sit regulam: criminatu, criminaturus; illud autem quod in dus, passivi futurum sequitur. Passiva vero ejusdem temporis participia sunt a præterito participii præsentis temporis, tis finali in dus conversa: amans, amantis, amandus; docens, docentis, docendus; legens, legentis, legendus; audiens, audientis, audiendus; transiens, transeuntis, transeundus; præteriens, prætereuntis, prætereundus. Præteriti enim temporis participia, quæ in tus, vel sus, vel rus, desinunt, similiter a supino extremo fiunt, addita s et correpta u. Nascuntur autem a verbis passivis, et communibus, et deponentibus, et neutro-passivis, et quibusdam neutris: a passivis, ut amatu, amatus; dormitu, dormitus; doctus, doctus; deletu, deletus; mersu, mer-

sus; pexu, pexus; auditu, auditus; a communibus: criminatu, criminatus; osculatu, osculatus; a deponentibus: for, fatu, fatus; loquor, locutu, locutus. A neutro-passivis: gavisu, gavisus; factu, factus; a neutris vero paucis præteritum nascitur: cœnatu, cœnatus; pransu, pransus; placitu, placitus; nuptu, nuptus. Excipitur mortuus a morior, quod secundum analogiam moritu, moritus, et hinc moriturus debuit facere; sed præteritum mortuus non moritus facit; potum quoque per syncopam pro potatum, et inde potus, participium. Virg. in Buc.:

Et potum pastas age, Tityre, et inter agendum.

Et idem in Georg.:

Quoque modo potus gauderent iuiba sbris.

Lucanus in v:

Strymona sic gelidum bruma pellente reliquant
Poturæ te, Nile, grues.

Lautus, lauturus, pro lavatus, lavaturus, in usu est, ortu, ortus, et oriurus facit. In anomalis quoque supra dictæ regulæ servantur: latu, latus, laturus; ferens, ferentis, ferendus; esu, esus, esurus, edens, edendus, sic et ex eis composita. A sum quoque veteres participium proferebant ens, unde componitur potens, nam futurus magis a fio verbo videtur nasci, cujus præteritum est factus, et præsens fiens: potest tamen a sui etiam esse existimari. Facio, factu, præteritum factus habet, et futurum facturum, et faciens, præsens. Findo quoque findens, fissus, fissurus facit. Et sciendum quod si deficient supina, deficient etiam participia tam futuri temporis in rus desinentia, quam præteriti, quæ ex ipsis nascuntur: quod invenis in omnibus meditativis et inchoativis, in quibus deficient supina duo extrema; quibus deficientibus, supra dictorum quoque temporum deficient participia, ut parturio, esurio, horresco, caleo; quod et plerumque in neutris verbis secundæ conjugationis vel tertiæ in uo desinentibus, ut tepeo, egeo, caleo, serveo, stupeo, laeo, candeo, niteo, æstuo, luo. Inveniuntur tamen rarissime in quibusdam hujusmodi supina, vel futuri temporis participia, ut doleo, doliturus; carco, cariturus, nec non et alia multa inveniuntur deficientia. In aliis quoque significationibus vel generibus verborum, tam supina quam ex eis nascentia, ut urgeo, spuo, metuo, timeo, medior, ambigo, scindo, vergo, arceo, mando, mandis: et quocumque tempore defectiva sunt verba, deficient etiam participia. Ferior quoque et rescor præteritum tempus non habent, nec ejusdem temporis participia. Cæpi non habet præsens et futurum, nec participium, sed tantum præteriti temporis, captus. Similiter, odi, nori, osus, ex quo perosus et exosus, notus, et memini, meminens, quia memini tam præsentis quam præteriti vim habet, quomodo odi, ut ante jam diximus: nosco, noscens facit. Similiter impersonalia deficient in supinis et participiis quæ ex supinis nascuntur, ut piget, pudet, pœnitet, liquet, licet, libet, oportet; sed compositum pertaxum invenitur, et pœnitens, unde pœnitentia; et libens et licens, unde licentia, licitus. Sciendumque quod si composita sint verba, ab eis composita deriventur

participia, ut *efficio, efficiens*. Si enim ipsa per se componantur, non prius compositis verbis transeunt in nominum vim et significationem: sicut etiam si comparentur, ut *nocens, innocens; sapiens, insipiens*. Hæc igitur licet extraordinarie videar componere, cum de syllabarum potestate scribere mihi propositum sit, tamen non inutiliter ista interposui, quia manifestior erit qualitas dictionum, si origo earum antea diligentius investigetur. Notandum quoque quod omnia participia præteriti temporis sive futuri in penultimis vel antepenultimis suis regulam supinorum unde derivata sunt, sequuntur, exceptis paucis, ut *statum, statu*, quod penultimam a supini producit. In participio quoque seu nomine verbali corripit, ut *status, stata, stabilis*, nisi in futuro tantum participio, ut *staturus, statura, staturum*, quod et nomen est. Sicut de gerundiis vel mediis syllabis scribentes supra ostendimus, nec etiam id repetere necesse est, maxime cum ad alia festinemus.

De conjunctione.

Conjunctionum quoque ultimas syllabas licet breviter explanare possimus, tamen, ut potestas earum manifestius eluceat, simul cum speciebus illarum productionem seu correctionem indicari credimus oportere. Species enim conjunctionum sunt quatuordecim, id est, copulativa, continuativa, subcontinuativa, adjunctiva, causalis, effectiva, approbativa, disjunctiva, subdisjunctiva, dissertiva vel electiva vel præsumptiva, adversativa, abnegativa, collectiva vel rationalis, completiva. Copulativa species est quæ copulat tam verba quam sensum, ut *et, que, ac, atque, quidem, quoque, quando* pro quod ponitur; *at, ast, sed, autem, vero*, quando pro *autem* accipitur; hæc enim copulant cum confirmatione intellectum, et omnes corripuntur, excepta una *ast*, quam positio producit. Continuativæ sunt quæ significant ordinem præcedentis rei ad sequentem, ut *si stertit, dormit*; similiter *sive, sin, seu*, quarum tres producuntur, *si, sin, seu*; una corripitur, *sive*. Subcontinuativæ vero causam continuationis ostendunt consequentem cum essentia rerum, ut *quo, quia, que, et* breves sunt. Adjunctivæ sunt quæ verbis subjunctivis adjunguntur, ut *cum, ut dum, quatenus*, omnes breves. Et hoc interest inter adjunctivas et proprie causales, quod hæc cum affirmatione, illæ cum dubitatione proferuntur. Causales sunt quæ causam rem antecedentem [rerum antecedentium] significant, ut *si, etsi, etiamsi, siquidem, quando, quandoquidem, quin, quin etiam, nam, namque, nisi, nisi, si enim, etenim, sed, interea, quamobrem, præsertim, item, itemque, cæterum, alioquin, præterea*: quæ omnes corripuntur, exceptis, *si interea, et præterea*, et quæ i ante n in ultima syllaba habent, ut *quin* et *alioquin*. Effectivæ sunt pene eadem quæ et causales, sed effectivæ tamen quemdam effectum plenius in se ostendunt, ut si dicam: *moetur, ambulat enim; quiescit, sedet enim*. Notandum etiam quod causales conjunctiones, quas alii in una specie posuerunt,

Apollonius, pater Herodiani, in quinque species dividit, quas supra ostendimus, id est, continuativas, subcontinuativas, adjunctivas, causales, effectivas, propter quamdam distantiam quam inter se habere videntur. Inveniuntur tamen et nomina, vel pronomina, vel etiam adverbia, vel præpositiones, quæ loco causalium accipiuntur conjunctionum; nomina: *qua causa, qua gratia, qua propter, quam ob rem, et quas ob res*; pronomina: ut *ideo, eo*; adverbia, ut *quando, etiam*; præpositiones cum pronominibus, ut *præterea, interea*, quæ potestatem originis suæ sequuntur in temporibus. Approbativæ sunt quæ approbant rem. Virg. in XII:

Et quidem merui, nec deprecor, inquit.

Terentius in Phormione:

Ita cognatam quidem, at nos.

Et causales pro approbativis. Virg. in II Æneidos:

Di, si qua est cælo pietas quæ talia curat.

Item in I:

Si quid

Usquam justitiæ est.

Et sciendum quod quando approbativæ sunt, indicativo modo junguntur. Disjunctivæ sunt quæ, quamvis dictiones conjungant, sensum tamen disjungunt, et alteram quidem rem esse, alteram vero non esse significant, ut *ve, vel, aut*: in qua specie quædam dubitativæ vel interrogativæ conjunctiones inveniuntur, ut *aut, an, ne, correpta necne*; et est quando indicative dicuntur, est quando dubitative: indicative, ut *aut lux est, vel nox*; dubitative, ut: *aut prodest, aut non prodest divitias quærere*. Subjunctivæ sunt quæ voce disjunctivarum utrumque tamen esse significant, vel simul, ut copulativa, ut *est Alexander vel Paris*, pro *Alexander qui et Paris dicitur*. Similiter *Mars, sive Mavors, Gradivus vel Maspiter*; vel discrete simul, ut, *toto die vel legit iste, vel cogitat*; significat enim et legere et cogitare, sed non simul utrumque facere, sed aliis horis legere, aliis cogitare. Omnes ergo conjunctiones disjunctivorum corripuntur, exceptis his quæ diphthongis constant, ut *aut, seu*. Dissertivæ vel electivæ sunt, quando, diversis propositis, aliquid ex eis nos eligere ostendimus, ut: *dives esse volo quam pauper*. Est autem *quam* et accusativum quæ infiniti nominis, et a verbum similitudinis, ut Terentius in Phormione:

Quam inique comparatum est!

et duplicativum pro conjunctione adversativa accipitur, ut *quanquam*. Adversativæ sunt quæ adversum convenienti significant, ut *tamen, quanquam, quamvis, etsi, etiamsi, saltem*; et breves sunt, exceptis his quæ vocalibus terminantur. Abnegativæ sunt, ut *ne, et neque*, breves. Collectivæ vel rationales sunt, *ergo, igitur, itaque, quando*; penultima acuitur: *quapropter, quin, alioquin, imo, utique, ita, quippe, atquin, scilicet*; hæc per illationem colligunt supra dictum, hoc est, ratione confirmant, et conjunctiones sunt, licet quædam adverbialiter ibi esse videantur, correptis ultimis, absque his quæ i ante n habent, quod supra ostendimus. Completivæ sunt, *vero, autem, quidem,*

*equidem, quoque, enim, nam, namque porro, porro autem, et fere quæcunque conjunctiones ornatu causa vel metri, nulla significationis necessitate, ponuntur: hoc nomine nuncupantur omnes, tamen hæc inter alias species inveniuntur, ut si dicam: *Æneas vero et pius et fortis fuit*, completiva est, quia si tollatur *vero*, significatio integra manet.*

De præpositionibus.

Præpositiones autem accusativi casus sunt hæc, *ad, apud, ante, adversus, cis, citra, erga, contra, extra, inter, intra, infra, juxta, per, prope, propter, ob, pone, secundum, post, trans, ultra, præter, supra, usque, penes*, numero viginti octo. Ablativi vero hæc, *a, ab, abs, e, ex, de, pro, præ, cum, clam, coram, palam, sine, absque, tenus*, numero quindecim. Sed accusativæ hoc modo in temporibus syllabarum dignoscuntur; *ad* brevis est; *adversus* primas duas positione longas habet, ultimam brevem; *apud*, ambæ breves; *ante* primam syllabam positivè producit, sequens brevis est; *cis* longa; *citra*, *ci* brevis, *tra* longa; *supra*, *su* brevis, *pra* longa; *circum*, prior positione longa, posterior brevis est; *circa*, *erga, contra, extra, intra, infra, juxta, pone*, omnes syllabas longas habent; *inter* primam positione producit, secunda brevis est; *per* brevis; *prope* ambæ breves; *propter*, prior longa, secunda brevis; *ob* brevis; *præter*, prior longa, sequens brevis; *usque*, prior longa, posterior brevis; *penes* ambæ breves. Ablativi quoque præpositiones sunt hæc, *a, ab, abs, cum, coram, clam, de, e, ex, pro, præ, palam, sine, absque, tenus*; sed *a, et abs, et de, etc, et ex, et præ*, semper longæ sunt, sive sint in appositione seu in compositione, excepto quod *de* in compositione *dehinc* corripitur; *ab, et cum, et clam* semper breves, nisi positio sequentis eas partis producat; *pro* aliquando corripitur in compositione, aliquando producit: corripitur, ut *proavus, pronepos*, sed hoc quidam ab adverbio *procul* compositum confirmant, unde et corripitur et omnia similiter *pro* correptam habentia, ut *profatur, protervus*, etc. Alii vero ad imitationem Græcorum, apud quos *pro* corripitur præpositio, nostros quoque in quorundam compositione hoc fecisse dicunt. *Coram, et palam, et absque* primas syllabas longas et posteriores breves habent; *sine et tenus*, ambas breves. Sed licet de temporibus præpositionum satis dictum esse arbitremur, libet tamen, quia usus raro eorum apud auctores perfecte describitur, manifestiorem de ipsis facere sermonem.

De productione seu correptione casuum.

In prima declinatione nominativus, et accusativus, et vocativus singularis breves sunt. Genitivus, dativus, ablativus longi sunt, et omnes in plurali numero longi sunt, nisi genitivus, dativus et ablativus, si in *bus* exeunt, propter differentiam breves sunt. In secunda declinatione nominativus singularis, et vocativus, et accusativus breves sunt. Genitivus, dativus

• Locus corruptus.

et ablativus, longi sunt, et omnes casus plurales in masculino et feminino genere longi sunt, nisi genitivus. In neutro genere nominativus, accusativus et vocativus singulares, breves; alii tres longi, et cæteri omnes in plurali numero breves, nisi dativus et ablativus. In tertia declinatione nominativus et vocativus aliquando breves, aliquando longi; genitivus semper brevis est, et ablativus nisi in *i*; et accusativus, dativus singularis longus est. Plurales, nominativus, accusativus et vocativus longi, in masculino et feminino genere, dativus et ablativus breves. Nominativus et accusativus et vocativus plurales in neutro genere breves sunt. In quarta declinatione nominativus et vocativus singulares, et accusativus in masculino et feminino genere breves sunt. Genitivus, dativus et ablativus longi sunt. Plurales nominativus, accusativus, vocativus longi sunt, genitivus, dativus, ablativus breves. In neutris, nominativus, accusativus, vocativus breves sunt, alii tres longi sunt. In plurali numero omnes breves. In quinta declinatione singulares omnes longi sunt, nisi accusativus. Plurales, nominativus, accusativus, et vocativus longi sunt; alii tres breves.

De vi ac varia potestate metrorum.

Sanc quia in superiore libello de potestate litterarum et syllabarum atque variis omnium partium sonis, nec non et pedum regulis, quantum ad primam institutionem metricæ artis sufficere credidi, pro qualitate ingenii, satis me tibi, dulcissime, exposuisse æstimo: superest ut ipsius metri vim et subtilissimam positionem, atque ob quam causam, quibusque auctoribus inventum vel institutum sit, et a quibus mutatum vel variatum reperitur, prout possim, in hoc etiam sequenti libello explicem. Primumque notandum quod sicut a disertissimis et veracissimis historiarum scrutatoribus exquisitum est, antiquiorem apud Hebræos quam apud gentiles fuisse carminum curam; nam Moyses qui Exodi et Deuteronomii cantica ex ametro (sicut Josephus et Origenes scribunt) composuit, ab omnibus quos Græci antiquissimos putant, senior apprehenditur: Homero scilicet et Hesiodo, Trojanoque bello, ac multo superius Hercule, Musæo, Lino, Chirone, Zeto, Amphione, Perseo, Orpheo, Castore, Polluce, Æsculapio, Libero, Mercurio, Apolline, et cæteris diis gentium, sacrisque vel vatibus, ipsius quoque Jovis gestis, quem Græcia in arce divinitatis collocavit. Siquidem et Job, quem multi Moysi adæquant temporibus, iisdem supra memoratis scriptoribus testantibus, totus ex ametro versu dactylo, spondæoque decurrit; sed de his plenius in sequentibus, cum de speciebus metrorum scripserimus, dicemus. Tranquillius igitur, vetuste scriptor historicæ, sic de poetis gentilium et de poematibus refert: « Cum primum homines, exuta feritate, rationem vitæ habere cepissent, sequæ ac deos suos nosse cultum modicum ac sermonem necessarium, convenientibus sibi utriusque magnifi-

centiam et religionem deorum suorum excogitarunt. Igitur templa illis domibus pulchriora, et simulaera corporibus ampliora faciebant. Ita eloquio etiam quasi augustiore honorandos putaverunt, laudesque eorum et verbis illustrioribus et jocundioribus numeris extulerunt. Id genus, quia forma quam efficitur, quae poetas [poesis] dicitur, poema vocitatum est, ejusque fictores poetae. Poetica itaque est ficta verax narratio, congruenti rhythmo ac pede composita, metrica structura, ad utilitatem voluptatemque accommodata: *Metrum* ideo vocata, quia certis pedum mensuris ac spatiis terminatur. Mensura enim Graece *μέτρον* dicitur. Ergo unus pes metrum non est, nec unus et semi pes, quia metrum pedibus conficitur; nec utique pedes possunt dici ubi nusquam duo sunt. Igitur metrum plus est quam unus pes. Distat poetica a poemate et poesi quod poetica ars ipsa intelligitur, poema autem pars operis, ut tragœdia; *poesis*, intextus et corpus totius operis effecti, ut Ilias, Odyssea, *Aeneis*.

Poematos genera sunt tria: aut enim activum vel imitativum, quod Graeci *dramaticum* vel *mimeticum*; aut enarrativum vel enuntiativum, quod Graeci *exegeticon* vel *apangelicon* dicunt; aut commune vel mixtum quod Graeci *kœnon* vel *miction* appellant. Dramaticum vel activum, in quo personae solae agunt, sine ullius poetae interlocutione, ut se habent tragicae et comicae fabulae; quo genere scriptum est prima Bucolicum, et ea cujus initium est: *Quo te, Mæri, pedes*. Exegeticon vel enarrativum est in quo poeta ipse loquitur sine ullius personae interlocutione, ut se habent tres Georgici libri, et prima pars quarti. Item Lucretii carmina et caetera his similia. Kœnon vel commune est, in quo poeta ipse loquitur, et personae loquentes introducuntur, ut scripta Ilias et Odyssea tota Homeri, et *Aeneis* Virgilio, et caetera his similia. Dramatici vel activi poematis species sunt quatuor apud Graecos; tragica, comica, satyrica, mimica; hæc apud Romanos vocantur prætextata, tabernaria, atellana, planipes. Igitur in tragica Graecorum est heroicæ fortunæ in adversis comprehensio. Tragœdia, ut quidam volunt, a *trago* et *ode*, dicta est, quod olim auctoribus tragicis *tragos*, id est, hircus, præmium cantus proponebatur, quia liberalius in die festo ob hoc ipsum immolabatur, quia, ut Varro ait, depascunt vitem. Et Horatius in Arte poetica:

Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum,
Mox etiam agrestes satyros nudavit. . . .

Virg. in Georg. II :

Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
Cæditur.

Alii autem putant a *face*, quam Graecorum quidam *tryga* appellant, tragœdiam nominatam, per mutationem litterarum, y in a versa: quod olim, nondum personis a Thespide repertis, tales fabulas peruncta ora facibus agitabant, ut rursus est Horatius testis sic:

Ignotum tragicae genus invenisse canentem
Dicitur, et planstris vexisse poemata Thespis,
Quo caudent agerentque infecti facibus ora.

Alii a vino arbitrabantur propterea quod olim *tryx* dicitabatur, a quo *trygetos* hodieque viademia est, quia liberalius apud Atticos die festo Liberi Patris vinum cantoribus dabatur, cujus rei testis est Lucilius. Comœdia est privata civilisque fortunæ sive periculo vitæ comprehensio. Comœdia dicta ἀπὸ τῶν κωμῶν. Comæ enim appellantur pagi, id est, conventicula rusticorum. Itaque juvenus Attica, ut ait Varro, circum vicos ire solita fuerit et quæstus sui causa hoc genus carminis pronuntiabat; aut certe a ludis vicinibus. Nam posteaquam ex agris Athenas commigratum est, et Hiladi [hi ludi] instituti sunt, sicut Romæ Compitalici, ad canendum prodibant et ab urbana comicae oræ. Item comœdia dicta est vel quod in ea viculorum, id est humilium domnum, fortunæ comprehendantur, non ut in tragœdia publicarum regiarumque; vel ἀπὸ τοῦ κῶμου, id est a concensatione, quia olim in ejusmodi fabulis amantium juvenum comæ canebantur. Igitur comœdia a tragœdia differt, quod in tragœdia introducuntur herodes, duces, reges; in comœdia, humiles atque privatae: in illa luctus, exsilia, cædes; in hac amores, virginum raptus; dein quod in illa frequenter et pene semper lætis rebus exitus tristes, et hiberorum (*sic*) fortunarumque priorum in pejus mutatio. Quare hac varia diffinitione discretæ sunt apud Graecos: altera enim ἀκροδύοσι [ἀκροδύοσι], altera τῆχος [τῆχος] περίτασις, dictæ sunt. Tristitia namque tragœdiæ proprium, ideoque Euripides, petente Archelao rege ut de se tragœdiam scriberet, abnuvit, ac precatus est ne accideret Archelao aliquid tragœdiæ, ostendens nihil aliud esse tragœdiam quam miseriarum comprehensionem. Poetae primi comici, Sussurim, Bullus et Magnes: hi veteris disciplinae jocularia quædam minus scite ac vetuste pronuntiabant. Secunda ætate fuerunt Aristophanes, Eupolis et Horatius, qui et principum vitia resectati [insectati] acerrimas comœdias composuerunt. Tertia ætas fuit Menandri, Philii et Philemonis, qui omnem acerritatem comœdiæ mitigaverunt, atque argumenta multiplicia Graecis erroribus secuti sunt: ab his Romani fabulas transtulerunt, et constat apud illos primo Latino sermone comœdiam Libœum Andronicum scripsisse. Sunt qui volunt Epicharmum in Choo insula exsulantem primum hoc carmen frequentasse, et sic a Choo comœdiam dici. Antea itaque galeribus non personis utebantur, ut qualitas coloris indicium faceret ætatis, cum essent aut albi, aut nigri, aut rufi. Personis vero uti primus cœpit Ruscius Gallus, præcipuus histrio, quod oculis eversis erant, nec satis decorus in personis parasitum pronuntiabat. Satyra dicitur carmen, nec quidem apud Romanos maledicum, et ad carpenda hominum vitia arche [acre] comœdiæ characterem compositum: quale scripserunt Lucilius, et Horatius, et Persius, et olim Carmem; ideoque quod ex variis poematibus constabat, satyra vocabatur, quale scripserunt Pacuvius et Ennius. Satyra autem dicta, ut alii volunt, sive a satyris, quod similiter in hoc carmine ridiculae res pendendaque dicuntur, quæ

velut a satyris proferuntur et fiunt. Sive satyra dicitur a lance, quæ referta variis multisque primitiis in sacris apud priscos deferebatur; et a copia ac saturitate rei satyra vocabatur, cujus generis Iancium et Virgilius in Georgicis meminit, cum hoc modo dicit :

Lanceibus et pondis fumantia reddimus exta.

Et idem :

Lanceaque et liba foremus ;

sive a quodam genere farciminis refertum [refert] et polenta et nucleis pini, et a mulso conspersi. Ad hæc alii addunt, et de malo punico grana. Alii autem dictam putant a lege Satyra, quæ uno rogatu multa comprehendit, quod scilicet et satyrico carmine multa simul poemata comprehenduntur, cujus satyræ legis Lucilius meminit in primo, per satyram ædilem factum, qui legibus solvat. Quarta species est dramatis apud Græcos, quæ *mimica* dicitur, quod rerum humanarum imitatrix sit; est ergo sermonis cuiuslibet sine reverentia, vel factorum turpium cum lascivia imitatio, quia quædam fabulæ a poetis Græcorum ita componebantur, ut aptissimæ essent motui corporis. Fabula enim a Græcis dicitur *παρά τὸ ἔρπον*, id est, agere, quod per actus et per motus aliquos magis ostenderetur. Nam et agi fabula non refertur ab actoribus dicitur, sed tamen in Latinis fabulis plura sunt cantica quæ canuntur. Ideoque Horatius utrasque has significationes interpretatur, cum ita de fabula dicit :

Aut agitur res in scenis, aut acta refertur.

Igitur Latini has quatuor supra dictas species suis propriis appellaverunt nominibus, sicut superius jam commemoravimus, id est, tragicam dixere prætextatam, comicamque tabernariam, satyricam quoque attellanam, et mimicam planipedem. Sed sicut Græcas appellationes, quid valerent secundum antiquorum sensum, edisserere curavimus; sic etiam Latinas, quæ magis nostrates sunt, exponere non prætermittamus. Tragediæ scilicet et comediæ initio apud Latinos togatæ dicebantur, quod omnia in publico honore confusa cernebantur, quæ togatæ postea in prætextatas et tabernarias dividebantur. Togatæ fabulæ dicuntur, quæ scriptæ sunt secundum ritum et habitum hominum togatorum, id est Romanorum : toga namque Romana est; sicut Græcas fabulas ab habitu æque *palliatas* Varro ait nominari. Sed et hoc notandum quod *togas*, cum sit generale nomen, specialiter tamen pro tabernariis non modo communis error usurpat, quia fauni togatas appellat, sed et poetæ, ut Horatius, quia ait :

Vel qui præ extas, vel qui docuere togatas.

Togatarum fabularum species tot fere sunt quot et palliatarum. Nam primæ species sunt togatarum, quæ prætextatæ dicuntur, in quibus imperatorum negotia agebantur et publice reges Romani vel duces inducuntur, personarum dignitate et personarum sublimitate tragediis similes. Prætextatæ autem dicuntur, quia fere regum vel magistratum, qui

A prætextata utuntur, in ejusmodi fabulis acta comprehenduntur. Secunda species est togatarum, quæ tabernariæ dicuntur, et humilitate personarum, et argumentorum similitudine comœdiis pares. In quibus non magistratus regesve, sed humiles homines et privatæ domus introducuntur, quæ cum olim tabulis tegerentur, tabernariæ vocabantur. Tertia species est fabularum Latinarum, quæ a civitate Oscorum Atella, a qua primum coeptæ, appellatæ sunt atellanæ, argumentis diciturque jocularibus similes satyricis fabulis Græcis. Quarta species est planipedis, qui Græcè dicitur *μῖπος*; ideo autem Latine planipes dicitur, quod actores pedibus planis, id est nudis, proscenium introirent; non ut tragici actores, cum cothurnis; neque ut comici, cum soccis; sive quod olim non in suggestu scenæ, sed in plano oricistræ positus instrumentis mimicis actabant. Cujus planipedis acta togatarum scriptor ita in ædilitia fabula meminit : *Daturin' estis aurum? exsultat planipes*; si quas tamen ex soccis fabulas fecerant, palliati pronuntiabant. Togata prætextata tragediæ differt, quod in tragediæ heroes introducuntur, ut Pacuvius tragedias nominibus herofcis scripsit, Orestem, Chriseu, et his similia. In prætextata autem, qua inscribuntur nomina Latina, ut Brutus vel Decius. Item Marcellus vel Africanus, et his similia. Togata tabernaria a comœdia differt, quod in comœdia Græci ritus inducuntur, personæque græcæ, ut Laches, Sostrata, Geta, Demipho; in illa vero Latine. Togatas tabernarias in scenam dataverunt præcipue duo, Afranius, et G. Quintius; nam Terentius et Cælius comœdias scripserunt. Latina attellana a Græca satyrica differt, quod in satyrica fere satyrorum personæ inducuntur, aut ei quæ sunt ridiculæ similes satyris, ut Olicus, Bosiridis. In attellana autem oscæ personæ, ut Maccus.

Exegematici, id est, enarrativi, poematis species sunt tres, angelicæ, historicæ, didascalicæ. Angelica est, qua sententiæ scribuntur, ut est Theognidis liber, et Monastica Albini, quæ species in plurimis poematibus sparsim posita reperitur. Item christi eidem deputantur. Historica est, qua narrationis genealogiæ componuntur, ut est metrum de generatione mundi, et situ, et qualitate diversarum gentium, et liber Alcimi, et his similia. Didascalica est, qua comprehenditur philosophia Empedoclis et Lucretii. Item astrologia, et phænomena Arati et Ciceronis, et Georg. Virg. et his similia.

Cæni vel communis poematis species sunt duæ. Quarum prior heroica, ut est Iliadis et Æneidos; altera est eliacæ, quæ et lyrica dicitur, ut est Archilochus et Horatius.

INCIPIUNT

GLOSSE VERBORUM IN DONATUM MAJOREM.

Quot definitiones sunt apud grammaticos? Sex. Prima est substantialis : nomen est pars orationis cum casu. Secunda est soni, nomen dictum est quasi notamen. Tertia est numeralis; partes orationis sunt

octo. Quarta, accidentalis: nonini accidunt sex. Quinta, specialis, corpus aut rem proprie. Sexta est etymologia: homo dictus est ab humo, humus ab humore. Verum, i p se d. [verum id per se designat] corpus aut rem. Res propria est, ut Priscianus dicit, ars, ad quemlibet auctorem specialiter pertinet, ut est Arithmetica Nicomachi, Grammatica Aristarchi. Res vero communis ut disciplina, ars. Alii dicunt rem esse propriam, ut sunt nomina Angelorum Michael, Gabriel, etc.; communem autem, nomina virtutum, ut pietas, prudentia, et rel. Nonnulli hoc modo affirmare non dubitant. Res propria Deus est, communis autem angelus. Quatuor species sunt: Publius prænomen est; Cornelius, proprium; Scipio, cognomen; Africanus agnomen. Hæc quatuor species nominum ad unum virum pertinent. Alia sunt primæ p i non aliunde sumunt originem, crescit sæpe n s [numerus syllabarum]; i. e., quia non semper, tamen aliquando, ut *paulum, paululum, paucillum, paucillulum*. Sunt nomina tota g. d. [F. Græcæ declinationis]; ista sunt propria nomina apud Græcos, et apud nos sunt posita inter appellativorum species, quia interpretationes eorum appellativæ sunt. Themisto, *interprænsibilis*; Calypso, *rationabilis*. Pan, *omne vel totum*; quæ sunt tota Græcæ declinationis, id est quia Latine flecti non debent ab illo qui utramque noverit linguam. Quæ appellantur notha, id est, ex parte nothilia. Nam Græci *Achilleios*, Latini *Achilles*, Græci *Agamemnon*, Latini *Agamemno* dicunt veluti sermo et reliqua homonyma, id est uninomia vel univoca. *Nepos, filius filii*; *luxoriosus vel prodigus* dicitur. Synonyma et polyonyma, id est plurinomia vel multivoca. Aries est animal, Aries est signum in cælo, Aries machinamentum ad destruendum munitiones murorum. Acies dicitur oculorum, acies ferri, acies exercitus. In his quæ Græca sunt, n g s r subaudiuntur [F. magis Græcam servabimus regulam] quam Latinam, quia qualis est terminatio eorum apud Græcos, eadem servatur et apud Latinos. *Agamemnonicæ, Mycenæ*, id est, quia Agamemno ibi regnabat. Aliæ mediæ significationis, id est quia quando dico *magnus*, adhuc pendet; vel ideo mediæ significationis, quia ad bonum vel malum referuntur, ut *magnus magister*, et *magnus latro*. Alia patriæ, id est, patria est civitas in qua quis nascitur, vel terra adjacens civitati. *Primus* de multis, id est, quia speciem habet superlativi. *Prior* de duobus, id est, et iste speciem comparativi, quia de duobus facit comparisonem. *Comedo*, id est vorax sive tineæ. *Palpo*, id est avicula papilio, vel cæcus, vel latro. Comparisonis g i [genera sunt tria]; comparatio dicitur collatio similium, quæ ex alterius collatione alterum præfert. Aliquando comparativus, et s i ulterior et superior atque inferior comparativi derivantur ab adverbis, *ultra, supra et infra*. Nam positivus p et a i perfectus est sensu, et absolutus a casu: *Mare Ponticum d q c m i* [dulcius quæm cætera maria]; major enim esset comparatio

A si absolute diceret *dulce, minus* ideo significat quia amarum amaritudini comparatur. *Jam senior s e d u s a*; ecce comparativus pro positivo accipitur, ad nullum enim alium Charon fit comparatio.

De genere.

Hæc musa. Musa interpretatur *quærens*; a sono enim derivatur, et est dea carminum. Novem nomina Musarum sunt hæc: Melpomene, Euterpe, Polymnia, Terpsichore, Urania, Clio, Calliope [Erato, Thalia]. Est epicænon, id est supercommune, quia utriusque generis animalia uno articulo comprehendimus. Alii dicunt supercommixtum, non quod ipsa natura sexus commixta sit, sed noster intellectus; nonnulla enim animalia videntes, utrum masculus sit an femina ignoramus. *Eunuchus comædia*, id est liber Terentii, et est nomen illud generis feminini. Similiter *Orestes et Centaurus*. *Poema*, id est opus poetæ; *emblemata*, id est abundantia; *porrum*, id est olus; *cepe* neutri generis est in singulari numero, et est nomen oleris; *forum*, id est mercatum seu tabularia navium; *stirps*, id est virgulta, quæ juxta arborem nascuntur, vel progenies; *pampinus*, id est folium vitis: sunt incerti generis, id est masculini et neutri; duplex enim nominativus invenitur, id est *frenus et frenum*; *clypeus et clypeum*. *Vulgus* autem et *specus* in una terminatione masculini et neutri generis sunt. Feminino, i, a, s, d [F. ipsas arbores sæpe dicimus], quia aliquando masculini generis invenitur ut *oleaster*. Scutum a rotunditate dicitur. Femina quæ panes conficit, *pistrilla* dicitur, seu vas in quo miscetur aqua farina, sive ipsius domus nomen diminutivum. *Toreuma*, id est tornatura, vel bulla quæ fit in aqua, vel (ut quidam dicunt) so us thoracis. *Euterpe*, id est nomen musæ. *Gummi*, id est genus resinæ aptum medicinæ. *Frugi*, id est parvus vel modestus. *Nihili* idem est quod nihil. *Pumilio*, parvus humuncio.

De numero.

Numerus dicitur a nummis numerandis, vel a quadam dea Numeria. Singularis, id est certitas quantitatis. Pluralis, id est incertus, hoc est multiplicatio unitatum. Est dualis numerus. Dualis numerus dicitur, quia nec singularis numeri est, nec pluralis in tantum. Illicitum enim est dicere, *omnis duo*. Similiter est inconueniens ut dicatur, *omnes duo* vel *ambo*, ut solet de cæteris numerorum nominibus dici. Dicimus enim, *omnes tres, omnes quatuor, etc.* Pompeius hoc modo dicit: Dualis est qui duos tantum significat; quando dico *duo*, neque unum possum significare, neque multos. Hanc tamen rationem Priscianus penitus destruit. Sunt etiam n, n, c, [nomina numero communia] eo quod aliquos casus in utroque numero in una littera habent. Semper pluralia; *manes* inde dicuntur spiritus, quia semper manent, vel quia per aera manant, id est influunt ad nova corpora. *Quirites* nomen est plebis in Creta insula, velut alii *quirites Romani*

* Jam senior, sed cru' a deo v' idisque senectus.
(Virg., *Æneid.* vi, 505.)

dicti sunt, a quadam civitate Sabinorum, id est, a septimum obtineat locum. *Monoptota*, id est qui una terminatione per omnes casus funguntur, sicut nomina numerorum et litterarum. *Aptota* vero sunt quæ non habent nisi unum casum, ut *sponte*. *Diptota*, id est, bina casualia, ut *pascha*. *Triptota*, id est, trina casualia, ut *musa*. *Tetraptota*, id est quaterna, ut, *magister*. *Pentaptota*, id est quina casualia ut *doctus*. *Hexaptota*, id est sena, quæ sex mutationes casuum habent, ut *unus*. *Frugi*, id est abstincens, vel parcus, quia parcat frugibus. *Nihili*, id est inutilis, qui nihil valet. *Nequam*, id est injustus vel iniquus. *Fas*, id est quod dignum est fari. *Nefas*, id est quod dici nefarium est. Numeri declinantur, id est nomina numerorum. *Hunc la'erem*, id est omnes casus illius nominis inveniuntur, exceptis nominativo et vocativo. *Ditione*, id est potestate. *Sponte*, id est voluntate. *Tabo*, id est peste. *Natu*, id est nativitate. *Ignarus belli*, id est qui nunquam bellum expertus est. *Securus amorum*, id est qui neminem amat. *Inimicus malis*; rectius dicitur, *inimicus mihi est*, quam *inimicus meus est*. *Congruus paribus*, id est conveniens similibus. *Exosus bella*, *præscius futura*. Illud est figurate, hoc est, non proprie, nam quando dico, *exosus bella*, *præscius futura*, genitivum naturaliter tenent, id est *præscius futurorum*; vel aliter figurate est, quia quasi loco participiorum ponuntur, ut, *odiens* vel *odio habens bella*. Sed ea, subauditur, tantum sunt quæ non sunt aptota. Si vero *e* producta fuerit, *e* littera tunc producit, cum sit nomen quintæ declinationis. Sed hæc regula *d*, *f*, *g*, *p*, *i* [de feminino genere putatur intelligi], quia omnia nomina quintæ declinationis feminini sunt generis, excepto *dies*, quod tamen utrumque invenitur; et *meridies*, quod semper est masculinum. *Propter differentiam*, id est, ut sit differentia accusativo plurali ad nominativum et vocativum pluralem, quia si esset illis similis, error dubitatis nasceretur, sive ut differentia fieret inter ablativum nominum istorum et eorum quæ in *e* terminant illum ablativum, ut *ab hoc patre*. Nam nominativi singulares terminati *is* syllaba, qui ablativum singularem in *i* finiunt, accusativum pluralem rectius per *is* quam per *es* proferunt; vel aliter, ut hujusemodi accusativus differentiam faceret inter illa nomina quæ genitivum pluralem nominum, sed in *um* faciunt. Ergo quæ in *ium* mittunt genitivum pluralem, melius accusativum pluralem in *is* effert. *Ab hac domo*. Nos tamen habemus in usu tres casus juxta secundam declinationem, ablativum singularem, genitivum et accusativum pluralem. *Ab hoc jugero*. Jugo, in longitudine ducentos quadraginta pedes, et in latitudinem centum viginti habet. *Verum meminimus*. Verum pro *sed* ponitur. *Euphoniæ*, id est, bonam sonoritatem. *Quam analogiam*, id est, collationem similium, ut *docius*, *aptus*, *humus*, *domus*. Quæ sit octo modis sex accidentibus nominis, extremitate et ratione temporum. Si igitur horum minus aliquid fuerit nomini, ad quod collatio fuerit, jam non stabit ratio analogiæ, ut est *lupus*

De figura.

Figura est tertias quantitatis. *Potens*, derivatur a verbo *possum*, sive magis nomine *potis*, ut Priscianus dicit. *Suburbanus*; suburbanum est quicquid specialiter ad jus urbis pertinet. Multi dicunt suburbanum esse, qui sub urbe habitat, id est juxta murum forinsecus: vel, ut alii, qui subter urbem, id est ædificiis subter terram constructis moratur. *Efficax*, id est acutus, quasi effectuum capax. *Municeps*, id est munera capiens. *Ineptus*, id est qui non est aptus. *Insulsus*, qui non est salsus, hoc est, stultus. *Pinnipotens*, id est pennis potens, ut aquila. *Navigerulus*, id est nequam portitor. *Inexpugnabilis*; pugnabilis locus est qui potest expugnari; *expugnabilis*, id est valde pugnabilis; *inexpugnabilis*, qui nullo modo valet expugnari. Alii dicunt, *pugnabilis* et *expugnabilis* unum est, quod probat Pompeius. *Prætor*, id est judex. *Senatusconsultum*, *senatus* genitivus quartæ declinationis est; *consultum* vero nominativus, id est consilium.

De casibus.

Sex quidem sunt casus: nominativus, a nominando; genitivus, a generando; dativus, a dando; accusativus, ab accusando; vocativus, a vocando; ablativus, ab auferendo dictus; ex quibus duo recti nominantur: sed hoc tamen non fit in omnibus nominibus secundæ declinationis qualitatem aut quantitatem significantibus. Reliqui vero obliqui, id est retortii. Insuper etiam unum Latinum, id est quia a Latinis est inventus, nonnulli septimum nominant, quia

Septimum obtineat locum. *Monoptota*, id est qui una terminatione per omnes casus funguntur, sicut nomina numerorum et litterarum. *Aptota* vero sunt quæ non habent nisi unum casum, ut *sponte*. *Diptota*, id est, bina casualia, ut *pascha*. *Triptota*, id est, trina casualia, ut *musa*. *Tetraptota*, id est quaterna, ut, *magister*. *Pentaptota*, id est quina casualia ut *doctus*. *Hexaptota*, id est sena, quæ sex mutationes casuum habent, ut *unus*. *Frugi*, id est abstincens, vel parcus, quia parcat frugibus. *Nihili*, id est inutilis, qui nihil valet. *Nequam*, id est injustus vel iniquus. *Fas*, id est quod dignum est fari. *Nefas*, id est quod dici nefarium est. Numeri declinantur, id est nomina numerorum. *Hunc la'erem*, id est omnes casus illius nominis inveniuntur, exceptis nominativo et vocativo. *Ditione*, id est potestate. *Sponte*, id est voluntate. *Tabo*, id est peste. *Natu*, id est nativitate. *Ignarus belli*, id est qui nunquam bellum expertus est. *Securus amorum*, id est qui neminem amat. *Inimicus malis*; rectius dicitur, *inimicus mihi est*, quam *inimicus meus est*. *Congruus paribus*, id est conveniens similibus. *Exosus bella*, *præscius futura*. Illud est figurate, hoc est, non proprie, nam quando dico, *exosus bella*, *præscius futura*, genitivum naturaliter tenent, id est *præscius futurorum*; vel aliter figurate est, quia quasi loco participiorum ponuntur, ut, *odiens* vel *odio habens bella*. Sed ea, subauditur, tantum sunt quæ non sunt aptota. Si vero *e* producta fuerit, *e* littera tunc producit, cum sit nomen quintæ declinationis. Sed hæc regula *d*, *f*, *g*, *p*, *i* [de feminino genere putatur intelligi], quia omnia nomina quintæ declinationis feminini sunt generis, excepto *dies*, quod tamen utrumque invenitur; et *meridies*, quod semper est masculinum. *Propter differentiam*, id est, ut sit differentia accusativo plurali ad nominativum et vocativum pluralem, quia si esset illis similis, error dubitatis nasceretur, sive ut differentia fieret inter ablativum nominum istorum et eorum quæ in *e* terminant illum ablativum, ut *ab hoc patre*. Nam nominativi singulares terminati *is* syllaba, qui ablativum singularem in *i* finiunt, accusativum pluralem rectius per *is* quam per *es* proferunt; vel aliter, ut hujusemodi accusativus differentiam faceret inter illa nomina quæ genitivum pluralem nominum, sed in *um* faciunt. Ergo quæ in *ium* mittunt genitivum pluralem, melius accusativum pluralem in *is* effert. *Ab hac domo*. Nos tamen habemus in usu tres casus juxta secundam declinationem, ablativum singularem, genitivum et accusativum pluralem. *Ab hoc jugero*. Jugo, in longitudine ducentos quadraginta pedes, et in latitudinem centum viginti habet. *Verum meminimus*. Verum pro *sed* ponitur. *Euphoniæ*, id est, bonam sonoritatem. *Quam analogiam*, id est, collationem similium, ut *docius*, *aptus*, *humus*, *domus*. Quæ sit octo modis sex accidentibus nominis, extremitate et ratione temporum. Si igitur horum minus aliquid fuerit nomini, ad quod collatio fuerit, jam non stabit ratio analogiæ, ut est *lupus*

et *lepus*; *lepus* facit *lupa*, *lepus* fixum est. *Nequam*, *nihili*. Hæc nomina secundum Priscianum inoptota sunt. *Emblema*, id est, abundantia vel figura naturalis in marmore; *stemma*, id est, ornamentum; *poema*, id est, opus poetæ. In his autem *regulis*, id est, ablativi. *Analogia*, id est, proportio. *Trieterida*, id est, trium annorum sacrificia.

De verbis anomalis.

Interrogatio quid sit inter anomala, et inæqualia, et defectiva. Anomalia dicuntur, quæ ab eisdem litteris incipiunt, sed non in eadem forma, ut *volo*, *vis*. Inæqualia dicuntur, quæ non ab eisdem incipiunt, ut *sum*, *es*, et reliqua. Defectiva sunt aliquando in modis, aliquando in temporibus, aliquando in personis, ut *cedo*, *cedite*, et reliqua.

De pedibus.

Syzygiæ sunt pedes pentasyllabi, et dicti apud Græcos syzygiæ, quasi quædam declinationes. Sed hi non sunt pedes, sed appellantur pentasyllabi, hexasyllabi, quia ultra quinque et sex syllabas non procedunt: unde non oportet in carmine has syllabas quodlibet excedere nomen, ut *Carthaginensium*, *Hierosolymitanorum*, et *Constantinopolitanorum*. Accidunt unicuique pedi arsis et thesis, id est, elevatio et positio vocis; neque enim inter vocis pedes dirigere poterunt, nisi alterna vice leventur, ut arma, *ar* elevatio est, *ma* positio. In his duobus per divisionem pedes legitimi colliguntur. Æqua divisio est quoties arsis et thesis æquali temporum divisione ceduntur; dupla, quoties ex his unum alterum duplo vincit. Sexcupla vero est, quoties unum alterum sexcuplo superat. In simpla enim ejus parte unus plus invenitur, in dupla unus minus habetur; sexcuplum enim dimidium dicitur. Triplum est, quando major pars ter continet totum minus, id est, tria et unum; epitritum est, quando minus continetur a majore, et ejus tertia pars. Cedunt vero pedum membra vel per æqualitatem, vel per duplum, vel per sexcuplum, vel per triplum, vel per epitritum. Partim ergo in æqua hos: spondæum, æstans; pyrrichium, fuga, ex æqua divisione; iambum, parens, ex dupla; trochæum, meta, ex dupla,

Partim ergo in æquam hos:

- Spondeum, ut *æstas*, --
- Pyrrichium, *fuga* v . v
- Dactylum, *carmina* - . v v
- Anapestum, *erato* v v . -
- Dispondeum, *oratores* ----
- Proceleumaticum, *avicula* v v . v v
- Dyambum, *propinquitas* v . - v
- Ditrochæum, *cantilena* - v . - v
- Antisbastum, *solonius* v . - . v
- Coriambum, *armipotens* - v . v -

Item per duplam divisionem partim hos pedes:

- Trochæum, ut *meta* - . v
- Iambum, *parens* v . -
- Molossium, *Æneas* - . - -

Tribrachum, *macula* v . v v
 Ionicum minorem, *Diomedes* v v . -
 Ionicum majorem, *Junonius* - - . v v
Tripla divisione dividimus solum amphibrachum.
 Amphibrachum, ut *carina* v . - v

Sexcupla autem divisionis sunt hi:

Amphimacrus, ut *insulæ* - . v -
 Bachius, *Achates* v - -
 Antibachus, *natura* - - . v
 Peon primus, *legitimus* - v . v v
 Peon secundus, *colonia* v . - v v
 Peon tertius, *Menedemus* v v . - v
 Peon quartus, *celeritas* v v . v -

Restant, quos epitrita partitione dividimus, hi:

Epitritus primus, *sacerdotes* v . - -
 Epitritus secundus, *conditores* - v . - -
 Epitritus tertius, *Demosthenes* - - v . - -
 Epitritus quartus, *Fescennius* - - . v v

Hi pedes quatuor geminati, hos sedecim reddunt.

Pyrrichius cum pyrrichio junctus, proceleumaticus est, ut *avicula* . v v v v

Pyrrichius cum spondeo ionicus est minor, ut *Diomedes* v v - -

Pyrrichius cum iambo peon quartus est, ut *celeritas* v v v -

Pyrrichius cum trochæo, peon tertius, ut *Menedemus* v v - v

Spondeus cum pyrrichio, ionicus major, ut *Junonius* - - v v

Spondeus cum spondeo, dispondeus, ut *oratores* - - - -

Spondeus cum iambo, epitritus tertius, ut *Demosthenes* - - v - -

Spondeus cum trochæo, epitritus quartus, ut *Fescennius* - - - v

Iambus cum pyrrichio, peon secundus, ut *colonia* v - v v

Iambus cum spondeo, epitritus primus, ut *sacerdotes* v - - -

Iambus cum iambo, diiambus, ut *propinquitas* v - v -

Iambus cum trochæo, antispastus, ut *salonius* v - - v

Trochæus cum pyrrichio, peon primus, ut *legitimus* - v v v

Trochæus cum spondeo, epitritus secundus, ut *conditores* - v - -

Trochæus cum iambo, coriambus, ut *armipotens* - v v -

Trochæus cum trochæo, ditrochæus, ut *cantilena* - v - v

Bissyllabi cum trissyllabis juncti 32 proferunt.

Pyrrichius cum tribracho v v v v v

Pyrrichius cum molosso v v - - -

Pyrrichius cum anapesto v v v v -

Pyrrichius cum dactylo v v - v v

Pyrrichius cum amphibracho v v v - v

Pyrrichius cum amphimacro v v - v -

Pyrrichius cum bachio -v-v--
 Pyrrichius cum antibachio -v--v
 Spondeus cum tribrachio - -vvv
 Spondeus cum molosso - - - -
 Spondeus cum anapesto - - v-v-
 Spondeus cum dactylo - - -vv
 Spondeus cum amphibrachio - -v-v
 Spondeus cum amphimacro - - -v-
 Spondeus cum bachio - -v--
 Spondeus cum antibachio - - - -v
 Iambus cum tribrachio -v-vvv
 Iambus cum molosso -v- - - -
 Iambus cum anapesto -v-v-v-
 Iambus cum dactylo -v- -vv
 Iambus cum amphibrachio -v-v-v
 Iambus cum amphimacro -v- -v-
 Iambus cum bachio -v-v--
 Iambus cum antibachio -v- - -v
 Trochæus cum tribrachio -vvvv
 Trochæus cum molosso -v- - - -
 Trochæus cum anapesto -vvv-
 Trochæus cum dactylo -v-vv
 Trochæus cum amphibrachio -vv-v
 Trochæus cum amphimacro -v-v-
 Trochæus cum bachio -vv--
 Trochæus cum antibachio -v- -v

Trisyllabi cum trisyllabis positi, 64 inde colliguntur.

Tribus cum tribrachio -vvvvv
 Tribus cum molosso -vvv- - -
 Tribus cum anapesto -vvvv-
 Tribus cum dactylo -vvv-vv
 Tribus cum amphibrachio -vvvv-v
 Tribus cum amphimacro -vvv-v-
 Tribus cum bachio -vvvv--
 Tribus cum antibachio -vvv--v
 Molossus cum tribrachio - - -vvv
 Molossus cum molosso - - - - -
 Molossus cum anapesto - - -vv-
 Molossus cum dactylo - - - -vv
 Molossus cum amphibrachio - - -v-v
 Molossus cum amphimacro - - - -v-
 Molossus cum bachio - - -v--
 Molossus cum antibachio - - - -v
 Anapestus cum tribus -v-v-vv
 Anapestus cum molosso -v-v- - -
 Anapestus cum anapesto -v-v-v-
 Anapestus cum dactylo -v-v-vv
 Anapestus cum amphibrachio -v-v-v-v
 Anapestus cum amphimacro -v-v- -v-
 Anapestus cum bachio -v-v-v--
 Anapestus cum antibachio -v-v- - -v
 Dactylus cum tribrachio -vvvvv
 Dactylus cum molosso -vvv- - -
 Dactylus cum anapesto -vvvv- -

A Dactylus cum dactylo -vv-vv
 Dactylus cum amphibrachio -vvv-v
 Dactylus cum amphimacro -vv-v-
 Dactylus cum bachio -vvv--
 Dactylus cum antibachio -vv--v
 Amphibrachus cum tribus -v-vvvv
 Amphibrachus cum molosso -v-v- - -
 Amphibrachus cum anapesto -v-vvv-
 Amphibrachus cum dactylo -v-v-vv
 Amphibrachus cum amphibrachio -v-vv-v
 Amphibrachus cum amphimacro -v-v-v-v
 Amphibrachus cum bachio -v-vv--
 Amphibrachus cum antibachio -v-v--v
 Amphimacrus cum tribus -v-vvv
 Amphimacrus cum molosso -v- - - -
 B Amphimacrus cum anapesto -v-vv-
 Amphimacrus cum dactylo -v--vv
 Amphimacrus cum amphibrachio -v-v-v
 Amphimacrus cum amphimacro -v--v-
 Amphimacrus cum bachio -v-v--
 Amphimacrus cum antibachio -v--vv
 Bachius cum tribrachio -v-vvvv
 Bachius cum molosso -v-v- - -
 Bachius cum anapesto -v-vv-
 Bachius cum dactylo -v--vvv
 Bachius cum amphibrachio -v--v-v
 Bachius cum amphimacro -v--v-
 Bachius cum bachio -v--v--
 Bachius cum antibachio -v-- -v
 C Antibachus cum tribus - -vvvv
 Antibachus cum molosso - -v- - -
 Antibachus cum amphimacro - - -v-v-
 Antibachus cum anapesto - - -vv-
 Antibachus cum dactylo - - -vvv
 Antibachus cum amphibrachio - - -v-v
 Antibachus cum bachio - - -v--
 Antibachus cum antibachio - - -v--v

Isti namque pedes, qui hic sequuntur, cum superius denominatis conjuncti faciunt centum viginti quatuor. pyrrichius, spondeus, iambus, trocheus, tribrachus, molossus, anapestus, dactylus, amphibrachus, amphimacrus, bachius, antibachus; horum sunt duodecim. Duodecim igitur, et sedecim, et triginta duo atque sexaginta quatuor, supra scriptam summam complebunt: 12, 16, 32, 64, faciunt.

Mens tenebrosa tumet mortis obscura tenebris.
 Vir humilis, mæstus, cælum conscendit ab humis.
 Cujus amor maneat, cujus in corde per ævum.
 Scientia est, o juvenis, tibi sit sapientiæ ardor.
 Sophia laus animi est, semper, homo, disce sophiam.
 Est decus hoc animæ virtus, hoc et inditus ordo.
 Condite gaza polo, saccos vacuate gazarum:
 Aula tenet Christum Christi si pectoris aula.